

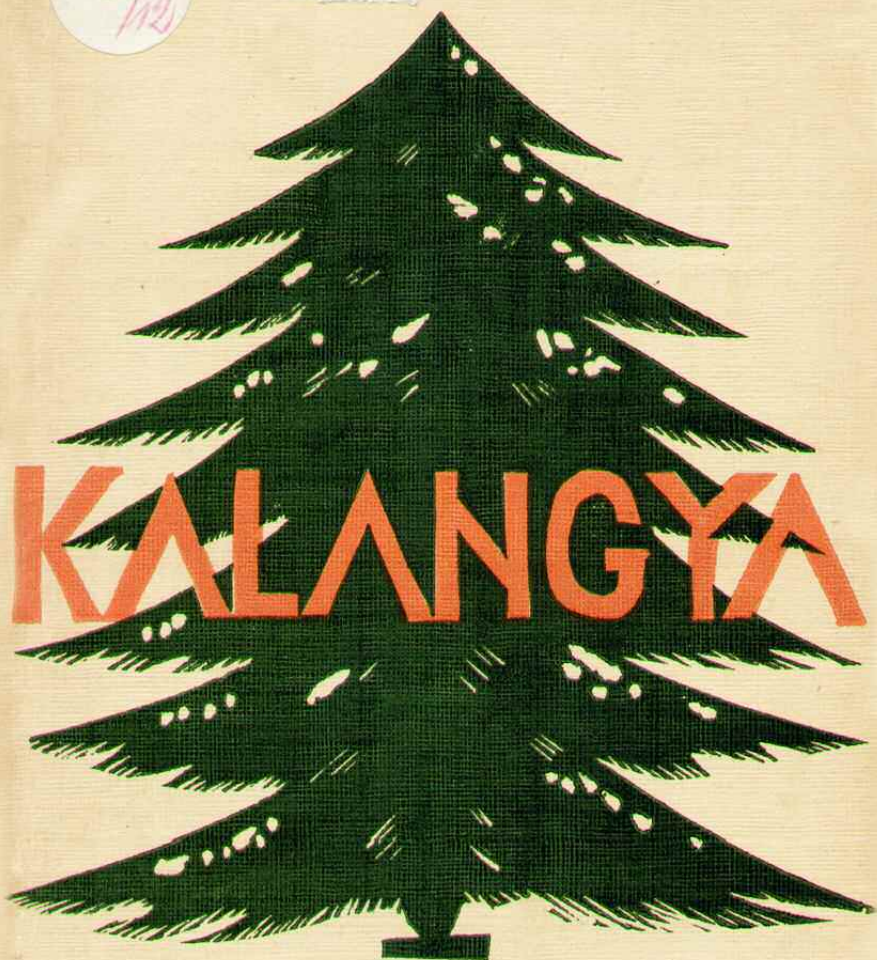
III. F.

48

12. SZ.

P. 1. 13,
1934

PLACENA U GOTOVOM * 1934 DECEMBER

KALANGYA

IRODALMI FOLYÓIRAT: SZENTELEKY KORNÉL ALKOTÁSA

SZERKESZTIK:

SZIRMAI KÁROLY, KENDE FERENC, HERCEG JÁNOS

TARTALOM:

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Hét kövér esztendő (elbeszélés)	849
MÉCS LÁSZLÓ: Nem rózsafán termettem (vers)	853
MUNK ARTUR: Kahwah szigete (elbeszélés)	855
SZOMBATHY VIKTOR: Az új Madonna (elbeszélés)	865
SZIRMAI KÁROLY: Karácsonyéli látogatás (elbeszélés)	892
NÉMETH LÁSZLÓ: Ember és szerep (tanulmány)	893
VIG ERZSÉBET versei	854 . . . 905
DUDÁS KÁLMÁN: Pitypang, katicabogár (vers)	916

KISEBBSÉGI KULTURELET:

BATTA PÉTER: Egy és más a rokkáról meg a régmúlt magyar viseletről	902
---	-----

KISEBBSÉGI SZEMLE.

CSUKA JÁNOS: A Szrpszka Matica múltja és jövője	906
LÉVAY ENDRE: A kisebbségi egyetemisták élete	911

RADÓ IMRE: Mélypont alatt (Regény)	917
------------------------------------	-----

LÁTHATAR:

KÁZMÉR ERNŐ: Irodalmi szemle	934
VIDOR IMRE: Traven; Gyapotszedők	943

MENEKÜLÉS

BLAZSEK FERENCNÉ SZÜL. SZLÁVIK KATÓ KERÁMIAI MŰVE

Hét kövér esztendő

A Kalangya számára írta: KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

— Nem most történt ez. Régen történt, vidéken, aratás után, egy augusztusi napon, a hét kövér esztendőben.

Rekkenő reggel volt, vasárnap. Mihelyt megvirradt, a sárga napfény pálott pocsolyákban pezsgett a homokbuckákon. A tüdő nem kapott levegőt. Azok, akik ünneplő ruhában nyolc óra felé az uccán jártak, kivették szépen összehajtogatott, tiszta zsebkendőjüket s fölítették vele a homlokukon gyöngyöző verejtéket.

A »Nyári kert«-ben álmos cinkék, rigók csivogtak. De kihallat-szott onnan egy másik muzsika is, mely nem az éneklőmadaraktól származott. A cigánybanda huzta, fátyolosan és tétován, maga is fáradtan és pityókosan azoknak a kitarató korhelyeknek, akik a szombat éjszakából belevirradtak a vasárnap reggelbe és még mindig nem tudták befejezni, nem akartak hazamenni.

Ha valaki fölágaskodott a kerítés sövényénél, oroszlánszajakat, sarkantyuvirágokat, petuniákat vett észre a kert körgyöpén. Oldalt ült a társaság, — négyen — lombokkal befuttatott papáholyban, zöldre festett lócákon, zöldre festett teritetlen asztalnál, melyen már a hosszunyaku, üres borospalackok valóságos tüézérütege vonult föl. Középuitt trónolt egy tagbaszakadt ur, rövidre nyirt hajjal, nyirt, deres bajusszal, nyersselyem ruhában, Szél László. A tanyájáról jött be, hogy eladja termését. Most ő diktálja az ütemet. Csöndesen, de elszántan mulattak.

Velük szemben egy másik társaság is ült, melyet kívülről nem lehetett látni. Ezek tőlük a harmadik asztalnál, a sarokban foglaltak helyet, hárman, fiatalabb emberek, nem negyven-ötven évesek, mint Szél Lászlóék, hanem huszasok-harmincasok. Az ő vezérük és ivőmesterük Viczay Feri volt, a jegyző, aki panama-kalapot viselt, bal szemén monoklit. Ők is itt virradtak meg, már hajnal óta itt tanyáztak, derekasan, komolyan ittak, de nem fehérbort, mint a öregebbek, hanem következetesen vörösbort.

A két társaság nem ismerte egymást személyesen, legfőljebb látásból és hallomásból. Mindez elegendő volt, hogy az egyik asztal a másikat bizalmatlanul méregesse, ha nem is éppen ellenséges, de fitymáló — vetélkedő tekintettel, mint az egyik sátor, a másik sátor lakóit. Uriemberek és testvérek ők is, állapították meg kölcsönösen, egyet akarnak velük, inni és mulatni, de egyelőre ismeretlenek, ezért résen kell lennünk, vigyáznunk kell uri méltóságunkra. A körkülönbség, valamint az a körülmény, hogy nem egyféle bort ittak, fokozta a világnézeti ellentéteket. Állandóan szemmel tartották egymást, hogy ki mulat rangosabban, hogy ki beszél családia-

sabban és hetykébben a cigánnyal, hogy ki bírja inkább az italt, hogy ki szórja fölényesebben a pénzt, hogy nem esik-e valami csorba az ősi szokások szertartásán s minderre a beléjük edzett szürke józanságában arra, hogy mit vallanak a tanuk és mit védekezik a vádolt. Ahhoz, hogy nyíltan észrevegyék egymást, hogy büszkeségüket alázva vállalják a közvetlen kockázatát, hogy át is szóljanak a másik asztalhoz, a saját hibájukon kívül még mindig nem voltak eléggé részegek.

Egy cigánybanda muzsikált nekik. A primás tapintatosan hol az egyik asztalhoz sétált, hol a másik asztalhoz. Amíg a fiatalok énekeltek, az öregek beszélgettek, ittak s úgy tettek, mintha nem is hallanák nótájukat és nem is vennének részt jókedvükben. Így cselekedtek a fiatalok is. Nem közösködtek. Állig begombolkoztak. Ez a tartózkodás és elzárkózás tüntető volt, de csak látszólagos. Azok a nóták, melyeket a cigányoktól rendeltek, arra vallottak, hogy nagyon is figyelik egymást. A cigánnyal érintkeztek, azzal izengettek. Ha például u fiatalok a »Csak egy kislányt« játszották, vagy a »Fekete szem éjszakáját«, csupa szerelmes, epekedő és hejehuja nótát, az öregek magukhoz intették a primást és mást követeltek. »Beszegődtem Tarnócára bojtárnak«, vagy »Babot vittem a malomba«, olyan lassabb, higgadtabb dalokat, melyekben nem a hamar ellobbanó szenvedély izzik, hanem a földművelés és állattenyésztés tartalmasabb bölcsesége, mely még mindig megmarad számunkra akkor, amikor a kislány és a fekete szem éjszakája már rég elveszett s ilyen módon irigységükben, vagy keserű bölcsességükben ezzel oktatták — leckéztették a tapasztalatlan ifjúságot, hogy érneik kell mindaddig, míg ezt majd egészen megértik, amint kezdetben mindenki a tüzes és érzelmes Schillert olvassa, csak aztán, érettebb korában tér át Goethe mély és egyszerű költeményeire.

Kilenc óraker a hőség pokolivá vált. A nap, mint egy örült rézszeg, aki rumtól rugott be, vörös pofával bámult szét az alföldi rónán és tüzet, látát okádott mindenüvé. Benn, a »Nyári kert« egyébként hús rejtekén valamennyien azt érezték, hogy meggyulladnak a szesztől és a nap lángjaitól, melyek már átnyilaltak a falombokon is s homlokukra, hajukra, orrukra tüzeltek. Viczay Feri az asztalt verdesve énekelte, hogy ő az a bizonyos nem-jó, az a bizonyos csárdajátó-nyitogató és édesanyja-szomorító, utána pedig duhaj-szemtelen fiatalságában egy akácfa törzséhez csapta a poharát. Egy sugárpázmában úgy tündökölt a monoklija, mint a brilliáns. Szél László ezt nézte sokáig. Nyugtalanította a kacér, kihívó üvegdarab, mely lencséjével összegyűjtötte a fényt a gyújtópontba s egyenesen őt pörzsölte vele. Egy kicsit izgett-mozgott, töltött ő is, ő is legurított torkán egy pohár fehérbort, aztán még mindig a monoklira meredve Feri felé nyújtotta kövér, pecsétgyűrűs mutatóujját és így szólt:

— Megveszem azt a szemablakot.

Csönd lett. Feri felkönyökölt az asztalra s csak úgy, félvállról a levegőbe mondta:

— Nem eladó.

Poharak emelkedtek, piros borral. Poharak emelkedtek, fehér borral. Mindnyájan ittak.

Szél László kivette pénztárcáját. Ismét Ferire mutatott:

— Akkor megveszem azt a kalapot. Harminc koronát adok érte.

— Az kevés.

— Negyvenet.

— Az is kevés.

— Ötvenet — kiáltotta Szél László s meglöbögött egy mályvaszinű bankjegyet.

Feri nem felelt. Szomorú anyagi helyzetén gondolkodott. Egyszerre mindenki meglepetésére áthajította lilaszalagos panamáját. Szél László a fejébe próbálta nyomni, de az csak táncolt boltozatos koponyáján. Mindenesetre átküldette a pincérrel — tálcán — az ötven koronát.

— Megveszem azt a nyakkendőt is — folytatta az ismerkedést. — Meg azt a gallért is. Összesen husz koronáért.

— Csak harmincért — vetette oda Feri s ekkor a nyakkendő, a gallér meg a harminc korona már gazdát is cserélt.

— Aztán a kabátot is meg az inget is, de az tüstént átadandó és nincs alku, először, másodsor, harmadszor.

— Nem bánom.

— A nadrágért is adok annyit.

— Hohó — tiltakozott Feri. — Az testvérek között is megér százötven koronát.

— Egye fene — mondta Szél László és fizetett.

Feri már vetkőződött és éljenzés közben küldette át a pincérrel a nadrágját.

— Pezsgőt — ordított Feri — pezsgőt.

Amikor hozták a hűtőödröket megtöltve jéghideg kutvizzel s bontogatták az üvegeket és durrogtak a dugók, Szél László tovább vásárolt:

— Husz korona a cipőért.

— Tessék.

— A másikért is annyi.

— Nem, ez drágább.

— Miért?

— Mert az a bal volt. Ez pedig a jobb. Harminc korona.

— Ötven — csapott rá Szél László, de a harisnyákkal együtt.

Feri levetette balcipőjét és harisnyáját. Föllélezett. Jól esett megszabadulni a sok gönctől. Meztelen lábujjaival a kert finom homokját gereblyézte, fölhörpintett egy pohár pezsgőt s minthogy még mindig melege volt az üvegből locsolgatta a nyakát, a mellét, megmosta a kezeit, az arcát a jéghideg pezsgővel, még a sűrű fekete haját is, mely a fehér tajtékban úgy habzott, mint a szappanhabban. Aztán ledőlt a lócára, a kábitó, afrikai hőségben. Előtte kerek négyszáz korona puposodott papir, ezüst, arany. Szél László előtt pedig az ő szerény, de drágán vásárolt ruhatára, egy halomban.

Az most, hogy Ferit így lengén, igaz valójában látta és önérzete sérelme nélkül bizalmaskodhatott, felé emelte poharát.

— Szervusz, kedves öcsém.

— Szervusz, kedves bátyám, — felelt Feri és kiitta poharát.

A cigányok most mellé szegődtek és egymásután az ő fülébe huzzták a nótáit. Egyszerre csak megakadt rajta Szél László tágra nyílt, véres szeme, hogy még mindig ott csillog az a monokli, mely legjobban izgatta.

— Mondd, édes öcsém — kérdezte — az nem eladó?

— Ha megfizeted édes bátyám.

— Mi az ára?

— Háromszáz korona.

— Annyi már nincs nálam, édes öcsém. De kétszázat szívesen adnék érte.

— Sajnálom, nem lehet.

Addig-addig alkudoztak, míg az öregek összeadták a háromszáz koronát s megvásárolták Feri utolsó ruhadarabját, a monoklit. A cigányok tuszt huzztak.

A fiatalok fűrödtek, lubickoltak a pezsgőben. Az öregek csendesen boroztak.

Tíz órakor Feri átszólt hozzájuk:

— No miért nem isztok? Talán elfogyott a borotok? Parancsoljatok.

Tüstént átküldött asztalukhoz két üveg pezsgőt, de azzal a föltétellel, hogy megkapja érte a kalapját. Így vásárolta vissza lassanként egész ruhatárát. Tizenegy órakor már teljesen föl volt öltözve s monoklija ismét ott villogott a balszemén. Ekkor a két társaság, minthogy semmi ellentét se volt már közöttük, összeköltözködött és egy asztalnál pezsgőzött délig.

Délben, amikor megkondultak a harangok és hangjuk hatalmas, érces hömpölygéssel végigáramlott a tündöklő égboltozaton, a szagos miséről hazai gyekvő uri közönség ámulva látta, hogy egy csészán összeölelkezve és csókolózva ül Szél László Viczay Ferivel, utánuk pedig a forró alföldi porfellegekben, a dél tüzes számumjában több kocsin baktat a társaság, hátul a cigányokkal, hogy majd kiinn, Szél László tanyáján folytassák ez a nem rosszul induló, de még egyáltalán be nem fejezett mulatságot.

Nem rózsafán termettem

Nem vidám tündérmesében, nem is rózsafán termettem,
nem dalolt a boldog sorsot zengető kék madár felettem.
Most mesének látszik életem, bár a kezdet nem vidító:
. . . Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény
kántortanító.

Ennek nem volt semmi hősi, görögtüzes vágya, álma,
egy volt ő a milliókból, kit nem bánt a babér, meg pálma,
kinek már diákkorában csalánt termett házatája,
mig hetenként hétszer szilvalekvár volt a vacsorája.

Később nőttek, sűrűsödtek e diákkori csalánok,
ahogy jöttek a pulyácskák, sajnos egyre, egyre lányok,
ugy hogy már a negyediknél fiút mondtak, hogy kinyissák
a rokonság vigság-csapját. Később sült ki a turpiság.

Ekkor jöttem ötödiknek, mikor már a háztetőig
értek a csipős csalánok, mi alatt gond értetődik.
Megrokkant gyerekkocsinkon egy kerékkel kevesebb volt.
E dolgot nénim, ki viccel gyógyított ott, ahol seb volt,

Így mesélte: „Hogy pap légy, a Bibliát nyújtottam rögtön,
báránybundát raktam rád, hogy aranyhajad göndörödjön
s betettelek a kocsiba, melyről egy kerék hiányzott:
Így lettél te költő!” Nénim foghijasan hahotázott.

Egy kerék tényleg hiányzott nekem minden földi jóból,
szürke gyalogosnak jöttem: egynek a sok millióból.
Ám helyette Isten küldött játék-karikát aranyból:
azt üzvéen át száz határon, lábom nem gyalog barangol.

Ó, nem rózsafán termettem! Sok álmatlan éjszakába
kerültem én anyámnak; most már boldog, de hiába
is tagadja, kibeszélem, úgy élt: távolba meredten,
sohse láttam mosolyogni, míg emberré cserepedtem.

Hogy szívemből rózsailleslet száll most néha, senki rosszra
ne gondoljon irigykedve: ki van az jól imádkozva!
Senkinek szemét ne szúrja, hogy sok ember szeret, tisztel:
aki sokat jár malomba, telve lesz ruhája liszttel:

Isten titkos malma őrl: ottan készül a nem józan,
tarka liszt, mely mámorosra festi lelkünk, Belopóztam
párszor: lisztes lett a lelkem, csöpp se látszott kinjaimból
s nincs oly rózsa a világon, melyen égne égibb himpor.

Nagy feketeségből jöttem: honnan hát a derűm pirja,
kedvem kékje, hitem lángja s a jóságom égi írja?
Bár nem rózsafán termettünk, a malaszttól úgy megszépül
lelkünk, hogy virágnak Isten kalapjára juthat végül!

Mécs László

MONDD URAM . . .

Ugye, önmegtagadás az érdem,
mondd Uram,
miért gyöttelelem mégis a bérem ?

Ugye, lemondás az igazgyöngy,
mondd Uram,
az utamon azért sok a göröngy ?

Ugye, a legyőzés mindennél drágább,
mondd Uram,
elkárhozom: én nem birom tovább !

(Noviszád, 1934. karácsony hava)

VIG ERZSÉBET

Kahwah szigete

Ismerek embereket, akik egész életüket négy fal között élték le, szülővárosukból soha ki nem mozdultak s kapukon kívüli élet már tul esett érdeklődésük horizontján.

Ez a makacs, következetes egyhelybenülés, az utazástól való rettegés, tartózkodás, bizonyos fokig beteges jelenség. Ezzel szemben a tulásba vitt barangolás, csavargás is az idegkörtán körébe vágó tünet. A raboskodásra emlékeztető bezártság és az ezzel járó egyhangu élet utáni vágy ellentéte a leküzdhetetlen utazási, kalandozási szenvedély, amikor valami belső, ideges nyugtalanság viszi az embert messze, idegen tájak felé.

A világcsavargásnak nevezett kórságon magam is tulestem: a Cunard Line szolgálatában beutaztam az öt világrész valamennyi tengerét. Az angol hajókon betöltött másodorvosi tisztséget meguntam s egy délamerikai hajótársaság óceánjáróra szerződtem el primáriusi minőségben. A huszezer tonnás hajó New-Yorkból indult el az afrikai partok érintésével Európa felé. Tízezer tonnányi fagyott hussal, friss élelmiszerrel és vagy ezer utassal rakódott meg az óriási hajó. A fedélközön annyira tulzsufolták az utasokat, hogy hajótörés esetén még a felének se jutott volna hely a szükségzárú mentőcsónakokon.

A kívülről frissen bemázolt, rozszant öreg bárka már a második napon veszedelmes viharzónába került. A nagy esőben, ködben lassan haladtunk előre. Emeletes hullámok pacskolták a kiszáradt, öreg »teknő« bordáit, amelyek ugy recsegtek a viharban, mintha valami óriási dióhéjat ropogtatnának a tébolyodott elemek... Az utasokat nagyon meggyötörte a tengeri betegség, borzalmas látványt nyújtott a zárt fedélköz tehetetlenül vergődő ezernyi tömege...

A hajó kapitánya alacsony, kövér, vastagnyaku, szénfekete hajju, rezesorru, kellemetlen portugál lemler volt. A gazdasági tiszt szerint, fiatalabb éveiben a Csendes Óceánon kalózkodott és igen sok emberélet kioltása terheli lelkét. Alkalmazottaival kegyetlenül bánt, imádta a pénzt és az alkoholt. A matrózok szerint még a legszörnyűbb viharból is kellemetlenebb volt a részeges kapitány. Már a második napon összekülönböztem a portugál tigrissel. A rossz élelmézést kifogásoltam, különösen a fedélközi utasok és a legénység lehetetlen ellátása miatt emeltem panaszt a kapitánynál. Félre nem érhető módon adtam tudtára, hogy itt valaki visszaél a hajótársaság bizalmával és ellopja a szerencsétlen embereknek kijáró adagokat. Egy óra múltán az olasz visszavándorlók népes küldöttsége kereste fel a kapitányt és erélyesen tiltakozott az embertelen bánásmód és a rossz élelmézés ellen. A tiltakozásnak nem maradt

el az eredménye: a kapitány alaposan leitta magát, dühöngött, a revolverével hadonászott és a fülembe ordította, hogy az egész az én művem, jól tudja, hogy én lázítottam fel ellene az utasokat. Meglehetősen éles hangon adta tudomásomra, hogy jól fogjam be a számat, ha természetes halállal akarok meghalni. .

Harmadnapra újabb szörnyű csapás tette elviselhetetlenné utamat: a fedélközi olasz utasok között kitört a kolera. . .

A tengeri betegségtől elcsigázott, legyengült, hiányosan táplált emberekkel könnyen végzett a sárga rém. . . Az első halott egy életerős, olasz kőfaragó munkás volt. Hirtelen esett össze, alhasi fájdalmáról panaszkodott rekedt hangján, két óra múlva már halott volt. Még aznap este meghalt az ápolója is, egy vöröshaju, ír pincér, harmadiknak, hajnalra egy osztrák muzsikusz szenvedett ki. Az első temetési szertartáson megjelent az alkohol-gőzöktől felfújt kapitány, rövid imát mondott, mire a három deszkakoporsót a tengerbe lökték a matrózok. A következő halottat az első tiszt bucsuztatta el, azután meg nekem kellett az orvosi teendők mellett a lelkesi tisztséget is betölteni. A hatodik áldozatnak már nem jutott koporsó, egyszerű vitorlavászonba csomagolták a merev hullát, sulyokat kötöttek a lábára és a tajtékzó tengerbe dobták.

A kapitány a haját tépte dühében. . . Nem a halottak száma miatt dühöngött, hanem az ejtette kétségbe, hogy a kikötői hatóságok a fertőzött hajó egész husszállítmányát a tenger fenekére küldik. És ezen a ponton nagyobb sullyal nehezedett rá a felelősség, mintha száz emberéletről volna is szó. Valósággal őrvjögött, ha arra gondolt, hogy a kolera miatt megsemmisítik a tízezer tonnányi élelmiszer-rakományt. . . És mindezt persze nekem, a gondtalan, lelkiismeretlen hajóorvosnak köszönheti. . . A járvány terjedéséért a hajóorvos felel, még akkor is, ha a betegek elkülönítésére nincs is megfelelő helyiség, ápolószemélyzet és fertőtlenítőszer. . . Éjszakai deliriumában magához rendelt és megfenyegetett, hogy a tengerbe dobja, ha alá nem írok egy nyilatkozatot, mely szerint a hajón fertőző beteg nincs, nem is volt. . . A nyilatkozat aláírását persze megtagadtam, hiszen az új betegek száma a tízet is meghaladta. .

Az ötödik napon, a reggeli órákban váratlanul kisimult a tenger, a tükre csillogott, mint a sűrű olaj. Megszűnt az idegborzoló deszkarecsegés, amely napok óta lehetetlenné tette az alvást. Az egyenlítő közelében, az óceán közepén járhattunk, amikor hirtelen leálltak a gépek. Felébredtem. Magamra kaptam a ruháimat és ijedten dugtam ki a fejemet a kabinom ablakán. . . A tenger tükörsima végtelensége, a nagy csend megnyugtató. . . Néhány pillanat múltán a kabininas, egy bronzbőrű, spanyol fiú rontott be hozzám és kétségbeesetten magyarázott valamit, de oly gyorsan hadart, hogy egy szavát se értettem. . . Az ablakkal ellentétes oldalra mutatott és felünnen izgatott volt.

Felrohantam a fedélzetre. . . A hajó bal oldalától vagy két mérföldnyi távolságban egy nagy sziget kékllett. . . A hajóinas a karom-

nál fogva huzott a fedélköz irányában. Most már megértettem; a kapitány hivat..

Különös látványban volt részem.. amig élek, el nem felejttem..

A fedélköz magasságában, csigákon lógott egy mentőcsónak, benne sorban, egymás mellett, mint a heringek, az én kolerás betegeim feküdtek. Az evezős padokon hat matróz ült, magasba tartott, hosszú evezőkkel... A kapitány ezuttal színjózannak látszott: parancsot adott, hogy szállítsam a betegeket a szigetre...

Gépiesen szálltam a csónakba, a kormány mellé ültem. A kötelek feszültek, a csigák sirtak, pár pillanattal később már a vizen uszott a mentőcsónak.. mint valami csendes, döbbenetes halotti menet..

Füves parton kötött ki a csónak. A matrózok némán, szertartásosan helyezték el a magas pázsiton a betegeket, számszerint kilencet és kissé távolabb sirt ástak a tizediknek, aki ugylátszik, a szállítás alatt halt meg.. Néhány láda élelmiszer, főzőedény és egy hordó édesvíz kirakása után a vezetőjük, egy öreg matróz megnyugtatót, hogy egy hét múlva értünk jönnek... Ennek így kellett történnie, a hajó friss élelmiszer-szállítmányának biztosítására..

Tiltakozásom hiábavalónak bizonyult.. Igy parancsolta a kapitány..

A matrózok csónakba szálltak és hatalmas evezőcsapásokkal eveztek vissza a hajóhoz.

Kövémeredden álltam a parton a kinban vergődő betegek között, ökölbeszorult kezekkel, fátyolos szemekkel néztem a teljes gőzzel tovasikló hajókolosszus után..

Első gondolataim a horizonton szálló halvány füstfelhőkkel, szülővárosom felé szálltak.. Milyen jó dolga van otthon az egyhelybenülő embernek.. Még az íróasztala mellett görnyedő írnokeket is megirigyeltem.. ott ül a poros, dohos akták között.. robotol reggeltől estig négy fal között, de legalább otthon van.. A robinzoni élet egy cseppet se volt nyemre.. — Hiszen csak egy hétről van szó.. — vigasztaltam magam — csak nem »felejt« ezen a lakatlan szigeten a portugál tigris?.. No hiszen kerüljek csak haza, majd ellátom én a baját!.. Milyen más volt a Cunard »Carpathia« hajóján.. Rostron kapitánnyal a legjobb viszonyban éltünk, amikor ez a vad portugál, nagyobb fizetéssel magához csalt.. És most itt vagyok a szigeten a kolerás betegekkel.. talán az emberevők szigetén.. fegyver nélkül.. két ásó, egy csákány és egy rövid lapát.. Ez az egész.. és pár milliárd kolerabacillus..

Rekkenő, trópusi hőség zudult a szigetre, szinte izzott a levegő és a part sárga homokja. A közeli cserjés árnyékába akartam vinni a betegeket, de hártek, hagyjam őket a napon, mert még ott is fáznak.. Elláttam a betegeket, azután a közeli homokdomb tetejére kapaszkodtam fel.. Innen még utolsó pillantást vettem a ho-

rizonton uszó füstfelhő után és kétségbeesetten gondoltam szomoru helyzetemre.. Vajjon miféle nép lakja a szigetet?.. Fehérek?.. színesek?.. kannibálok?.. Egy cseppet se volna kellemes, ha ebben a gőzfürdői melegben nyársan megsütnének. Ebben a percben inkább a megfagyás halálnemét vállaltam volna..

A sziget sokkal nagyobb volt, mint gondoltam. Az északi partok mentén valóságos őserdő terült el, magas, tizenöt, husz méteres, karcsu, haragoszöld levelű fákkal.. A déli lejtőn ugyanolyan, kisebb fák, cserjék állottak szép sorjában, katonás rendben.. mint valami faiskola.. A szívem majd kiugrott az örömtől.. Rend.. faiskola?.. a kultúra biztos jelei.. Istenem..

Óvatosan mentem előre, a faiskola irányában.. Furcsa, sohasem látott, gulaalakú, karcu, embermagasságra nőt fácskák között jártam. A nagy, sötétzöld, olajosan fénylő, párosan ülő levelek tövében szagtalan, fehér virág.. Reszkető ujjakkal nyultam a virág után.. alatta magvak, egymáshoz tapadt magvak.. Kávémagvak!.. Csodálatos kávé.. kékszinű kávé..

Egy óra múlva forró, illatos kávéval kínáltam meg a betegeimet és magam is a részegségig ittam a pompás, csodálatos ízű kávéból..

Nincs szándékomban az olvasót aprólékos részletekkel untatni, csak annyit jegyzek meg, hogy betegeim a sziget csodás hatású »kék-kávétól« és a bozótok között talált fanyar, fekete boggyóktól három nap alatt teljesen talpraállottak... Ma is szilárd a meggyőződés, hogy a szerencsés gyógyulást a titokzatos kék-kávénak köszönhetjük..

A negyedik napon egy háromtagú fehér katonai járőr leperte meg táborunkat.. Trópusi sapkát, vászon egyenruhát viseltek a napbarnított katonák. Lövésre készen tartott fegyverekkel, ismeretlen nyelven megadásra szólítottak fel bennünket.. A magasba lendített karok nemzetközi nyelvét megértették a sziget katonái. Európára emlékeztető gondos motozás után utnak indítottak bennünket a sziget belseje felé..

Több mint egy óriág tartó gyaloglás után vonultunk be szoronyok között a sziget gyönyörű, modern fővárosába.. Ha nem éreztük volna a tüzes homoktól égő talpunk alatt sajgó fájdalmát, joggal gondolhattuk volna, hogy mindez csak tündéri álom.. Nyíl-egyenes, széles uccák, stílusos, lapostetejű, villaszerű faházak.. óriási pálmaorok, forgalmas terek.. európaiasan öltözött fehér emberek, csinos asszonyok.. Majdnem minden uccasarkon kávéház.. bambusznáddal díszített izléses terraszok.. kétkerekű járművek.. automobil.. inkább valami üdülőhelyre emlékeztette az embert ez az ismeretlen, titokzatos trópusi város.. A kávéházi vendégek nyugodtan szürcsölték a kávéjukat, ügyet se vetettek ránk.. Az uccai árusok barátságosan integettek felénk, a nők biztatóan mosolyogtak.. Csoportunk legidősebb tagja, a sovány vézna, ötvenéves Lupini, egy kilencgyermekes családapá, az örökké vidám olasz sirkőfaragó kijelentette, hogy a történetek és látottak után többé nem megy haza, itt fog megnősülni.. Alig tudtuk lefogni az öreget: erő-

nek erejével neki akart menni egy villogófogú kreól menyecskeének, aki állítólag a szeme közé kacsintott..

A szó legszorosabb értelmében vett hüvösre kerültünk, egy földalatti börtönbe, ami a trópusi hőséget figyelembe véve nem is utolsó dolog. Külön, felsővilágításu, luksusz-cellát kaptam, a börtönőr, egy németül beszélő csehszármas ember, már az első napon kimerítően tájékoztatott a titokzatos, ismeretlen szigetről. Derék börtönőröm, Prasek Tóbiás, — még huszonöt év után is emlékszem becsületes nevére, lenszinú bajuszára és éneklő hangjára, mindenről pontosan tájékoztatott azért a kevés pipadohányért, amit a zsebem mélyéből kotortam össze. Tőle tudtam meg, hogy a sziget neve: K a h w a h. Hajótöröttek alapították a mai várost háromszáz évvel ezelőtt, lakosságának a száma körülbelül háromszázezer, nyelvük hasonlít az eszperantóhoz, ami érthető is, hiszen a szigeten képviselve vannak Európa összes népei. A hajók, sajnos csak egyszer egy évben, április elsajén köthetnek ki a szigeten, az ugynevezett Kahwah nemzeti ünnepen, a sziget alapításának napján. A hajók elsősorban teával rakódnak meg, mert a szigetlakók a különben kitűnő minőségű teát kizárólag fürdésre és ruhatisztításra használják. A teán kívül rengeteg délgyümölcsöt, banánt, ananászt, rizskását cserél be a sziget kormányzósága ipari cikkeire, elsősorban fegyverekre és municióra. Az életfogytiglan megválasztott kormányzó és a felelős kormány legfőbb gondja, hogy ügyeljen rendre és kifelé megőrizze, ha kell — fegyverekkel — a sziget függetlenségét...

Érdekes dolgokat tudtam meg a kék-kávéről is. Ámulva hallottam, hogy az ősi törvény halálbüntetés terhe mellett tiltja a Kahwah kivitelét. Ezt a törvényt valóban be is tartották, mert a sziget alapítása óta egy szemernyi kék-kávét se csempészték ki az ültetvényekről. A kikötő bejáratánál figyelmeztető táblák fogadják a hajósokat: »Idegeneknek szigoruan tilos a belépés!« A kék Kahwah legfőbb tulajdonsága az, hogy aki rendszeresen issza, többé nem tud lemondani róla. A kék-kávé rabul ejti az embert, örökre a szigetre láncolja.. megszünteti a kinzó honvágyat, feledteti az óhazát..

A tények pontos leírása megköveteli a részletességet, holott fenntebb ígéretet tettem, hogy rövid leszek. Nem hallgathatom el azt a szenzációs értesülésemet sem, amit börtönőröm, a kitűnő Prasek Tóbiás különösen hangsúlyozott, hogy a szigetnek sohasem volt orvosa, vagy kuruzslója. A szigetlakók teljesen egészségesek, a járványos betegségeket a benszülöttek csak hirtől ismerik. Az emberek orvos nélkül halnak meg, ha eljön az ideje. Orvosuk tehát nincs, de annál több a lelkész a szigeten. Minden száz lélekre jut egy pap. Hithú, keresztény, Krisztushívó, bibliarajongó a nép. Különös, hogy vasárnap helyett a szerdát tartják. A szigeten szerda az ünnep, a munkaszünet napja.. Munkaszünet?.. Kissé furcsán hangzik, hiszen hétköznapokon se erőltetik meg magukat az emberek.. Ott

ülnek a kávéház előtt, isszák a zamatos, bűvös kávé, sakkognak, kockajátékkal szórakoznak és — politizálnak..

Két hónapig tartó vizsgálati fogság után végre szabadlábra helyeztek. Társaim valamivel előbb szabadultak, úgy, hogy mire elhagytam börtönömet, Lupini bácsi már jegyben járt egy benszüllött özvegyel. A börtönben tökéletesen megtanultam a kahwah nyelvet.

Kahwah sziget békés lakóit csak a felületes szemlélő tarthatta egységesnek, meglegedettnek, a valóságban azonban áthidalhatatlan szakadékok választották szét az embereket; egyenlőségről beszélni sem lehetett. Sokat adtak az ősi hagyományra, a származásra, a sziget történelmére és így a százéves ősökre visszatekintő benszüllött különbnek tartotta magát a zöld bevándoroltnál, vagy annál, akinek csak az anyja született a szigeten s az apja új honpolgár volt. Az őslakók voltak a »tisztavérűek«, akik nagyon ügyeltek fajuk tisztaságára és csak egymásközt házasodtak. Kormányzó, miniszter, állami hivatalnok csak tisztavérű lehetett.

A másik és egyben erősebb válaszfalat a kék-kávé, helyesebben a tejeskávé emelte az elégedetlen lakosság közé. Ezt a szeparálást is az arisztokrata »tisztavérűek«-nek köszönhették..

A kormányhoz közelálló elemek jöttek rá, hogy a szigetlakók különböző módon isszák a kávé. És ez a látszólag egyszerű és ártatlan megfigyelés lett később a szülőanyja igen sok, nemvárt bonyodalomnak. Fél századdal ezelőtt egy osztrák hajópék honosított meg a szigeten egy kuglófszerű kávé süteményt, amely azóta nemzeti eledel lett és a »coco« nevet kapta. Nos, a sziget arisztokratái fedezték fel, hogy míg ők a »coco«-süteményt a szájukhoz emelik és az ünnepélyesen leharapott darabkára hörpintik a tejeskávé, addig a köznép, a tisztátalanvérűek beapritják a cocót a kávéba és onnan kanalazzák ki a kávéval átitatott süteményt.. Meggyőződésük szerint az egyedüli helyes eljárás az, ha az ember a nemzeti süteményt nem a csészében, hanem a szájüregben itatja át a kávéval. A beapritást tisztátalan és tisztéletlen dolognak tartották. Így alakult ki a két ellentétes párt: az aprítók és a nem aprítók pártja. A nép, a munkásosztály, a többség természetesen az aprítók oldalán harcolt az étkezés szabadságáért, illetve a szabad étkezésért. A megindult vitát a rendőrfőnök erélyes kézzel akarta elfojtani: egyszerűen betiltotta az aprítást, de az ezt követő felzúdulás után rövidesen visszavonta a rendeletet. A beapritó-párt szónokái népgyűléseken agitáltak a demokratikus aprítás mellett és azt vitatták, hogy az aprítás művelete kellemesebb, természetesebb és főként emberibb, mint az affektált, erőltetett, »előkelő« nem aprításos étkezés. A beapritás ellenzői persze hivatkoztak az ősi hagyományra, a nevelésre, az izlésre és a nemzeti érzésre; körömszakadtáig tédték álláspontjukat, sőt odáig mentek, hogy az aprítókat egyenesen forradalmároknak nevezték el...

Kiszabadulásom után rövidesen kiéleződött a harc a két tábor között. Aprítók és nem aprítók külön pártokra szakadtak, kerülték az egymással való érintkezést. Az aprítók ellenzéki pártja külön jelenynt csináltatott és röpiratokkal agitált a nép között. A kormány se maradt tétlen: megszólaltatta az államilag szabadalmazott szociológust is, de ennek a tudása se nőtt túl a kávé problémáján.. A papok is a konzervatív nem aprítók mellett prédikáltak..

A sziget lakóinak békés életét ilyenformán felborította a csunya politika.

A munkanapokat is lefoglalta az agitáció, a nép szívesen hallgatta a szónoklatokat, mert azután potyakávéhoz és apritanivaló cocchoz jutott. A titkos cél természetesen az volt, hogy a beapritók vegyék át a sziget kormányzását és véget vessenek a dölyfös, gyűlölt, nem aprító, arisztokrata-uralomnak.

A sziget nagyszámu női is résztvettek a mozgalmakban. Ténykedésüket röviden így foglalhatjuk össze: a férjes asszonyok a férjük elveivel ellentétes álláspontért lelkesedtek, a fiatal lányok a nem aprítók, az öreg asszonyok az aprítókhoz csatlakoztak.

Ebben az időben ismerkedtem meg a sziget angolszármasú mérnökével, Mr. Mac Geevel. Bemutatott a feleségének, egy ír asszonynak, akinek már a szülei is a szigeten születtek. Nagyon szívesen fogadtak tengerre néző, pálmadorong bungalowjukban és mindigárt az első alkalommal tejeskávéval és ünnepi cocchoval kínáltak meg. A magas, vöröshaju, sovány, szeplőskezü asszony, akit akkor rendkívül kívánatosnak találtam, egyenesen nekem szegezte a kellemetlen kérdést:

— Nos, uram, hogyan issza a kávé?..

A kérdés zavarba hozott.. Ifju éveimben otthon mindig szendélyes beapritó voltam, de akkor a világért se gondoltam volna, hogy ez a probléma valamikor ilyen nagy sullyal fog rám nehezéni.. A kávéházi törzsasztalnál is mindig élvezettel aprítottam kifli-met a habos, szűrt kávéba.. Eszembe jutott boldogult nagyanyám, aki csordulásig rakta tele zsemlyével kávé bögréjét, viszont azt sem tagadom, hogy jobb társaságban, hölgyek jelenétében sohasem aprítottam a süteményt a kávémba, hanem a felpuhítás, helyesebben az áztatás műveletét illetudóan a szájúregben végeztem el. Uri helyen, előklő vendéglőben a kenyeret nem illik a levesbe aprítani, de megengedett dolog, ha a »kenyérkockákat« külön szervirozzák.

Mindez egy pillanat alatt cikkázott át agyamon. Önagysága tárgyanyilt szemekkel, türelmetlenül várta válaszomat.

— Mrs. Mac Gee.. — mondottam a fülem hegyéig elpirulva, — én sohasem voltam barátja a kávénak.. Az én hazámban az emberek paprikás-szalonnát esznek lágy kenyérrrel.. Különb is hídogen iszom a kávé.. — tettem hozzá elszántan, hogy ezzel is időt nyerjek.

A ház urnője bosszusan vállat vont, csontos ujjaival letört egy kis darabot a coco-süteményből, annak is csak a felét harapta le kapafogaival, azután jó nagyot hörpintett a forró kávéból. Ugyanezt a műveletet végezte a férje is azzal a különbséggel, mondhatnánk tulzással, hogy a süteményt tartó balkez kisujját mereven az ég felé, mintegy eskütételre tartotta. . . Mondanom se kell, hogy a következő pillanatban már utánuk csináltam a szertartást, még a bal kisujjamat is finomkodva a magasba merevítettem. . .

A kávé után Mac Gee felállott és homlokon csókolgt:

— Doktor, ön a mi emberünk. . . — mondotta meghatottan.

Ugyaneznap este a szigeti Munkásklub ünnepi vacsorájára voltam hivatalos. Az asztalfőre ültettek és mindenki rám várt, hogy megkezdjem az ünnepi kávéivást. Természetesen beapritottam a »munkás-coco«-t a kávémba, amelyből ez alkalommal egy jókora agyagfazékkal tettem elem. . . Teli szájjal kanalaztam az illatos, friss tejeskávéval átítatott süteménydarabokat a jelenlevők nagy megelégedésére. A kávé után rengeteg gyümölcsöt és vagy egy tucat szónoklatot kellett lenyelnem, de megérte, mert a vacsora nagyon kedvemre volt. A közönség elénekelte a »Kék-Kahwah«-indulót, majd a vezérük felállott, homlokon csókolgt és mély basszusán dörögte:

— Doktor, ön a mi emberünk! . .

Belátom, hogy jellembe vágó eljárásom nem a legkorrektebb volt, de hiába: alkalmazkodnom kellett az áramlatokhoz. . . Egyszer a nem aprítók tartottak jól, másszor az ellenzéki aprítók kedveskedtek egy jó kávévacsorával. Mindig az illető párt szájaize szerint beszéltem.

A semmittevéstől tekintélyes pocakot eresztettem, de meghízta a kolerás betegeim is, egyik másik megnősült. Lupini valósággal áldotta a vad portugál hajóskapitányt, akinek mindezt köszönhette. Fogadkozott, hogy sohasem fogja elhagyni ezt a mesébe illő szigetet. . . Magamon is megdöbbenéssel állapítottam meg, hogy. . . izé. . . hogy is mondjam. . . nem vágyódtam haza. . . nem gyötört a honvágy. . . Hazai szerelmeimről is teljesen megfeledeztem. Ugy látszik, a kék-kávé-szenvedély tett rabjává. . . Feltűnt, hogy a szigeten sok az eszelős, maniákusan rajongó ember, akiknek izgatottsága csak addig tartott, amíg meg nem itták a kávéadagjukat. Azután nyomban lecsillapodtak. . . Ezt az ideges tünetet magamon is észleltem, de nem sok figyelmet szenteltem az ügynek. . .

. . . Egy napon a kormányzó ur ökegyelmessége hivatott. Az első pillanatban árulásra gondoltam és minden porcikám remegett az izgatottságtól. Kegyetlen ember volt a sziget kormányzója. . .

A pálmafából épült kormányzósági palotában fogadott. . . Magas, elhízott, idősebb, szuszogós öregur. Kidülledt, véres, zacskós szemével percekig bárgyun tekintett szemeim közé, mintha valamit ki akarna olvasni onnan.

— Baj van. . . — gondoltam magamban, — úgy látszik kiszült a turpisságom. . . Mégis csak jobb lett volna, ha csak a nem aprítók kormánypárt mellett vallottam volna szint. . . Aki a néppel, a tömeg-

gel szimpatizál, mindig ráfizet.. De most már minden késő.. ezt előbb kellett volna meggondolni.. Vagy ülj otthon nyugodtan a fenekeken, akkor se kerülsz ilyen bajba.. Még majd felakaszthat egy kávéfára ez a bivajborju..

A kormányzó nagyot sóhajtott, terjedelmes hordóhása fölött összekulcsolta szőrös, vastag ujjait és így szólt:

— Nagyon diszkrét dologról van szó, uram.. Ugy vélem csakis önben bízhatok meg.. Számíthatok diszkréciójára?.. Mert, ha az ügy kitudódik, lehetetlenné vagyok téve a szigeten, szeretett népem előtt.. Nos?..

Kiváncsivá tett az öreg.. Annyit már kiéreztem a beszédéből, hogy itt nem az én fejemről van szó és nem az aprítás kérdése körül dúló harcról.

Kiegyenesedtem.

— Számíthat rám kegyelmes uram.. Különben is aki ismeri szeplőtlen multamat, sziklaszilárd jellememet..

— Elég!.. Kezet rá..

Megszorítottam nagy, nedves, puha kezét.. A kormányzó ur magához vont, kabátja belső zsebéből egy szelet papírost vett elő és az arcom elé tartotta.

— Itt van a nagy titok, — mondotta remegő hangon, megengedem, de csakis magának engedem, hogy elolvassa..

Egy vers volt.. Rövid, alig huszorosos vers, rettentő rimekkel, összefüggéstelen, hülye tartalommal..

— En irtam ezt a költeményt.. — dadogta a kormányzó izgatott remegéssel. — No, mit szól hozzá?.. Életem első, egyetlen költeménye..

»Sulyos körtünet, mindenesetre«.. — állapítottam meg magamban, majd rövid hallgatás után a kegyelmes ur nagy, szőrös fülébe ordítottam:

— Remek!..

A politikai ellentétek lehetetlenné tették a szigetlakók életét.

A beapritók pártja ugyyszólván napról napra nőtt és ezt nem kis idegeskedéssel konstatálták a kormány körül csoportosult konzervatív elemek. Napirenden voltak a kormány elleni tüntetések, kézkészlős felvonulások.. A kormányzó eltiltotta az aprítópárt jelvényeinek viselését, (ezzel is el akarta érni, hogy az ellenzék ne vegye észre számbeli fölényét), ezzel szemben saját pártemberei jelvény nélkül nem mutatkozhattak az uccákon.

A sulyos, áthidalhatatlan ellentétek utóbb már véres összeütközésekben robbantak ki. Az első ütközetből a jól felfegyverzett kormánycsapatok kerültek ki győztesen. A kormányzó első dolga az volt, hogy letartóztatott és velem együtt börtönbe záratta a volt kolerás betegeimet is. Véleménye szerint az »alkalmatlan idegének« forgatták fel a sziget békés rendjét..

Mac Gee mérnök barátom meglátogatott a börtönben, nem nyujtotta a kezét és elborult arccal csak ennyit mondott:

— Csalódtam önben.. Ez árulás!..

A rendőrfőnök azt a vádat vágta a fejemhez, hogy megjelenésemmel betegségeket hoztam a szigetre és ezért életemmel fogok lakolni..

A további eseményeknek sajnos nem lehettem szemtanuja, értesüléseimet a bebörtönözött aprítóktól kaptam.

A szigeten az aprítók és nem aprítók között ádáz polgárháboru dult.. A vér patakokban folyt.. a kormányzó gépfegyverekkel, ágyukkal lövetett a zendülők közé.. Végül is a fegyverek ereje győzedelmeskedett: az aprítók megadták magukat..

A kormányzó kihirdette a diktatúrát..

A diktátor első dolga az volt, hogy kilenc társammal együtt halálra ítelt és mert fogytán volt a munició, az akasztás mellett döntöttek.. A »függés« szerencsére elmaradt, a kormányzó-diktátor az ítéletet függesztette fel helyettünk, mert a nagyszámu sebesült orvost követelt. Valamennyien kiszabadultunk, de politizálás helyett a sebesülteket kellett ápolni. A diktátor második rendelete kimondotta a prohibíciót. Betiltotta a kávé élvezését. Arra számítottak, hogy teára szoktatják a népet és az értékes, ritka kávé eladják a külföldi kereskedőknek.. avagy még nagyobb kaliberű ágyukra cserélik be..

A »száraz törvény« csak olaj volt a tüzre, a szigeti lakosság elkeseredése nem ismert határt.. Földalatta szervezetek alakultak, titokban itták a kávé.. A mozgalom élén a kávéháztulajdonosok állottak, de csakhamar hozzájuk csatlakoztak az aprítás régi ellenségei, a rendőrség és a katonaság is.. Egységbe verődött Kahwah sziget meggyötört lakossága, a kávé és a diktátor megbuktatása újból összehozta őket. — Le a gyűlölt diktátorral! Eljen a szabadság!.. — hangzott a szigeten a jelszó.

Néhány hétig tartó szervezkedés után egy éjjel a katonák felgyújtották a kormányzósági épületet, a kormányzót elfogták és egy óriási üstben főt feketekávéba fojtották.

A rend rövidesen teljesen helyreállott, mindenki annyi kávé ivott, amennyit elbírt, aprítók, nem aprítókkal közös asztal mellett étkeztek, tiszteletben tartva az egyéni szabadságot.

A kávétilalom alatt erőt vett rajtam a honvágy.. — Csak haza.. haza.. minél előbb.. — buzgott fel bennem egy ismert hang. A kék kávénak még a színét is gyűlöltem.. A szigetlakók marasztaltak.. felajánlották a kormányzói állást is, csak maradjak.. Hiába kértek, könyörögtek, nem volt maradásom..

Csak még egyszer hazakerüljek, — gondoltam — nem mozdulok ki többé.. Ezentul nem nézem le az egyhangu biztonságban, otthon ülő embereket..

Egy kis francia teherszállító hajó hozott haza.

Még ma is sajnálom, hogy nem hoztam magammal mutatót a Kahwah-szigeti titokzatos kék-kávéból..

Az új Madonna

...Isten segédelmével immár túl vagyok a megkísértetések és a szenvedések folyóján, lelkem megnyugodott, testem harcai elültek. Megbékéltem nemcsak a világgal, hanem énmagammal is. Ezután töredelmesen és engedelmesen írom majd a szent könyvek beűt s rajzolatok a lapokra Istennek tetsző ábrázolatokat. Ugy óhajtanám, hogy béke lengjen körülöttem ezentul s kérem Atyámat, hogy a gonosz embereket s a gonosz gondolatokat tartsa tőlem mindhalálig távol.

Az életem alázatos élet, hogy Istennek tetsző-e, azt nem tudhatom. Ki nem tért le a gyalogutról, hogy megszagolhasson egy illatos virágot s ki nem emelte fel a fejét az alázatból. — hacsak egy szempillantásnyira is, — hogyha kedves pacsirta dalát hallotta a magasban?

Én is egy vagyok eme gyalogutasok közül.

S most, hogy mindennel megbékélve immár régi és bölcs könyveket másolok, arra kérem Uramat, adjon erőt és naponta néhány percet: leírom rövid és igénytelen életem folyását, hogy énmagam előtt megégyeszer meggyónjam bűneimet. Mondhatjátok, vajjon kit érdekel Isten együgyű szolgájának élettörténete, hiszen bővelkedik az Egyház számos kitünő és érdemes férfiuban, szentben nagy tettek véghezvivőiben, minek oda, ahol diadalmas pillérek állanak, hitvány kockakőnek az én kis életem is.

»Vagy a szentatyák könyvei között melyik az, amelyik nem a Teremtőhöz vezető utra tanítana fenkölten?« — Bizonytal, én nem vagyú szentatyá. Még egyszerű páternek sem legelső, az én életem folyásából alig-alig okulhat valaki. Leirom mégis, hiszen a nagy tudású és jeles Anzelmus prior ur mondogatja, hogy minden ember élete alkalmas az okulásra.

— Az oromfal csak külső disz a templomon, — szokta mondani. — de, ami az épületet tartja, az a téglá és a kő. Legyetek ti kövek és téglák...

...Az íróterem ablakán besüt a nap. Tavaszidő van, a testvérek, akik a kerti munka terhét vállalták magukra, ugyan fürgén mozognak a veteményes ágyak körül. A szél néha megborzolja a fák leveleit és belekap a pergamenbe is, itt, az íróteremben. Márk testvér Sallustiust másolja, Johannus testvér a magyarok történetét veti papírra kerek betűkkel, jómagam a Régulákat másolom a késői kor okulására.

Deus in adiutorium meum intende...!

Hadd szóljak magamról is.

Mikor noviciusként éltem még régi kolostorunkban és zoltárok éneklésével, tudós írások tanulmányozásával, bölcstanáítások hallgatásával, testem sanyargatásával készültem Istennek tetsző életre: különös adományt éreztem magamban, amely már gyermekkorom óta birtokomban volt.

Festegetni és rajzolgatni éreztem kedvet s szerénytelenség nélkül mondva, tehetséget is. Addig-addig másolgattam a szent könyveket, amíg a gyakorolgatás által ráésszéltem, hogy saját magam is rajzolgatok szépen sikerült képecskéket, ügyeskedtem az ábrázolatokban, sőt itt-ott megkíséréltem azt is, hogy a nagyon ügyeskezű s alázatos Máté testvérnek segítsek, aki reszkető ujjával s egyre rosszabb szemével nem tudta befejezni, amit tervelt: az Evangéliumot másolta és sokhelyütt én rajzoltam helyette a kezdőbetűket. A tudós prior ur azt mondta, Istennek különös adományát birom a festésre s mindenképen biztatott, ne hanyagoljam el az ügyességet, hanem erős buzgalommal arra törekedjem, hogy gyarapítsam ebbeli tudásomat.

Kitől örököltem vajjon? — sokat töprengtem e kérdésen. Apám, aki egyszerű ács volt, téli estéken égigérő palotákat tervezett gubacstintás ujjával az asztalon. Az édesanyám pedig színes virágokat szőtt a szövőszéken, szinte álmodta a virágokat s még talán a szivárványt is beleszötte a fehér lenvászonba, különböző színes fonalakból, hogy csodájára jártak a nemes uraságok is.

Jól látom most is magamat, gyermekkoromban, amint a vastagtáblájú asztal fölé hajolva igyekeztem utánarajzolni apámnak a hatalmas palotákat s színes földekből kevert festékekkel utánoztam anyám virágait a meszelt falon.

Rendünk bővelkedik a nagyon ügyeskezű testvérekben, akik Istennek tetsző oltárképeket festenek falra és fatáblára s életüket az Ur szolgálatához hiven a festésnek ajánlották. Nagyrésztük a messzi Itáliából került mihozzánk, király urunk felette kedveli az ez országból valókat, mert beszédjük csiszolt, tudományuk erős és mindenféle mesterségekben járatosak, akár papi renden lévők, akár katonák, akár pedig egyéb világi urak, vagy mesterséget értők.

Csak az okozott bánatot, hogy mindannyian nevelték, ha olykor egymás között gyermekkori nyelvünkön, a magyar idiómán szólottunk. Gunyolták pogány hangzását, kemény s nekik érthetetlen szólamait. Titokban keserített bennünket a gunyolódás, különösen ama testvérünket, aki a magyar köznépi nyelven irdogált. De mitsem szólunk nekik, mert világlátottak voltak s a magasabb művészetekben is járatosak, tanulságos beszédjükből sokat okulhattunk s hasznát vettük különféle ügyeskedéseiknek.

Volt közöttük egy, aki különösen jeles volt szentképek festésében, noha nem is volt felszentelt páter, ezért röviden Fra Giuseppe-nek hívták hazája nyelvén, mi egymás között Józsefnek mondtuk. Hirtelen indulatú, de jókedvű, tréfás ember volt, aki sokszor előbbrehelyezte a világi örömeiket a rend szigorú reguláinál.

Én akkor még kezdő voltam a festés magasabb művészetében.

Nem csoda tehát, ha sokszor a frátert kérdeztem, okultam beszédjéből s tőlem telhetőleg segitettem neki. Észrevette vonzódásomat s mivel a prior ur is megengedte, sőt elősegítette, hogy az isteni szolgálat s a napi munka után a fráter körül foglalatoskodjam, szívesen látott maga mellett. Lelkemet egyre sűrűbben népesítették be a dicsőséges Madonnák, Szent Sebestyének, Kálvária-képek, az Istengyermek különféle alakja, mindegyre azon sóvárogtam, hogy magam is telefessem velük valamely új templom, vagy kápolna falát.

Fra Giuseppe meg csak ösztökélte vágyaimat és vonzó képeket festett az ő szülőföldjéről. Róma, a Város utólrétegetlen szépségével, a hegyekben gazdag Firenze, a lagunákkal telt Velence, Sienna, az umbriai halmok, a padovai, genovai, bolognai univerzitások büszke épületei álmokképen lebegnek előttem. Ezerszinű festmények tervét izlelgettem s egy nyugtalan éjszakán, a Regula ellenére, holdfénynél kartonra vettem egy kis vázlatot a gyermek Jézusról, bárányai között.

Remege mutattam meg másnap mesteremnek. Örvendező arcával csapta össze a kezét.

— Igazán ügyes terv, — mondta s biztatott, próbálnám meg azt templomunk kórusa mellett levő üres falmezőre festeni.

Boldog napok következtek ezután. Akaratlanul hányszor átléptem a Regula parancsait, amit később keservesen meggyóntam, kisebb-nagyobb mulasztásokat követtem el izgatott állapotomban, de reméltem azt, hogy művem mégis Istennek tetsző lesz s ő megbocsát. Felmentést kértem a kerti munka alól s mikor a prima után a prior ur a káptalanban kiosztotta a munkát, ezt a felmentést meg is kaptam ugyan, de viszont úgy elmerültem a festésben, hogy délebbéd idején mindig későn jöttem a refektóriumba, Angelusig mi sem figyelmeztetett volna. A jóságos perjel ur már-már szigorú fegyelmbe akart fogni, amikor boldogan jelenthettem végre, hogy egy festmény, melyet sajátmagam terveztem, elkészült. Eleinte kételkedve rázták fejüket, de amikor Fra Giuseppe bizonyította, hogy a kép az én kezem műve, boldog örvendezéssel álották körül, nézegették s jóságos szívvvel nem vették észre némely fogyatkozásait.

Telve voltam örömmel s hálákat adtam Uramnak, hogy lehetővé tette utamat, melyet ily szerencsésen megkezdtem. Nagy boldogság ült mellém, ez időtől fogva munkaidőmet a festésnek kívántam áldozni s ebbe a jóságos prior ur bele is egyezett.

Szerettem volna elmenni messzi Itáliába, ahol ihattam volna a művészetek örök forrásából, hogy ígehirdetője lehessen a Mindigvaló Szépnek. Ugy gondoltam, hogy egyideig még tökéletesítem ügyességemet itthon s majd, ha már annyira előrehaladtam, hogy méltóvá válhatok a rend bizalmára, akkor utnak indulok messzi dél felé, hogy ne váljak szegyenére rendemnek s tanítómnak a külföldi mesterek előtt.

Szép idők következtek mostan. Emlékezem: irótermünk ablakán beszüródött a májusi nap fénye és kerek foltokkal tarkította a kar-

tont, amely fölé lélekzetemet visszafojtva hajoltam. Sebesen vetetem papírra terveimet, a fehér falakat gondolataim benépesítették a menny ezermilliom lakójával, szentek járkáltak körülöttem s biztattak, ne csüggedjek, angyalok repdestek ki-be az ablakon, bölcs próféták állottak mellettem és segítettek gyönyörködni oly világban, amelyet rajtam kívül senki sem látott.

Ha sétára indultam fáradt fejjel, akkor is velem vándoroltak alakjaim, társalogtam velük, néha-néha ráintettem ismeretlen járókelőkre, akik látomásaim álmoköpenyegét öltötték magukra. Alázatosan, néha félve huzódtak félre s üdvözöltek tisztelettel. Néha elfelejtettem visszaköszönni, bizvást hihették, hogy nevetlen vagyok.

Sok-sok szép képet akartam most festeni. Urunk mennybemene-telét akartam megörökíteni képemen, majd a tüzes nyelvek történetét, a hitetlen Tamásét, mennyi szépséget és alázatot... S a prior urtól engedelmet kapván kis kápolnánk falainak kifestésére, nagy örömmel láttam a munkához.

Voltak szomorú és gyötrelmes napjaim. Néha hirtelen eszembejutott gyarú ember mi voltam, hiúságom s ilyenkor bűnbánóan sanyargattam testemet. Ám mindez nem használt: egyre jobban vonzóttak a festmények s végre beláttam, hogy csak úgy válthatom meg magam gyötrelmeimtől, ha teljesen egynek szentelem magam: megfestem az Ur Jézus élettörténetét.

Szinte megelevenedtek kezemben a kartonok figurái. Tudom, hogy a nagy mesterek mellett vajmi csekély értékű tervek voltak kartonjaim, de alázatos szívem ajándékai mégis és bármilyen kedves az ajándék: ha szívből jön, kedves az Ur előtt.

— Milyen képet festesz elsőbbed is? — kérdezte a prior ur.

— Az Urjézust szeretném megfesteni a kereszten.

Páter Eusébius megszólalt kövérkés hangján:

— Én úgy gondolom, hogy egy Madonna-kép sokkal inkább il-
lenék a mi kis kápolnánkba, mert, ha ügyesen van megfestve, oltár-
képül is szolgálhatna s a nép is jobban járulna imádkozni hozzá.
Mert ne felejtse, Hilárius testvér, a szentkép egyrészt arra is való,
hogy jámbor világiak különféle fogalmakat tegyenek előtte s kéré-
seket intézzenek az égiekhez. Nekik is hasznos, ám, mi se bánjuk
meg.

Nem helyesltem magamban a magyarázatát. De felszólítása, hogy Madonna-képet fessek, hirtelen megvilágosított bennem valamit, ami eddig is rejtőzött bennem, homályosan. Éreztem, mint lesz mindjobban s jobban bennem tudata a sejtésnek s mint válik a bizonytalanság bizonyossággá. Igen: a Madonnát kell megfestenem, amint a gyermek Jézust tartja karján s mutatja anyai fájdalommal áldozatul minden bűnökért...

S e pillanatban világosság gyult bennem: pontosan tudtam, mit kell festenem. Megalkottam a kép tervét. Magam előtt láttam a Szűzanya fehér arcának égi baját, a halavány dicsfényt feje körül, a ruha gazdag, sötétkék redőzetét, a husos Kisdedet. Ujjaimmal rajzoltam a levegőbe, magam előtt láttam már a képet, a Gyermecket

tartó anya szelid mosolyát s a gögicséső kis Jézust, aki majdan megajándékozta az embereket a Krisztus név fájdalmaival...

Megelevenedett bennem a terv: úgy éreztem, soha nem látott bu-dás és készség birtokában vagyok, a sok apró ecsetvonás egyetlen, nagy lendületben forr össze.

Töprengve jártam a kert utait. Jól tudtam, hogy nem az első Madonna-kép az, amelyet én festek, tudtam, hogy előttem sokezen festettek már hasonlót. Az volna a legjobb, ha bölcs és ügyeskező mesterek utját járnám és hűségesen utánoznám vonalaikat. De úgy gondoltam akkor, hogy Istennek tetsző feladat volna, ha az ezredik Madonna mellé megfesteném a magam s csakis a magam ezeregyedik Máriáját.

Napokon át gondolkoztam s bár tudatában voltam annak, hogy nem helyesen cselekedem: mégis elhatároztam, hogy új formában fogom elkészíteni képem, új módon, amilyen még nem került ki ecset alól. S megnyugtattam magamat, hogy ez nem ekinthető elvetemültségnek.

Fra Giuseppe észrevette mégis szándékomat.

— Hilarius testvér igen nagy terveket forgat magában, — mondta egyszer ebéd után, némi gunnyal, — most is valami új Madonnát akar oltárképül festeni.

— Minden igyekezet tetszik az Urnak, ha jámbor, — vágta el a szavát a jóságos prior ur, aki nem szerette, ha a szavak fegyverével vívtunk.

Nem szóltam semmit. Fejemben bizonytalanul kavargtak a gondolatok, de néha attól félttem: Fra Giuseppenek igaza lesz abban, hogy csak terveim lesznek, erőm azonban hiányozni fog.

Forró fejem vérének lázadását megbékítendő, mentem ki a kapun át a közeli faluba. Szép júniusi délután volt. A kék égen felhők futkároztak s a nap vastag árnyékokat dobott a házak elé. Fehér fala volt a házaknak, zöld fák bólogattak az uccán. Biborszinű, kék, sárga virágok hajlongtak a patak partján, — Kulcsodi Mártonnak, derék fiak apjának még virágoskertje is volt a háza előtt, idegenben tanulta ezt a módit, amikor fogságban ült, — szépek voltak e külszági virágok, pompázott a színük. Mindezek mögött barnálló dombok mosolyogtak, a hegyek között ezüstösen kanyargott a folyó.

Munkanap volt a faluban, nemsokára aratás.

Mennyi csodaszép színt adtál, Uristen, csak most láttam két szememmel!

Lassan alkonyodott már, amikor visszafelé indultam a kolostorunkba. A félhomályos könyvtárszoba egyik üres falán festegedett Fra Giuseppe, ahogy beléptem. Pál apostol vándorlását festegette; a siliciai hegyek között Isten ígését hirdető apostól életét kívánta képben megeleveníteni. Ott állott Fra Giuseppe s éppen egy magános fát színezett a dombok tetején.

S ekkor, mintha az Ur világosította volna meg agyamat, mintha az egész délutáni séta arra való lett volna, hogy mindent hirtelen pontosan, fényesen lássak, hogy másképen lássak: végigfu-

tott egyszerre valóságomnak minden kis dobbanó érén keresztül az, hogy Fra Giuseppe nem fest jól! Nem, mert nemcsak a ciliciai dombokat nem látta soha, hanem semmiféle dombot nem szeretett s nem is nézett meg egyszer sem. Jól tudom, hogy sohasem figyelte meg a napsugarak játékát a zöld füvön és soha nem festett ruha-redőzetet máskép, minthogy egy darab szövetet az asztalra dobott, holott emberi testen kellett volna ráncokat ölteni a köpenynek. Fra Giuseppe soha meg sem kísérelte, hogy gondosan tanulmányozza az emberek arcát s járását, azt mondta, elég, ha régi mesterek alkotásait másoljuk, mert azok tökéletesek, míg az ember esendő, gyarló és hibás...

Mindez e pillanatban jutott eszembe. Elöttem ragyogott még a nap, láttam a színeket s a mezőről hazatérő emberek arcát, szeretném azt mondani, hogy elevenen éltek bennem e színek s nem haltak el. Ugy éreztem, hogy Fra Giuseppe, — hiába szeretne elhíttetni képével régi történeteket, — mégis, soha meg nem történt dolgot sehol nem való helyen ábrázol, nem festi az élő valóságot, de olyat sem tud, amely tiszta, minden valóságokon felül ragyogó lélek, Istennek átszellemülése volna.

Nem eszméltem volna erre, ha az uccán látott kép elevenen nem kavargott volna bennem. De Fra Giuseppe sosem járt az uccán, sem pedig a nézdegélést nem szerette, hacsak nem képeket szemlélgetett.

Fra Giuseppe letette az ecsetet, megtisztogatta a festéktől majd megdörzsölte homályban fáradt szemét:

— Testvér, — szoltam hozzá bátortalanul, — kérdeznék tőled valami különöset!

— Szólj — biztatott.

— Láttál-e te már napfénytől ékes dombokat?

— Hogyne!

— Dombon fákat?

— Hogyne, miért?

— Akkor miért festesz ilyen holt mezőket soha látott fákkal?

— Nem értem, mit beszélsz? — csodálkozott rám.

— Testvér, kiről festetted Pál apostolt?

Fra Giuseppe a homlokára tette az ujját:

— Itt van ő, — s aztán a szívére mutatott: — ... és itt.

Elhallgattunk. Később újra szólni kezdtem:

— Fra Giuseppe, nem jól van ez így. A te Páldoban soha nem lesz meg a vérnek színe, szívének lüktetése, színtelen emberarc az. Ráncokat festesz arcára s nem lesznek igaziak, a derű, amit ajka köré festesz, merev és hamis, haját is festesz ugyan neki, de láttad-e te már az igazi hajnak selymes fényét? Szemében áhitatot hiába keresnénk, tekintete nem meleg, nem visszafénye a lelkének, keze görcsösen fogja a köpenyt, hol van ujjainak hajlékonsága? A dombok egyhanguak, szürkék, — pedig, ha kitekintnél az ablakon s elnéznél a nyugvó nap fényében izzó hegyek felé, vajmi mást látnál, mint amit lefestettél!

Hangomból érezhette, nem guiny, amit mondok. Csendesen felelte:

— Nincs igazad, Hilarius testvér. Nincs, mondom neked biztonnyal. Mert hitvány másolatokat fessek-e az erdő fáiról, ezt az egy mai napot fessek-e meg, amikor örökidőkre szólni ezen az egy képen akarom megörökíteni minden napok fényét és minden mezők színét? A lelkem és szívem áhitatát hozom, amaz elvont dolgokat, melyeket a Hit és az isteni Igazság éltet, nem pedig egyetlen ember arca, testének változó mozgása. Az örök, nagy művészetbe nekem is csak bepillantás jutott, a magam gyarló eszközeivel csak így mutathatom be, amit akarok. Ez az én lelkem áldozati lángja, amelyet minden dombok fájának s minden szemek ragyogásának tüzeivel kell meggyújtanom. Nem szabad a kinti természetet szolgálókkal másolni, amikor a bévülső embert akarod megmutatni. Egy nap: lidérefény, minden nap azonban: Örök Tűz és nekünk ezt az örök tüzet kell ápolnunk magunkban, Isten szolgáinak... Pál apostol itt: minden ember, a dombok: minden földek, a fa: minden fa. Az apostol szeme a végtelen gondolat tükre, mozdulata az örök Mozgás, amely egy pillanatban mégis merevnek tetszik talán... Pál apostol itt csak jelkép, de jelkép volt Madonna is, akit Fiesolében festettem, a franciskánusoknál s a gyermek Jézus, akivel a boroszlói minoritákat ajándékoztam meg. Jelkép minden, a magunk élete is, hogyan ne lenne jelkép egy gyarló festmény...

Igy feleltem neki:

— Isten véghetlensége éppen abban rejlik, hogy a percek különböző változásban peregnek egymásután. Az ezerféle szín, a kacagás-sírás, az indulatok változósága, jóság-rosszaság, fény és árnyék jelentik Isten véghetetlen birodalmát s ezeket kell nekünk képekben kifejezni. Az élet örömet, a megbánás és az alázat fájalmát, a fölöttünk keringő napot, a gyümölcsöt, amely érik, a csecsemőt, amikor gügyög s harcost, amikor elesik, vetést, aratást... mindent. És Pál apostolt is, de harcolva, lázzal, a halmokat Isten napjának reszkető fényében — mondtam lelkesülten.

Fra Giuseppe legyintett.

— Pogány vagy és magyar, tehát fiatal vagy! Minden esendő formát meg kell tisztítani a salaktól s az örök Lelket önteni bele.

— A mi adományunkkal Isten minden birodalmát elevenen kell bemutatnunk! — vetettem közbe.

— Te még csak a léposójénél jársz a művészeteknek. — mondta kevélyen, — félős, hogy be sem lépsz a Csarnokba, hanem kint maradsz a vásári zajban.

Nem folytathattuk. Itt volt a lámpagyújtás órája, a harang esti imára csendült, besötétedett már, mennünk kellett. S bár nem beszélgettünk aznap többet a nagy kérdésről, magunkban sokat gondolkodtunk rajta s azt hiszem, mindketten úgy véltük, hogy egyikünknek sincsen igaza teljesen. Zavaros utvesztőbe kerültünk.

Hosszasan imádkoztam a dornitoriumban még a vecsernye után is. Leborultam a kőpadlóra és erőt kértem a magam számára, hogy

elhatározásomat beváltani tudjam: meg akartam festeni az új Madonnát, valami más módon, mint azt Fra Giuseppe tanította.

Nyugtalanul töprengtem egész éjjel, de az éjszaka sötétjében kuszák voltak gondolataim, nem öltöttek szép formát.

Határozottan magam sem tudtam még, mit akarok, pedig elhatározásra kellett már jutnom, ha meg akartam mutatni, hogy érdemes vagyok a kolostor bizalmára.

Engedélyt nyertem a jóságos prior urtól, hogy néha rövid időre kimehessek a fakuba az egyszerű emberek közé s vigan poroszkáltam mezzei utakon, olykor a fűben üldögélve nézegettem az emberek sürgését-forgását, a felhők kergetőzését s az ég kék színét. De régi, töprengő természetemet belülről fakadó vidámság váltotta fel, az új Madonna képe mindinkább kialakult bennem. A természet sok egyszerű csodája segítette, hogy életre keltsem.

Egy napon magambamélyedve ballagtam a falun keresztül. Ismét a helyesen festendő Madonnáról elmélkedtem, amikor egy félnék hang köszöntése riasztott e való világra. A köszönés irányába fordultam s ebben a pillanatban azt kellett éreznem, fa vagyok s gyökereim nem eresztenek.

— A Madonna! — kiáltottam akaratlanul is.

Egy kis jobbágyház kapujában fiatal nő ült, szelid, szinte uri arcu nő, hasonló nem is volt több a pórok között, nemes kisaasszonyok között talál ilyeneket az ember. Amennyit illet meglátnom: barna haja volt és kék szeme, de ezek a szemek szelidek s félénkek voltak, az arca fehér. Volt ezen az arcon a megbántott s megalázott asszony-embernek kifejezéséből valami. Ami azonban izgalommal töltötte el a szívemet: ölében, karjai között csöpp kis gyermeket, pufók, szőke gyermeket tartott, amelyet angyalnak festett egyszer jókedvében Fra Giuseppe. Hogy hosszasan álltam meg előttük, a fiatal nő zavartan állt fel, a kisgyermek vidám csicsergéssel nyult felém, anyja elpirosodott zavarában s kőtenye ráncait igazgatta. A délutáni nap rátűzött arcára s halavány dicsfény reszketett haja körül. Nem az emberi szépséget kerestem rajta, hanem az anya arcának nemességét, a lélek földöntuli szépségét kutattam, amely marandó.

Olyan volt ez így, mint egy máris megfestett kép. Kék ruha, barna haj, felhőfoltokkal tarkázott ég, a házfal fehér volt s a virágok úgy hajlongtak, mint az Assisi körül. Finom összhangba olvadtak a szírek. Keresve sem találhattam volna szebbet.

Valóban igéző volt a fiatal nő szelid arca. Halk bánattal, szinte bocsánatot kérve állott mellettem s szoritotta magához kisfiát.

— A Madonna! A Madonna! — örvendeztem magamban s közelebb léptem hozzájuk. Megveregettem a kisgyermek pufók arcát. Az kíváncsian meresztgette rám szemét s ujjait szopogatta kedvesen. Megszólintam végre:

— Tiéd ez a gyermek?

— Igen, — mondta halkan.

— Szép kislány.

— Fiu! — mondta szégyelősen.

Folytattam a kérdezősködést:

— Ki az apja?

Elvörösödött, nem szólt semmit.

— Mondd meg, ki az urad? — bátorítottam.

Nagyon halkan felelt:

— Nincs.

— Meghalt? — firtattam.

— Nem...

A hangja kétségbeesetten zengett. De most már nem bántam, a kíváncsiság vétkezett bennem.

— Hát hol van az urad?

— Nincs... Elment...

Most tértem csak észre. Hirtelen világosodott meg előttem a szerencsétlen nő sorsa, aki Isten előtt nem is asszony még, de már nem is lány s az Urtól, soha meg nem áldott titkos frigyének gyümölcsét hordja magával szegyenéül. Most jutott eszembe, Joannus testvér nemrégiben beszélt valamit egy falusi leányanyáról, aki övéinek szegylene s meg akarták kövezni már a többi asszonyok. Illően vezekelt is érte, súlyos penitenciát róttak rá az atyák.

Rászedettnek éreztem magam. Egy pillanatra feltűnt előttem az igazi Madonna képe, mintha mondta volna: hiu az igyekezetem, őt én megfesteni soha nem tudom. Mert természetes, hogy ilyen nő nem állíthatok példaképül, oltárdíszül ezek elé, nem festhetem meg fattyával együtt, éppen oda, ahová Istenimádságukat hordják kegyes és áhítatos szívek s ahol az Égi Tisztaságtól kérnek bűneikre bocsánatot...

Nem. Ez a nőszemély nem lehet a Legtiszább Szűz eszményképnek festett mása!

Éreztem, arcom haragosszínűre változott, a fiatal nő ijedten sötötte le szemét. Sarkonfordultam, sietve eltávoztam. Néhány idősebb asszony várakozott izgatottan elmenetelemre s hogy elhagytam a lányt, mint a vércse csapott le kettő a leányra, hangosan kérdezték, mit akartam s nyilván azt gondolták, hogy a leány szegyenét megróni álltam meg. Gunyos asszonyi sikongatásuk sokáig kísért, fülemben maradt. Ezt titkon fájlaltam is, mert mégis megszántam magamban a szegény lányt s nem akartam neki fájdalmat okozni.

Megtörve érkeztem haza. Társaim látták szomorú arcomat s részvétellel kérdezték, vajjon mi bántana? De csak legyintettem a kezemmel.

Este a vacsoránál a kövér Paulus megkérdezte:

— Hilarius testvér, egyidő óta nem dolgozol, mi van az új Maddonnával?

Fra Giuseppe gunyosan szólalt meg az asztal tulsó sarkán:

— Keresi a Maddonnát.

Indulatosan feleltem:

— Nem is olyan könnyű azt megtalálni s lefesteni, mint te gondolod!

Nagy sokára felelt:

— Hiszen tudom, nem is olyan könnyű az neked...

Mindenki átértette az epés célzást, a jóságos prior ur némán csóválta a fejét.

Másnap azzal az eltökélt szándékkal terítettem ki magam előtt a kartont, hogy mindenképpen megfestem a Madonnát. Szégyenben maradni nem akartam, azonkívül úgy gondoltam, hogy nemcsak a többiek gunyjától való szabadulás miatt kell festenem, hanem azért, hogy önmagammal kerüljek ismét egyensúlyba. Megfogtam az ecsetet s behunytam a szemem. A Madonnát akartam magam elé idézni. A ködös gondolatgomolyagból, mint a kavargó felhők közül a fénylő reggeli nap, hirtelen előttem állott a tegnap látott pörlány, a kisgyermekkel a karján. Riadt mozdulatot tettem a kezemmel, azt hittem, az ördög incselkedik velem. Nem tudtam elhessegetni magamtól a kísértő képet. Kezem önkéntelenül is a tegnap látott nő körvonalait vetette papírra. Új kartont vettem elé. Ezen nem, hogy más kép alakult volna ki, hanem az előbbinek még tökéletesebb mása. Nem mult el rólam a kísértés.

Abbahagytam. Miért ne valljam be, felzaklatott ez a különös kísértés. Mert kísértésnek, incselkedésnek vettem. Eldobtam a kartont s újból kíséltálmam a kapun, a falu felé. Ott sétáltam máris a napfényes uccán, kenyeret sütöttek nagy kemencében, egy kovács rály ur két fáradt vitéze egyre biztatta a szájtátókat, ülnék meg a rály ur két fáradt vitéze egyre biztotta a szájtátókat, ülnék meg a lovat... Tisztelettel köszöntöttek, amerre csak mentem, én azonban csak arra ügyeltem, ne keressem fel azt a helyet, amelyen tegnap a leányt láttam ülni. A mezőnek fordultam s az árnyékos patakparton ballagtam fölfelé.

Isten ujsza azonban különös. Egy fordulónál elgondolkozva hajtottam félre az ágakat: ismét a tegnap látott lány ült. Kisgyermekét táplálta éppen s ahogy engem meglátott, elpirult, mély tisztelettel állt föl. Remegve köszönt az Urjézus nevével, míg én konokul, alig fogadtam az üdvözlést. Éreztem, elsápadva tekint utánam s néhány marokszedő lány gunnyal hahotázott a fiatal leányanyára. Megsajnáltam most már magam is, szerettem volna visszafordulni, valami belső hang azt sugta, hogy irgalmatlanság, amit cselekszünk vele, bocsánatadás kell a fiatal nőszemélynek, meleg szív, mert mégis csak anya!

S ime, visszafordultam!

Lassan mentem feléje, mikor ismét észrevett, könnyekre fakadt, elibémszaladt, megcsókolta csuhám poros szegélyét s térdenállva könyörögte:

— Atyám, bocsáss meg, tudom, nagy bűnös vagyok, de legalább ezért, ezért a kis gyermekért bocsáss meg nekem!

Sirva nyujtotta felém a kis csecsemőt.

Akkor hirtelen bocsánatot kellett kérnem az Egek Urától. Mert

ott, ahogy könnyes szemmel felém nyújtotta gyermekét, megint csak nem az asszonyi bűnre és tisztátalanságra kellett gondolnom, hanem a Madonna-kép új formájára, amellyel ez a nő ajándékozott meg engem, arcán az anyaság mártíriumával mégis...

Tudom, nagyon eltévelyedtem, hogy ilyesmi eszembejutott. De nem kormányozhattam elmém: állandóan ugyanaz a gondolat kintzott már napok óta. Istennek tetsző, igaz képet akartam festeni. Nem tudtam megszabadulni ettől a vágytól, amely úgy éreztem, nem közönséges, földi kívánság.

A leányanya fejére tettem a kezemet:

— Nincs megbocsátani valóm, gyónd meg. Isten megbocsát neked, az emberek pedig ne törődjenek veled!

Nem tudom, honnan jöttek ajkaimra ezek a szavak. Hasonló sorsra jutott más nőnek nem mondtam volna ezt, úgy éreztem azonban, hogy ennek tartozom ilyen szavakkal. Boldog megkönnyebbülés vett rajtam erőt, ahogy ezt kimondtam s láttam szemében a hála fényét. Napok óta tartó izgalmam mintha azonnal elült volna, jólesően lélekztem föl, még szóltam egy-két vigasztaló szót s vidám lépésekkel indultam haza.

Most már tudtam, hogy mégis megfestem a Madonnát! A belső tusakodások egy pillanat alatt megbékéltek bennem, a nyugtalanság elült, azt hiszem, úgy éreztem: ezer anya közül ez az egy az igazi anya, mert sokszorosan megszenvedett érte s ennek bánatos sorsa érdemes arra csupán, hogy a Madonnák szenvedését róla mintázzák.

Azért még viaskodtam önmagammal. Az ellenkezés ördöge száz ellenvetést tett, egy pillanatig azt gondoltam: mégsem szabad a Madonna emlékéit bemocskolnom egy pórlánnyal s fattyával, majd ismét eloszlattam kételkedéseim felhőjét s azzal nyugtatgattam magam, hogy soha igazibb Madonnát, szenvedőbb anyát nem tudnék festeni, mint éppen ezt, akinek sorsa hétszeres fájdalommal terhes, mert embertársak okozzák a fájdalmakat.

Másnap megújult kedvvel, nagy bizakodással fogtam a munkámhoz. Kifeszítettem a kartont, elkevertem festékeimet s felvázoltam a térdeplő Madonnát. Ugy akartam megfesteni, ahogy tegnap megjelent előttem a fák árnyékában... A Madonna térdepel, arcán a mennyei megdicsőülés fénye, a szentelt fájdalom s kezében tartja a Gyermeket, mintegy áldozatul Istennek.

Szinte borzongtam a gyönyörűségtől. Sietős kézzel vázoltam a vonalakat. Lassan kezdett kialakulni már az arc, a váll, a kised keze s hátul a kék hegyek szelíd hullámai, míg fölöttük napsugár hasítja ketté a felhőt.

Gyors kézzel dolgoztam a képen, úgy reméltem, estére elkészítem vázlatát s másnap vékonyra gyalult finom deszkalapon folytatom, hogy oltárképül állithassam.

Ámde, mire az arc finomabb részletei következtek volna, már nem emlékeztem vissza pontosan. Valamennyire hasonlított ugyan, de a képen rajzolt arc vonásai olyanok voltak, mint a Fra Giuseppe

képei: szögletesek, merevek, a vonások nem éltek semmiképen. Ilyen arc lehetett száz is, ezer is.

Ujra kezdtem. Nem sikerült. Ismét rosszul rajzolt arc, kényszeredett vonások serege, mit sem ért. Nem ezt akartam az én Madonnámmal.

Letettem az esetet. A nehézségek úgy tornyosultak elé, mint gát előtt a hullámok.

Pedig most már mindenképen meg kell festenem az én Madonnámat! S úgy gondoltam, nem követek el főbenjáró bűnt, ha még egyszer megnézem a leányasszonyt, vagy, ha magam elé ültetem kis időre s úgy másolom vonásait.

Gyorsak, határozottak voltak már ekkor cselekedeteim. Madonna képe annyira egybeolvadt előttem a leányanya arcával, hogy nem tudtam kettéválasztani a kettőt, lehetetlennek látszott eldöntennem azt, hogy a Madonnát akarom-e megfesteni, vagy a leányanya arcát, szenvedő gyermekével?

Leborultam zsámolyomra s az Ur segítségét kértem ebben a viharzásban, anyai gyötrellemmel járt már a dolog rám nézve. Törődelmesen kértem Jézusom bocsánatát is, hogy minden egyébről megfeledkezve, csak a kép hívogat egyedül, vonz és hajt, serkent és nyugtalanít. S úgy gondoltam, Istennek tetsző cselekedet lesz, ha a Madonnát, a legszentebb s legszenvetőbb Anyát emez üldözött anya képével teszem hasonlatossá, megfestem s áldozatként ajánlom föl majd. Az Ur megbocsátó, jóságos, biztató szava felelt s erőt adott a jövődre is.

Délután gyorsan eltávoztam a falu irányába. Biztos cél vitt. Testvéreim, akiket már nem lepelt meg napról-napra nyugtalanabb viselkedésem s megbocsátóan hunytak szemet néhány kisebb mulasztásom fölött, most csodálkozóan néztek utánam szemükkel, amint határozott lépésekkel igyekeztem el-felé.

Az uccán nem találtam azt, amit kerestem. Gyors léptekkel haladtam a mezőn a dolgozókhoz s kutató szemekkel kerestem a leányanyát. Ott ült ismét a fa alatt s gyermekét takargatta éppen, hogy az árnyékban hagyja, amíg ő dolgozik. Ijedt tisztelettel emelkedett fel s lehajtotta a fejét. Most nem tudtam, mit mondjak. Néhány pór dolgozott nem messze, azok összesugtak, valamelyik nevetett is kajánul, felénk mutogatott. Végre is a nő találta meg hamarabb a szavakat:

— Engem kerestél, szentatyám?

— Téged leányom, — válaszoltam akadozva, — megtudakolandó, gyóntál-e már?

— Ma reggel, — suttogta, — szigorú bűnhődést róttak ki rám.

Most hangja erősebben csattant:

— De mit csináljak, amikor nagyon szerettem a gyermek apját! Nem tudtam, mit teszek. Azóta mindenki szégyenszava utánam hull, anyám üldözöttje lettem, testvéreim nem ismernek s vénasszonyok élesítik a nyelvüket rajtam. Kitagadottnak született a gyermekem!

Panaszosan sirt föl, könnyei peregtek. Én megveregettem a kisfiu arcát:

— Mi a neve a fiadnak?

— Neve sincs neki, — zokogott fel hirtelen, — jobb volna, ha nem is élne!

Szigorúan néztem rá:

— Mindnyájan Isten gyermekei vagyunk. Szeretned kell a gyermekedet, mert anyja vagy, ha százszor is kitagadottnak hoztad a világra.

Egyideig szótlánul állottunk még egymás előtt, majd később, mintha csak véletlenül jutott volna eszembe, azt mondtam neki:

— Keress fel holnap a kolostor kis kápolnájában, délelőtt. Beszélni akarok veled, kisfiad is hozd!

Ijedten nézett rám, talán fenyegetést olvasott ki beszédemből, mert sápadt arccal nézett utánam, amint egykedvűséget színelve sétáltam tovább, nehogy tulságosan feltűnővé váljak. Még azt hinnék, hogy a leányanya miatt koptattam saruimat eddig...

Másnap a kiskápolna egyik padján vártam. Kikészítettem a vékonyka gyalult, festékkel jól megalapozott deszkatáblát, — finom kőrisszálból rötta össze az ezermester Rogerius testvér — immáron semmi sem riaszthatott vissza attól, hogy megfessek az új Madonnát.

Imbolygó lépésekkel jött. Magához szoritotta kisgyermekét, sűrű haját fekete kendő alá gyűrte, alázatosan hajtott térdet előttem. Mosolygó, vidám arccal fogadtam.

— Meggyóntad immár vétkeidet, senkinek sem tartozol, egyedül az Urnak alázattal és imádsággal, — szóltam hozzá. — De, hogy kedves légy az Ur és az emberek előtt, képen megörökítelek téged a kisfiadat...

Még a lélekezete is elfulladt:

— Az nem lehet... — rebegte.

— Miért nem?

— Az nem lehet... — ismételte konokul.

— Afelől te már nem határozatsz, — feleltem.

— Nem tudta, mit válaszoljon, tanácstalanul állott előttem. Megfogtam a kezét.

— Térdelj le, — parancsoltam neki, — és szorítsd magadhoz gyermekedet.

Engedelmesen tette meg. Kék szeme reámvilágított, félve sóhajtott egyet, fejét mellére ejtette. Igen! Ilyennek gondoltam el a Madonnát.

— Ezentul minden nap eljössz ide, így, térdepelve foglak megfestyeni, hogy kedves légy mindenki előtt. Ha elfáradsz, szólj, pihenünk.

Bizonyára különös dolog volt ez, hogy a falusi leányasszonyról fessek Madonna-képet, de úgy reméltem, hogy a prior ur megengedő

nekem s a kápolnánk különben is fel volt mentve a klauzura alól, vasárnaponként itt hallgattak misét a falubeli asszonyok.

Mindent elrendeztem gondosan. Térde alá puha szőnyeget tettem, jól elhelyeztem a körisfatáblát s keverni kezdtem a festéket. Olyan módon fogok festeni, ahogy senkitől sem tanultam még, különösen pedig Fra Giuseppe nem tanította így. Magam találtam ki én magam számára!

Tünetéyes gyorsasággal ment a vázolás. Nem zavart senki.

Tegnap este ment szét a hire, hogy Pater Hilarius mégis elkezdte a Madonna-képet a kápolnában s a jóságos prior ur meghagyta, délelőtt ne zavarjon senki munkámban.

Szépen formálódott az arc, a test, a körvonalak. Puha kék terítőt borítottam a vállára, mintha ruha volna s gondosan elrendeztem ráncait.

A Madonna!

Már javában alakultak ki a körvonalak, amikor eszembejutott a legelőször megpillantott kép, ott a mezőn: arcának halvány rózsaszinje, finom fehér homloka, hajának fénye, háta mögött a virágok szinpompája, messzi a kék hegyek, — ezek mind hiányoztak erről a képről valahogy. Akármennyire is hasonlított a multkor meglátott leányhoz, mégsem ő volt. Hosszasan ránéztem, de minél inkább hasonlítottam régi hasonmásával, — amelyet a verőfényen láttam, — annál inkább tudtam, hogy még ez sem az igazi Madonna, akit most akarok megfesteni. Nem ilyennek láttam, hiányzik mellőle a napfény, az ég kékje, a szinpompa. Ez így fáradt női arc, nem pedig a multkor megcsodált anya égi arca. Bármennyire is megpróbáltam, hogy emlékezetemből pótoljam a hiányzókat, nem lehetett, ecsetem elrajzolta a fényt, megszurkította az árnyékot, minden más-kepen sikerült itt, a kis kápolnában.

S ekkor elhatároztam, hogy megteszem azt, amit a multkor Fra Giuseppének ajánlani akartam, ámde attól való félelmemben, hogy kineveti bohó ötletemet, nem szóltam neki semmit. Kint, a napsütésben, a kolostor fáin alatt fogom megfesteni a képet!

Uj Madonna lesz, egészen új Madonna! Nem templomi hűvösségben, ablakvilágítástól fényesített Madonna-arc, hanem a szabadban festett, verőfényes, a napsugár glóriájától körüllebegett Madonna...

Lázasan vittem ki a nehéz állványt a kolostor kertjének elhagyott részébe. Az új felfedezés gyönyörétől alig tudtam szólni valamit a szegény leányasszonynak, aki még mindig itt térdelt, gyermekével, de most már az oltár felé fordulva, buzgó imádkozással. Megvártam, amíg felemelkedik.

Kinn, a puha fűvön, nagy kék égi kupola alatt, pompázó virágok között térdeltem le ismét. Örömöm átragadt órá is és amint vidáman sürögtem-forogtam, megszólítani is mert:

— Talán hideg van odabenn, Szentatyám, hogy ide kellett jönnünk?

Elmosolyodtam az együgyű kérdésen, de feleltem azért:

— Valóban. Ott benn hidegek a színek és az élet megdermedt a kőköcskák között. Itt kinn ragyog a meleg élet s a szln.

Talán akart még valamit kérdezni, mert arcán látszott, hogy nem értette, amit mondtam neki, de önkéntelen felkiáltásom csendre intette:

— Madonna!

Fel kellett kiáltanom. Most! Most, végre meg van az igazi Madonna, ahogy mindig láttam, elképzelve magamnak. Friss napsütésben, virágok között, halvány fehér arcával, kislfiával. Az én Madonnám! Az új Madonna!

Boldogan vettem új vonásokat a deszkalapra. Az előbb még félttem, hogy tán kinevetnek különös ötletemért, mivel még soha Madonnát nem festett senki Isten szabad ege alatt, de bennem különös vágy égett, hogy egy egészen új Madonnát fessek, a magam gyarló mivoltának himnuszát akartam valamiképen Isten dicsőségéül ajánlani. Fra Giuseppe alighanem bolondnak fog tartani és gunyja finom nyilaival támad rám, mosolyogni fognak rá a többiek is, esetleg meg is róhatnak szokatlan viselkedésemért, de én ezt a Madonnát akartam megfesteni, mert így láttam igazinak s lelkemből lelkezettnek.

»A kék ég Madonnája s az arany sugaré!« — így fogom elnevezni a képet.

Első napon nem járt arra senki, ahol festegtettem. Feketerigók énekeltek csupán a cseresznyefa ágain, ők voltak a társaságom. Másnap azonban, javában elmélyülve a munkában, két beszélgető testvérem bukkant elő az árnyas ut sarkán. Megütközve álltak meg, csodálkozva jöttek közelebb s hol a képemet nézték, hol a térdeplő asszonyt. Végre az egyik megszólalt:

— Különös, nagyon különös!

Rájuk pillantottam. Az ég kékjét igazítottam éppen s a szájjamban tartott ecetszár mögül duruzsoltam ki:

— Mi különös?

— Te is, Hilarius testvér, meg a képed is.

— Miért? — kérdeztem harcrakészen, mert tudtam, hogy a vitatkozásnak s a végnélküli magyarázatásoknak kezdete immár bekövetkezett s illően el is készültem rá.

Frater Eusebius kinyújtotta a mutatóujját s fontoskodva magyarázta:

— Én éppen járatlan volnék a festés művészetében, de sohasem hallottam volt, hogy valakit kertben, udvaron, két öreg fa alatt s nem valami műhelyszobában, vagy valami templomhajóban fessenek.

— Nem vitatkozom veled, testvér, mert ugyanis hiába magyarázom, melyek voltak az okok, amelyek engem ide, a kék ég s az arany nap alá kihoztak.

— Talán ettől az asszonyszemélytől félted magad odabenn — kérdezte csufondárosan Eusebius, mert szabadszáju volt s kajánindulatu. Nem a magyar nép nyelvén beszélgettünk s így a leány-

asszony nem értette meg, miről van szó, de valószínűleg megsejtette, mert zavartan emelkedett fel, hogy odébbálljon.

Főlöszlegesen tartottam, hogy magyarázkodjam. Fejcsóválva távoztak a homokos uton, ám alig mélyültem el munkámba, amikor Fra Giuseppe gunyos arca tünt fel a bokrok között. Sietve jött, keze festékes volt még, hirtelen torpanással állott meg a kép előtt.

— Hm, — csak annyit mondott.

A képből még alig látszott valami, csupán a körvonalak s itt-ott néhány szinfoltt.

— Ecco! — mondta hazája nyelvén Fra Giuseppe, de mikor nem válaszoltam, sebesen pörgette le mondanivalóját esze orsójáról.

— Hallottam, hogy egészen újfajta Madonnát festesz tehát, almafák alatt, itt, a gyöpön, egy parasztlány a Madonnád s itt térddepelteted fiával együtt. Hilarius testvér, tudom, hogy az utóbbi időben nagyon eltértél attól, amit tanítottam neked, de, hogy ennyire szakíts minden józai törvénnyel, nem tételeztem volna fel rólad. Megcsufolod az Istenanyát!

Szeliden vártam meg sebes patakjának zugását. Azután feleltem:

— Jól tudod, mit mondtam neked a multkor, Fra Giuseppe, amikor a te merevarcu Pálotat festetted. Akkor már félig-meddig bennem volt az elhatározás, hogy, ha festeni fogok valamit, azt egészen másképp alkotom, mint eddig ti tettétek. Nem szeretem a bágyadt ablakok fényét, a szürke arcokat s a merev testeket. Élet kell a képbe, szín legyen benne és dal. En ezt így gondolom helyesnek. Isten lelke itt van a levegőben, fákbán, füvekben, napban, testvér...

Fra Giuseppe összecsapta a kezét:

— Még mindig pogány vagy és zabolátlan. Pogány őseid, akikkel magad dicsekedtél a multkor is, ezek láznak fel benned újra s támadnak a Regulák ellen, mégha oly szeliden neveltek is téged. Ti mind ilyenek vagytok, magyarok; lázadók, szalmaláng-vitézek, lidéretűz után futók. Ki hallott már Madonnát kertben, fűvön megfesteni. Eltévelyedtél s mondom neked, imádkozva keresd az Ur bocsánatát!

Elhallgatott. Egyideig nézte a képet, majd a leányasszonyra függesztette szemét:

— Hanem a nőszemély, akit kiválasztottál, valóban szép! Bizonyly járatos lehetsz az ilyenfajta példaképek kiválasztásában.

Még akart mondani valamit, ami végsőikig forralta volna a vérem s indulatom tulcsapott volna a gáton, de lecsaptam a vakarókést és odaszóltam a leányasszonynak:

— Menj haza, nem festek többet.

Engedelmesen távozott. Nem szóltam Fra Giuseppenek semmit. Elvittem szerszámaimat, otthagytam őt.

Az ebédnél élénk vita folyt. Mindenki tudta már, hogy Hilarius, hosszú ideig halogatva a Madonna megfestését, végre is olyan lépésre határozta el magát, amely nemcsak szokatlan, különös, hanem

fel is zavarta a kedélyek nyugodt tavát s izgalmat dobott a napok csendjébe.

Eusebius vitte a szót először, később frater Benedictus, — aki könyvek másolásával foglalkozván, maga is festőnek érezte magát, — nagy hangon s bizonyos éllel bírálta szerfölött szokatlan tervemet.

A jólelkű prior ur, mint mindig, úgy most is, pártomat fogta:

— Ne rójátok meg Hilarius testvért gondolatáért. Én tudom, hogyha szokatlan uton indul is el, mégis elérkezik az igazi Madonnához s mindnyájunk öröme, az emberek tetszésére s legfőképen Isten dicsőségére úgy sikerül neki megalkotni a képet, ahogy ő kitervelte maga előtt.

Hálásan tekintettem rá. A bölcs prior ur, megvédelmezvén engemet, végét vetette a vitának s csak Fra Giuseppe gunyosan villogó szeme jelezte, hogy nem adja fel a harcot, nem ismeri el terveim jogosságát s alig várja az időt, amikor ismét kifogásokat emelhet. Féltekenysége nem volt éppen kedves tulajdonság az Ur előtt.

Pénteki nap volt. A feltálatl hal miatt nem volt ajánlatos hevesen beszélgetni; ma különösen jó falatok kerültek az asztalra, mert a halászok gazdag zsákmánnyal tértek meg s ebből a rend konyhájára is jutott, kedves adományul. Eusebius tonzurájának közepén egy állhatatos légy sétálgatott s bár a körülötte levők mind a legyet hajszolták, a légy untalan visszazállott a ragyogóan sima fejre, ez mosolyra ingerelte az atyákat. Odakinn nagy déli meleg rezgett, a nap aranyos háromszögekben kuszott be az ablakon s körüláncolt bennünket, néhány társunk jóllakottan dobta magát hátra a székében, míg mások itt is fontos munkájuk folytatásán gondolkodtak. Pater Jacobus behívatta a szakács-testvért és elismerőleg nyilatkozott az étkek izletes voltáról, aztán kényelmes mozdulattal töltötte meg poharát borral. S akkor, miután már megitta a bort s csettegő szívással élvezte még utóízét, felém intett:

— Mondják, hogy nincs apja a gyermeknek s maga az anyja is valami hasonló véletlen miatt jött a világra...

Eusebius, aki ugylátszik, délre mindent kitudakolt, ami meg tudható volt, csendesén hozzáfűzte még:

— Csáky István uraméi voltak annakidején a mostani Kőcsöd birtokok. Nagy szoknyavadász hírében állott Csáky István uram s falvaiban ma is él emléke neki, néhány feketehaju pulyában.

Fra Giuseppe élesen nevetett föl:

— Hát szép lány is! Méltó Madonnának, fattyával együtt.

Egy pillanatig némán meredtek egymásra. Sápadtan néztem a prior urra, aki összeráncolt szemöldökkel figyelt maga elé. Majd a riadt csöndet hirtelen zürzavaros lárma, nevetés zaja ütötte át. Egy-máshoz beszélgettek, hozzám intézték a szót mégis:

— Lám, jól kitalálta! Zabigyereket hozott leányanyjával együtt oltárképnek s a kertben festi, soha nem látot módon. Bizonynal megtévedt egy kissé Hilarius testvérünk, de reméljük, észretér, mert különben a rendnek s a kolostornak tiszta hire odavan!

Ilyen szavak és még ilyenebbek röpködtek össze-vissza. Megbotránkozás és álszemérem úgy ütöttek át az atyák szavain, mint a talaj vize a falon, őszi esőzés után. Néhányan nem avatkoztak a harcba, mert vagy nem volt mondanivalójuk, vagy, mert méltatlannak tartották magukhoz a veszekedést. Végül is a prior urra tekintettek, tőle várván szentenciát. A prior ur hallgatván egyideig a zajt, felemelte a kezét s így szólt:

— Különös az emberi cselekedetek ágya, néha nem tudjuk, erény, vagy bűn születik-e benne? Még egymást sem ismerjük, akik pedig oly mindennaposak vagyunk egymásnak. Más és más tett, más és más lélek vagytok, valahányan csak itt ültök körülöttem s minden jelenséget csakis a magatok szemével tudtok nézni. Ez megbocsátható, de mégis kell lenni valami tiszta igazságnak, amely mértékkel mér meg bennünket s minden tetteinket e földön. Szavaitok és felháborodástok nyomán kétségkívül azt látom, hogy Hilarius testvér tévedett valahol a mi szemünkben. De talán kedves cselekedete az Ur előtt, azonkívül pedig nem volna kár, ha okát tudná adni különös cselekedetének. Hogy aztán a leányt a kertben festi-e meg, avagy a kápolnában, ebbe éppen úgy nem szólhatunk bele, mint abba, hogy a bort, amelyet ittunk, szőlőből taposták-e ki, avagy présrel szoritották?

Elhallgatott s rámnézett. Megilletődve állottam föl, hogy folytathassam:

— Meg kell köszönnöm a perjel ur jóakaratu beszédét s ha belém látnátok, talán nekem is igazat tudnátok adni. Olyan dolgok ezek, amelyeket magyarázni nem szabad, mert szétfoszlik finomsága. Mégis meg akarok rá felelni s arra a kérdésre, miért festem kertben, kék égbolt alatt, arra azt felelhetem, hogy erről szólnom hosszadalmas dolog s a leghozzáértőbbnek, Fra Giuseppenek elmagyaráztam már...

Fra Giuseppe fontoskodóan huzta össze az ajkát.

— Megróttak azonban azért, testvéreim, — folytattam, — hogy egy megüldözött, szerencsétlen teremtést választottam mintául az új Madonna megfestéséhez. Nincs igazatok! Az a szerencsétlen teremtés, aki anélkül hozta világra gyermekét, hogy frigyét az Isten megáldotta volna, százszorosan megbűnhődött már minden vétkéért és százszorosan fájdalmasabb anya minden anyánál. Ennélfogva százszorosan is inkább hasonlít szenvedéseiben és megüldözöttségében az Egy Anyához. Nézzétek arcának lemondó búságát, tekintétek félénk mozdulatait, hallgassátok hangjának bánatos zenéjét! Nem sokkal több nemes lélek lakozik-e benne, mint a többi falusi nőben, akiknek szabad gyermeket világra hozni, de akiknek soha nem jutnak eszébe az anya fájdalmai többé? Azt meg beláthatjátok, hogy fiatal leányról nem festhetem meg az Egy Anya arcát. Más kit vegyek mintául, hogy képem jólsikerült legyen? Szánjátok a szegény bűnös asszonyt s bocsássatok meg neki, miként Urunk Jézus megbocsátott a samariai asszonynak. Megbánta ez a leányasszony, amit tett!

— Már meg is gyónt, — vágott közbe frater Angelicus, aki részvétellel hallgatta eddig is beszédemet.

— Nos, látjátok, — kaptam a pártoláson, — nem eltévelyedett lélekkel állunk szemben, hanem megtért bűnös nővel, hogy Urunk Jézus szavait idézzem, megbocsátandók az ő bűnei, mivel szeretett..

— Minden igazság nélkül, — bölintott elismerően Jacobus testvér.

— Észrevettem, hogy lassankint pártomra állnak.

— Folytasd csak, — bölintott a prior ur.

— Ne rójtatok azért fel nekem, sem pediglen neki. Tudjátok az Atyák írásaiból, azokat figyelemmel forgatjátok, hogy esendők az asszonyok. Ha sikerül a kép, sokan fognak elzarándokolni hozzánk s a kép elé, hogy lelkük bűneit levessék s ajándékaikat elhelyezték.. Engedjétek meg nekem, hogyha már belefogtam, szégyenszemre ne hagyjam abba ismét. Kegyeskedjétek elnézni, hogy bűnös asszony, tekintsétek azt, hogy anya...

Beszédem sokakra megtette jó hatását. Az emberi lélek nád-szálhoz hasonlatos, amely, miként a szél hajlitgatja, úgy fordul. Szívhez szóló beszédem majdnem mindegyik testvért az én pártomra vont, némelyeket az új Madonnához való bucsujárás és ennek folytán a sok ajándék közönséges reménye csábítgatott.

Igy történt tehát, hogy amikor leültem, mindenki a jóságos prior úrtól várt választ. Reánéztünk s ő a következőket mondotta:

— Hilarius testvérünknek igaza van. Én elhiszem neki, ha mondja, hogy a legszentebb anya arcát fedezte fel abban a leányban. Csodálatosak Isten ujjai, talán nem véletlen, hogy éppen ezt a leányt küldte hozzánk az Isten különös okokból. Szeretném, ha Hilarius testvér most már folytatná megkezdett munkáját, akinek pedig nem tetszik, ne nézzen feléjük. A megbocsátás Isten kezében van, mi, Isten jámbor szolgálói ezt tolmácsolni fogjuk mindeneknek. Ha sokáig elmélkedem a dolog fölött, egyre inkább tetszetősebbé válik az eszme s hogy meglássátok, mennyire nem vagyok ellene a dolognak, megengedem, hogy amig Hilárius testvér azt a leányanyát festi, a rend konyháján ebédet szolgáljanak neki...

A prior ur határtalan jószívűsége lefegyverzett mindenkit. Hála-lásan mondtam köszönetet, igérvén, hogy minden erőmhöz mérten a legszebb képet fogom festeni.

Gyorsan készült a kép. Reggeli mise után jött el mindig az anya, már vártam őt gyermekével a kert egy padjánál, álmélkodva a reggeli napsütésben felolvasztott színek és szépségek ezer új csodájánál. Mindennap más és más csodáját fedeztem föl a természetnek. Olykor lelkesülten magyaráztam a messzi hegyek kékjét s az előtte összeolvadó zöldet, mosolyogva hallgatták jóakaratosan. Csak a jó Anzelmus prior ur jött ki néha hozzám a fák alá és biztató szavakat mondott, nem hagyott csüggednem soha.

Tudom azt is, hogy két testvérünket az a gondolat vezérelte sétautjain felém, hogy a leány csinos arcában gyönyörködjenek.

Mert szép is volt. Halvány arca fölött vastagon fonott haja, kedves mosolya, arcán békés vonások s a szeretet kifejezése, amit a gyermek fölé hajolt. Néha magam is hosszabban felejtettem rajta tekintetemet, mint illetet volna.

Az első napokban alig szóltam hozzá, ámde pár nap múlva, mikor a kép körvonalai élesedni kezdtek, ártatlan kérdéseket intéztem hozzá, amelyekre ő értelmesen felelt. A hangtalan unalmat úztük el aztán, lassankint bizalmas ismerőssé válva. Végre egyszer, nagy merészséggel megkérdeztem, amit napok óta szinte a nyelven hurcoltam már:

— Gondolsz-e néha gyermeked apjára?

Ijedten rebbentek meg szempillái.

— Nos, mondd csak bátran!

— Igen...

— Vissza fog jönni hozzád egyszer?

Könnyek peregtek végig az arcán.

— Igérte... Csáky urammal szállott hadba, igérte...

— S te hiszel neki?

— Hinnem kell, mert ebben élek!

Letettem az ecsetet s szembenéztem vele:

— Bántottak?

— Sokat szenvedtem, szent atyám... Már majdnem kitagadtak, ha te nem emelsz fel engemet...

Zokogott csendesen. Vállait megrázta a sirás, szerettem volna hozzámenni, hogy simogató vigasztalást nyujtsak neki... Magához szoritotta gyermekét s így szólt:

— Ha ez nem volna, már én sem élnék.

Vigasztalnom kellett volna, de nem jött ajkaimra szó. Nagy fájdalom ejtett foglyul s őszinte részvét, amit szavakba önteni nem lehet. Csak álltam fölötte hangtalanul s azt szerettem volna, ha valami különös isteni erővel úgy megvigasztalhatom, hogy soha többé ne bánkódjon s a mosoly örökké ott hintse rózsáit az arcán.

— Reméljük, hogy minden jórafordul, — mondtam neki, tudtam, hogy ez nem vigasztalás, de ő mégis kiérezte belőle azt, amit kifejezni sem tudtam, megragadta kezemet s zokogott tovább.

Tehetetlenül állottam ott. Nem vontam el a kezemet, jóleső érzés volt közelében lenni. Ugy álltunk ott egy darabig, végre is gondolhattam, hogy valaki errejártában méltán megbotránkozhatna, lassan húzódtam el tőle, egy kőszékre ültem s a leány sorsán gondolkodtam.

S ekkor jutottam annak belátására, hogy én, aki oly bölcsnek, a világi és egyházi tudományokban járatosnak tudtam magam, — mily hiúság! — ennél az egyszerű életnél máris megállottam és semmi eszközöm nem volt hozzá, hogy csak valamivel is segíthetném nyomoruságában. Felfénylet bennem, hogy vannak a világon ezernyi dolgok, amelyek első látásra oly apróak, hogy szinte jelentő-

ség nélkül valók, ám, ha közelebről vesszük szemügyre őket, segíteni nem tudunk nehézségeikben s állunk előttük gyámoltalanul, mint egy magukra hagyva őket, hadt folyjanak kijelölt partjaik között, akár jók, akár rosszak.

Részvétellel voltam a leányanya iránt. Hosszasan néztem rá, — magamnak is restellem bevallani, hogy másképen gondolkoztam most felőle, mint Anyám, vagy az Istenanya felől, különös, megmagyarázhatatlan, soha nem tapasztalt érzés volt ez... Kényszerít, hogy foglalkozzam vele gondolataimban, hiszen munkám legnagyobbikában mintegy segítőtársam lett.

Megdöböntem. Nem! Nem szabad, hogy eddig ismeretlen és gondosan távortartott érzések váljanak urrá bennem s hogy én a legközönségesebb földi vágyak rabjává legyek.

Halántékomon lüktetett a vér. Mélyen szégyeltem magam, hogy csak egy pillanatig is gondolhattam ilyesmire. Felállottam. A nap a felhők mögé buvott, távolról mintha mennydörgés hallatszott volna, a hegyeken túl. Kiszáradt torokkal mondtam neki:

— Eső lesz. Menjetez haza...

Felemelte a tekintetét:

— És, ha holnap is?

— Akkor nem festünk, — mondtam, majdnem boldogan, mert így reméltem azt, hogy nem kell vele gondolnom a nap minden órájában.

Másnap valóban esett még. Zugtak a fák, hatalmas ágak törtek ketté, a hegyekről piskossárga patakok ömlöttek s Jacobus testvér szép virágai vízben áztak. Szürke felhők ülték meg az eget.

Hogy örültem ennek! Pihenés! Többször kértem az Ur segítségét a kísértések elűzésére. Sikerült ismét megerősödnöm lélekben s ujult kedvvel tervezgettem más festményeket, amelyekkel még ékesíteni akartam a rend házát.

Mély csendben ültem egyedül az íróteremben. Két rajzoló testvérem festéket tört valahol a tulsó kamarában. Egyszerre csak, távoli zenéhez hasonlatosan, megszólalt a leány. Megrezzentem, óvatosan tekintgettem körül. Sehhol. Fülelem káprázata volt, bármennyire is azt akartam, ne halljam többé; minél inkább távolodni is szerettem volna e hangtól, annál jobban csengett a fülemben. Belemélyedtem a rajzolásba, később elővettem Szent Atyák írásait, hogy magasztos dolgokkal töltssem időmet, — nem tudtam legyőzni magamban a kísértést.

Pedig ez nem is volt elég. Később őt magát is láttam: az arca elmosódó körvonalakban jelent meg a falon, mosolygott, el-eltűnt, volt pillanat, amikor szomoruan nézett rám. Én magam is ott állottam mellette, haját simogatva, vér szökelt ujjaim hegyébe. Mintha füst gomolygott volna arca körül, elő-elóvillant, pedig most már görcsösen erőlködtem, hogy másra tereljem figyelmemet, majd arra ítéltam magam, hogy borsószemeket szórjak a térdem alá s ezekre térdepeltem.

A megkísértetések órája volt rajtam. Most a kísértő győzött,

holott erős akartam maradni. Lassan mentem a sarokba, ahol a féligkész Madonna-kép várta a szép időt a falnak támasztva. Félrehajtottam takaróját, leültem a kép elé és hosszasan néztem. Majd az ablakhoz siettem, nézni, nem derül-e még odakint?

Látni szerettem volna. Vártam...

Nem lehetett. Másnap is ólomszínű volt az ég, harmadnap is. Már azt hittem, itéletidő ez, Medárdusnapi ígélet, negyvennapos özönviz. A Regulákat másoltam uj pergamenre, én voltam a legszorgalmasabb énekes matutinumtól vesperaeig, vidáman vettem le csuhámat, amikor sor került rám, hogy Benedictus testvér rám is mérjen tiz vesszőcsapást, de mintha mindig ördögök incselkedtek volna velem...

Hogy három napja nem láttam, nyugtalanított. Gondolataimban képe még inkább megszépült, beszéde finomabb, kifejezése szelidebb lett s már-már ígéletet tettem magamnak, hogyha az eső még ezután is esik, inkább a homályos templomban folytatom a festést, ahová a leánynak szabad volt belépni. A bölcs prior ur szigoruan vette a klauzurát.

Másnap azonban végre napfényre ébredtünk, arany napsugarak zuhogtak a kertre, a színek még kívánatosabbaknak tündek s hivatott az esőáztatta kert. Madarak zengték hálaadó imáikat, a hegyek tetején fehér felhők füstölögtek vidáman.

Első bűnös gondolatom az volt, hogy látni fogom őt. Mélyen jártam a bűnben, a lelkeket már megérintette a vétkezések szele, csupán külsőmön nem látszott meg, hogy mennyire megváltoztam bévül. Azzal vádoló most magam, hogy sem a reggeli zsoldározas, sem a buzgó imádkozás örömeinek nem adtam át teljességben magamat.

— Venite, exultemus, — kezdte az invitoriumot két legfiatalabb testvérünk a hajnali fényben, csak én nem tudtam örvendeni, mert kétségek között hánykolódtam.

Az álmos éjszaka utolsó árnyai tünedeztek, tizenkét zsoldárt énekeltünk el, az éjszaka tizenkét órájának s a Város tizenkét kapujának emlékezetére s a máskor oly szívesen énekelt zsoldárok most olyan hosszúaknak tündek, mintha tizenkétszer tizenkettőt kellett volna elzümögnünk.

A lecke alatt bezzeg nem kellett most lámpással végigjárni a kórust, mint télidőben, amikor néhány idősebb s jobban táplált testvérünk illetlenül elszunnyadt a padon, — ezernyi finom hang hirdette a hajnalpirkadást s maga a rejtelmes természet is csengő himnuszokat zengett, az üde hajnalt sóhajtotta még a harangvirág is... az örök élet szent fénye ragyogott fel ezen a reggelen...

Gyengén jelentkezett bennem csak a lelkiismeret szava.

Kiültem a kertbe később. Magam elé helyeztem a képállványt s a reggeli ragyogásban kitárulkozó tájképhez hasonlót próbáltam festeni, hogy ez háttérül szolgáljon Madonnámnak. Kézvonásaim azonban mind türelmetlenebbek lettek, immár eljött az ideje, hogy megérkezzen ő!

Kertben dolgozó testvéreim belső boldogsággal hajladoztak a veteményes ágy fölé vagy pepecseltek a virágok között, amelyeket földig vert a soknapos esőzés, mindnek arcán a munka öröme fénylett, csupán én nem élveztem a csodás délelőtti adományát: Madonnám ott állott elhagyatottan s én ecsetemmel egy utszéli követ mázoltam fehérre, unalmamban.

Nem jött.

Déli árnyékok feketélettek a fák alatt, két testvérem benn, az írószobában vidáman társalgott aföllött, hogy milyen festékeket használjanak a káptalan új okiratára, amelyért a püspök ur már harmadszor üzent, néhány fiatal testvérünk csendes mormolással tanulgatott a kert utjain, — ezek megszakították sokszor csendes álmodozásomat, mert révedező merengésnek adtam magam.

Nem jött.

S ekkor, — másként nem tehettem, — felemeikedtem ültömből, áthaladtam a kerten s nemsokára ismét a faluba vezető uton találtam magam. Meg kellett keresnem! Napok óta nem jártam már erre, szinte ujnak tetszett minden. Szemeim kutatva keresgéltek. Tétova állottam meg két parasztasszony előtt, akik egy kut mellett álva beszélgettek. Illendően köszöntöttek, aztán szótlan várakozással néztek rám. Felbátorodtam s közelebb léptem hozzájuk:

— Hol van az a lány, akinek fia született? — kérdeztem.

— Az én lányom? — kérdezte az egyik élesen.

— Bizonyosan a tiéd, ha így kérded!

— Kint van az uraságunk földjén.

Szinte parancsolóan szóltam:

— Holnap küldd el hozzám!

Nem szóltak semmit, de úgy éreztem, hogy távozásomat nyomon követi a hangos és kíváncsi beszéd. Mintha nevetést is hallottam volna a hátam mögött.

De másnap eljött. Csendesen üdvözölt, főhajtással fogadtam.

— Miért nem jöttél tegnap?

— Azt hittem, nem kell jönnöm többé...

Türelmetlenül intettem a fejemmel, aztán ránéztem az arcára, szinlelt közömbösséggel, mintha csupán az arcvonásaira lennék figyelemmel, képem miatt. Pedig nem ezért. Szívem ajtaján már az ördög kalapált, kezem megremegett az örömtől. Különös érzés volt, ismeretlen...

Közömbös kérdéseket adtam föl neki, amelyekre illedelmesen felelt. A lelkem eddig nem érzett boldogsággal áradt tul, ezt a boldog érzést mind belefestettem a képbe. Lassan munkálkodtam, félvén, hogy hamar elkészül, holott ezt nem akartam.

Szeme nyugodtan pihent rajtam. Olykor, ha hosszasabban felejtettem rajta tekintetemet, elmosolyodott, lesütötte a szemét. Csillogott, fénylett a nézése. Ismertem minden részletét arcának.

Boldogan vártam a következő napokon. Mindig eljött. Am, két-

három nap mulva, mintha bágyadtabb lett volna az arca, szemei beestettek voltak titkolt sirástól. Megkérdeztem:

— Sirtál tegnap, leányom?

Ijedten nézett rám.

— Tekints gyóntató atyádnak, — folytattam, — vagy gyógyító orvosodnak, beszélj!

Szeméből kihullott egy könnycsepp, majd szaporán hulldogáltak utána a többiek is. Hangtalan zokogás rázta a hátát. Kisgyermeke ijedten vele sirdogált.

A kitáruló nagy bánat mély részvétellel töltött el, de csak álltam előtte tehetetlenül, anélkül, hogy segítséget tudtam volna neki nyújtani.

Közelebb léptem hozzá:

— Mi bánt?

S hogy még mindig nem felelt, fejére tettem a kezem:

— Nem bízol bennem?

Különös, meleg fény csapott ki a szeméből, ahogy rám emelte. Gyujtott, lángolt ez a fény... és én nem tudtam ellenállni... elkövettem!

Elkövettem!

Arcához hajoltam, belenézttem a szemébe s egy bűnös csókot, férfinek bűnös csókját asszonyi szájra, azt adtam a leánynak!

Magam sem tudom, miként történt. Arcomon reszketés futott keresztül, a következő pillanatban visszaugrottam s megrettenve a szörnnyű, közönséges, emberi büntől, leültem egy fatörzsre.

A leányasszony alázatosan emelkedett föl ültéből s még mindig könnyezve, megcsókolta a kezem.

— Ó, páter ur, te olyan jó vagy hozzám, mint senki más. A csókot, amit adtál, mintha az Urunk Jézus adta volna bűnbocsáratul.

Megdöbentem. Bűnös férficsókomat ez a nő szentnek tartja; a tudatlan asszonyi elme, nem látja a bennünk duló harcokat!

Bevallom, csalódásfélét éreztem. Ez volt talán férfihiúságom első és utolsó csalódása, mert kellett, hogy a kísértések napjai nekem is eljőjjenek, hogy küzdjek az ördöggel s e pillanatban éppen úgy álltunk a harcban, hogy az ördög kerekedett felül, mert hiába szerettem volna elhinni az asszony szavát, tudtam, hogy mégis bűnös férficsók volt.

— Magyar vagy, pogány vagy, — emlékeztem vissza Giuseppe multkori mondására.

Az asszonyleány folytatta később:

— Kérdezted, tisztelendő páter ur, miért sirok napok óta s mi oka szomorúságomnak. Halljad meg tehát, hogy amióta értem jöttél, azóta még inkább gyaláznak a faluban, suhancok kövel dobálnak, gunyolnak gyermekemmel együtt s a küszöbön kell hálnom. Ha kegyes jószívűségtel folytán nem kapnék ebédet, bizony ebül kellene elpusztulnom, német fogoly módjára...

Rémülten néztem rá, nem mertem félbeszakítani vallomását:

— A gyermekemet gyalázzák, — folytatta, — szomorú gyü-
mölcset egyetlen botlásomnak. Már-már azt mondják, — bocsáss
meg, tisztelendő páter ur, hogy tán tiközületek is ki lehetne válasz-
tani az apját és... és...

— Mondd csak!

Szakadozottan estek ki a szavak belőle:

— ...Még azt is, hogy, — bocsáss meg, kérlek, — papok sze-
retője vagyok!

Kimondta. Lehajtotta a fejét, a nap sütött, mint egyébkor. De
milyen másnak láttam most a világot!

A bűnös világot!

Felálltam, most győztem le ismét én az ördögöt, halkán, de
bátran mondtam:

— Kedves leányom! Most pedig menj el, menned kell. Neked ide,
közénk bejönnöd nem szabad többé. Az sem szabad, hogy lássalak.
Ha nem jössz ide talán megbékélnek veled az emberek s ha alázattal,
sok imával viseled anyaságod keresztjét, el fogod feledtetni szo-
moru sorsod okát. Menj tehát, te százszorosan szenvedett!

Tudta, hogy nem felelhet erre semmit. Felkelt ültéből, még meg-
csókolta csuhám szélét s lassan elment. Nem látom soha többé!

Magam sem tudom, meddig ültem ott. A délelédre hívogató
csöngettyű éles szava riasztott föl elmerülésemből. Lélekben megvál-
tozottan jutottam be a házba s töredelmes hittel végeztem el ebéd-
előtti officiumomat.

Az ebédnél vigan voltak. Balázs urnak, aki házunkat olykor fi-
nom borral látja el, jó kedve lehetett valahol Lengyelben, mert on-
nan irt az ispánjának, hogy küldjön át nekünk néhány kishordó bo-
rocskát. Valami nagy vétket követhetett el Balázs ur, hogy így ke-
resett bocsánatot bűneire. A bor kóstolgtatásában és erős dicsére-
tében voltak az atyák hangosak, de Frater Eusebiusnak vizsga sze-
mei vannak s átszólt az asztalon:

— Valami bánt, Hilarius testvér, hogy nem örvendezel velünk?

Fra Giuseppe metsző kését szurta közbe:

— Az új Madonna!

Majd elismerően tette hozzá:

— Szép parasztlány. Mondják, hogy az apja a Ghéczyek közül
került, azért nem tudják megszokni a falubeli jobbágyok sehogyan.
Félig uryi kisasszony!

Jacobus hozzátette még:

— Az anyja meg, bűnét jóváteendő, veri a lányát.

A pirosarcu s pókhasu Eusebius reccsentette mellé:

— De tudod, de tudod! — és nevetett.

Nyugtalanul szóltam:

— Kérlek, ne folytassátok, semmi értelme nincsen csufolódá-
saitoknak.

Fra Giuseppe ismét kacagott s most egy nagyot vágott:

— Világi nyelven mondva, az illet odakint szerelemnek is ne-
vezik...

Mindenki felszisszent. Elvörösödve s bevallom, fegyelmezetlenül csaptam az asztalra. Ingerült szavakkal akartam megfelelni, de a bölcs prior ur felemelte a kezét:

— Ti mindig ungorkodtok egymásra. Fra Giuseppe, figyelmeztetek, hogy nem szabad aljas bűnökkel gyanusítani senkit. De ki is hinné el állításodat a kegyes életű, tisztalelkű Hilariusról, aki olyan áhitattal szenteli idejét a Madonna megfestésének.

— Én nem szóltam semmit! — védekezett Fra Giuseppe.

— Én meg erre a semmire akartam megfelelni, — csiptem vissza őt.

Csendes nevetés kerekedett erre, amely után nem lehetett helye a komoly eszmecsere folytatásának.

Most már gyorsan készült a kép. Ugyis befejeztem volna, mindenképen, ha a leány itt is maradt volna mellettem. Szép kép volt, azt hiszem: a Szűz ott a virágok között, arcán mennyei boldogság fénye, így ajánlotta fel egyszülött Fiát az ég oltárán.. Feje körül napsugarak fontak glóriát, mögötte kék hegyek, zöld mezők öleltek, feje fölé kövér felhők kergetőztek vidáman. Vidám kép volt s mégis cmléyedést kérő...

S egy napon büszkén hívtam össze testvéreimet, tekintenék meg új Madonnámat. Csendes meglegedés moraja hangzott, amint megsemlélték a képet, bár legtöbben nem igen voltak járatosak a képek körül, hiszen foglalatosságaik sokakat másfelé szolitottak, de hiszen nem is szakértelmüket kértem, hanem arra voltam kíváncsi, hogy a jámbor s egyszerű testvérekben, a fráterekben s a tudós páterekben is visszhangját találom-e a magam igyekvő énekének?

Csupán Fra Giuseppe akadékoskodott:

— Mondhatom, én még ilyenformán nem láttam festeni. Nem rendes módon van ez csinálva, látszik, hogy nem tanult testvérünk híres iskolában, vagy valamely nevezetesebb mesternél s az én tanításomat sem akarta meghallgatni! Nagyon erős buesut mondott ezen a képen Hilarius testvérünk minden nemes hagyománynak!

Nem feleltem semmit. Ugy éreztem magam, mint az, aki egy magaslatot egészen új, eddig nem járt utakon gyúr maga alá s most diadalmasan áll meg a tetőn. Mert mégis megfestettem az Új Madonnámat!

Ugy döntöttünk, hogy a kis kápolnában helyezzük el mindnyájunk örömére s Isten dicsőségére. Ámde akkor egy véletlen megváltoztatta képemnek sorsát.

A rendház eme napon egyikén vendégül látta az igen nagy tudásu, világlátott, bölcs egri érsek urat, aki a környéken járván, hozánk is ellátogatott. A különféle nevezetességek, szent relikviák megtekintése után végül, mint a rendház új kincsét, megmutatták neki az én Madonnámat is.

A tudós és finomlelkületű érsek ur sokáig rajta felejtette a képen tekintetét. Aztán halkan szólott, mintegy önmagának:

— Különös egy kép, bizonynal igen különös. Itáliában s a németek földjén jártomban számtalan képben gyönyörködtem már, de

egy sem volt ehhez fogható. Különös kép. Mások, frissebbek a színek, mintha a Madonna körül valóban rezegne a levegő s az az érzésem, égi szózat csendül a fellegek mögül. Mély áhitat lebeg a Madonnád arcán, Hilarius, a Gyermekek játékos és kedves, arcukon olyan valóságos kifejezés van, amelyet öreg és tanult mesterek is alig tudnak festeni. Finoman hajlanak a vonalai. Ha nem tudnám, hogy a rend egyik szépigyekezetű s kiváló tagja festette, — mondotta félelem kedveskedve, — azt kellene hinnem, hogy valami pogány kéz alkotása, amely azonban csöppet sincs hátrányára a képnek. Igen szép festmény, köszönöm, hogy megmutattátok s azt mondom, kár volna eldugni a sötét és kicsi kápolnába. Merném ajánlani nektek, helyeznétek valami nagyobb, világosabb helyre, ha ugyan módotok van rá.

A jószágos prior ur elgondolkozva bólintott:

— Magam is gondoltam erre. Ugy vélem, legjobb volna, ha a nagy templomunkba helyeznénk, kicserélvén Szent Sebestyén képével, amely igen öreg, kopott s a hivek előtt meglehetősen népszerűtlen, aligha szolgál több üdvösségre, mint ez az új.

Határtalan boldogság ült arcomra. Igen, elmondhatom, hogy boldog voltam, elismerését találtam meg fáradságomnak s bocsánatát megtévelyedésemnek, nyugalmát harcaimnak.

Mert még többször eszembejutott az a lány, nem tudtam elfelejteni. Nagy önmegtartóztatás kellett hozzá, hogy ne gondoljak rá és elfelejtsem.

De segített az Ur és erős maradtam.

És mondom a többiekkel:

Salva nos Domine vigilantes, custodi nos dormientes.

Szombathy Viktor

Karácsonyji látogatás

Az utolsó vonat is elment. Már csak tovamorajló dübörgése halatszott a távolból. A földszinti irodákban sorra kialudtak a lámpák, egyedül a peronon levők virrasztottak, fázósan, szomoruan pillegve a karácsonyi, holdvilágos éjszakába.

A szürke kabátos, idősebb utas, aki az imént érkezett, topogva járkált föl s alá a pályaudvar előtti üres téren. Falusi alkalmatosságra várakozott, de hogy sem kocsi nem jött, sem szán, felgyűrte téli kabátja deres gallérját s elindult a falu felé. Vagy másfél kilométernyit gyalogolhatott, mikor elérte az első házakat. De nem fordult le a járdára, hanem tovább haladt a magas utesten, mint akinek messzebb kell mennie. Onnan tekintgetett le az országutra könyöklő, fehér házikókra, melyekből otthonos-meleg, karácsonyesti fény csurgott a megdermedt uccára. Egyszer meg is állott, mintha azon töprengene, hogy nem megy már tovább, hanem bekopogtat valamelyik világos, fehér csipkés ablakon és bekéreckedik a karácsonyesti asztalhoz — vendégnek. — A jó emberek bizonyára éjjeli szállást is kínálnak az emeletesre párnázott vendégszobában. — De utóbb meggondolhatta magát, mert rándított egyet a vállán s újra elindult.

Elhagyta a meleg szemű emberhajlékokat, a kóbor széljárta romvisekakat, a falu végére kivert, megroskadt kalibát s a néma temetőlakók földbemart házikóit, melyeken a karácsony sohasem gyújtott gyertyákat. S már újra ott ballagott a kitakart mellű országuon, a jegesen süvöltő hómezők között — hátában: felriadt, didergő, éhes varju egetkáromló, csufondáros kiáltásával. Jobbfelől csillogó felhőrajt vert át a szél, mint valami ezüstösen ragyogó gályát, balfelől, a föld peremén: fehér jéghegyeket torlasztott az ég. Olykor elaggott, magányos fával találkozott, mely könyörögve nyujtogatta dermedt, csonka karjait a magasba, olykor meg zimankóvert, vad, torzomorz hajjuval, mely ugy ácsorgott az országu szélén, mint valami kicsapott eszelős vagy örült. — Mind karácsonytalanok voltak, mind: testvérei.

Kezdetben még számontartotta a kilométeroszlopokat, később összezavarta, elfelejtette — már nem is törődött velük, csak a derlepte táviróoszlopok után igazódott, melyek komoran zugtak, akár az örökkévalóság. Az ő utjukat követte, végtelenbe hívó bugásukat s ment utánuk, egyre messzebb, folyton észak felé.

A hold már az ég tetejére hágott, mikor balkézről, fekete lucfenyőcsoport mögött: piros tornyos, hosszú épület tünt fel. Ekkor elővette az óráját s leolvasta az időt: »Kilenc«. S elgondolta, hogy az

ünnepi asztaloknál már rég megvacsoráztak, csak ő csatangol még mindig az országuton, otthontalanul. Talán ide is hiába jött, talán kár is volt elindulnia. De annyi tovaszállt esztendő után mégis be szeretett volna kopogtatni az utmenti házba s leülni a karácsonyesti lámpa mellé. Legalább éjfélig vagy éjfél utáni egy óráig — titokban folyton lesve a mutatót: jaj, hogy szalad az idő! S ha már nyugovóra tértek, halkan kinyitni a kerti ajtót s újra nekivágni a fagyos országotnak. Mint a csavargó, aki csak vinni tud, de magával semmit sem hozott s másnap már nem merné bevallani, hogy üres, jaj üres a koldustarisznya.

Tovahaladt a hosszú, szürke fal mellett, melyről vastag darabokban hullott-hámlott az öreg, penészes vakolat s a terméskőoszlopok vaskapuhoz érve, megnyomta az oroszlánfejes kilincset. A bezárt és lelakatolt ajtó azonban nem engedett.

— Nincs idehaza ugylátszik senki — állapította meg lehangoltan s a vékony vaslécek között betekintett a ház felé. De csak a hold sétált nesztelen léptekkel a behavazott parkban.

Legjobb lesz — gondolta — ha a völgybe lejtő ut felől kerüli meg a házat. Az alacsony, omolványos falon át könnyebben bejuthat — S pár pillanat múlva már odabenn gázolta a havat. De az emberi élet egyetlen biztató jelével sem találkozott. A magas hó lapátolatlanul hevert, a kutyaól felől nem rontott rá üvöltöző komondor, a völgy szélére vert istállóban nem dobogtak paripák. A hunyt szemű ablakok előtt csupán hó-subás fenyőfák ácsorogtak, akár botjukra támaszkodó, fehér-gubás parasztok.

— Nem lakik itt senki — fakadt ki belőle az elkedvetlenedés — ha csak nem valami házat őrző, vén cselédasszony, aki bevette magát meleg kuckójába s fonnyadt, kopasz fenyőág és öreg biblia mellett imádkozza át a karácsonyestét. — Bizony, akár vissza is fordulhatna és újra nekivághatna az országutnak.

De egyszerre figyelmessé vált az üvegfolyosó előtti hólapátolás nyomaira.

— Mégis kell, hogy valaki itt lakjék — csillantotta fel maga előtt újra a reményt s rányomta kezét a sárgaréz-kilincstre. Az ajtó engedelmesen tárult ki. — Különös szorongással lépett be a holdfényes folyosóra.

Kongó lépteire azonban senki sem jött ki. Mintha megsüketült volna a ház. Többszöri kopogtatását sem hallották meg. Tétova tanácstalanságában végre is a személyzeti folyosó felé indult. De a kihülőfélben levő konyhában senki sem tartózkodott. Ujból visszavért hát s benyitott a legelső, sötétablakos ajtón. A felsercenő gyufafényre a régi butorok álmosan bujtak elő, majd ismét az összecsapó sötétség karjaiba hullottak. Közel harmadfél évtized még mindig változatlanul hagyta őket helyükön. Ugyanegy nem mozdította el a második szobában levő holmikak sem. Valamennyi békésen szendergett, akár örökalkvó gazdái, odafönn a dombtetei kápolna oldalában. Még csak imbolygó kandallótűz sem zavarta meg hosszú, téli éjszakájukat.

A könyvtárszobában már enyhébb volt a levegő. S gyöngén: nehéz szivarszag is érzett. Mintha egy öregember ott hagyta volna lehelletét vagy talán lelkét.

Újabb gyufaszál szétrebbenő fénye mellett eljutott az északi ajtóig. Ott vette csak észre, hogy a szomszédszoba valamelyik boltíves fülkéjében lámpa ég. — Gyöngé, sárga fény szivárgott át az egyik résen. — Bizonyosan csak az öregurat találja odabenn — gondolta, mivel semmi beszélgetést sem hallott. A többiek valószínűleg elutaztak.

Restelkedve kopogtatott be. Nem így képzelte el a váratlan karácsonyi látogatást. Dércsipte hajával semmiképpen sem volt inyére az a tolvaj-szemtelen betolakodás.

Mínthogy első kopogtatására választ nem kapott, megismételte, de erősebben. Ez pillanatnyi hangulatához is inkább illett. S türelmetlenül várta az öregur katonás-kemény, rövid »szabad«-ját. — De semmi válasz! — Mi ez? Talán nincs benn a szobában? Ám, ha idáig jött, semmi esetre sem fordul vissza. — Benyitott. — Langymeleg, szivarfüstös levegő csapta meg.

Legelőször a fekete-márvány kandalló tünt szemébe. A hatalmas rőnk már fekete csonkká égett, csak a parazsak hunyorogtak álombafészkelődőn a hamupihe között. A kerti fülkéből azonban keveset látott. Vastag, bolthajtásba ivelő oszlop takarta el. Csak az asztalvég maradt szabadon. S rajta a virágernyős lámpa, mely meleg szeretettel szórta szét sugarát. De hogy előbbre lépett, megdöbbenet áliott meg. A feketébe öltözött öregember ott ült a karosszékben, széles felsőtestével az asztalra borulva. Szivart tartó jobbkeze ernyedten lógott. Csak gyűrűjének nagy smaragdköve szórta egyformán zöld sugarát. Hozzáért, halott volt. Utolsó pillanataiban senki sem állott mellette. Csak a kis karácsonyfa, mely árván maradtan: ezüstkönnyes szemmel révedt a halottsárga lámpafénybe.

A halál különös hangulata ereszkedett rá. Azután lassu léptekkel visszaindult az asztal mellől, melyen nehéz, barna szivarok szomszédságában ott csillogott a feketekávéfőző edény s a csöppnyi arany findzsa. Az oszlop sarkáról még egyszer visszafordult s utolsó pillantást vetvén az asztalra borult halottra, a sötét és jéghideg szobákon át kibotorkált a holdfényvel elöntött, üres folyosóra. — Most sem találkozott senkivel sem.

S kevéssel utóbb ismét künn ballagott karácsonytalanul a fagyos országúton. Folyton a dérlepte táviróoszlopok nyomában, melyek úgy zugtak, akár az örökkévalóság. S ment utánuk, egyre messzebb, folyton észak felé, fel a magasba kapaszkodó hegyre, míg csak el nem tűnt odafönn a csillogó felhők között. A szemközi csucson éppen akkor harangoztak éjféli misére. A hegyoldalhoz ragasztott, piros szemű, csöppnyi bogárházikókból ünneplős emberek bujtak elő és boldog, karácsonyhangulatos lélekkel elindultak a kápolna felé. Csak a magányos, régi ház hallgatott odalenn, a völgyszakadék szélén a magányos halottal s az ezüstkönnyes karácsonyfával.

Szírmal Károly

Ember és szerep

24.

Nem tudom végeztek-e már ki embert úgy, hogy egy átjárhatatlan kamrába zárták s fokról-fokra elszívták tüdeje elől a levegőt. Én ismerem ennek az embernek az érzéseit. Előbb meglepetve néz szét, hogy milyen tiszta, kellemes cellába taszították; a fal mellett zongora, az íróasztalon könyvek, dohány; bevetheti magát a székbe, füstölhet és füstölöghet. De egy idő múlva nehéz a füst s szorongás üli meg a szive táját. Föláll, tesz néhány lépést, úgy érzi megkönnyebbedett, de most meg mintha acélpánt fogná körül a halántékát. Mélyebbeket lélegzik, de szívéről a súlyt nem taszíthatja le. Az ablakhoz megy; a keret minden rése légmentesen betaszítva s keze és az üveg közt hajlíthatatlan rostély. Visszatámolyog a székhez; izületei fájnak, csontjai szétkiváncokznak, füle zug, szeme káprázik. Most már a szivattyuk zakatolását is hallja. A szomszédból vagy a maga fejéből, nem tudja eldönteni. Az ajtóhoz rohan, üti tépi, de egy Wertheimszekerényt ver belülről. Ott áll a szoba közepén, szétvetett karral, a melle fölpuftadt, arca duzzadt-kék, a füle vérzik. Arra gondol, hogy most rögtön segítség érkezik valahonnét, fölveti magát a levegőbe s elsötétült aggyal a földre zuhan..

Amint láttuk, ilyenforma szivattyuk alatt folyt az én írói pályám is attól fogva, hogy a Nyugat pályázatát megnyertem, a Tanu megindítását megelőző tavaszig, amikor a nyilvánosságtól végkép visszahuzódtam. Egy pillanatig sem érezhettem azt, hogy szabad vagyok; örök, rostélyok és falak vettek körül s lélegzetem és a levegőég között mindig ott volt a rabságnak az a szűkebb légköre, amellyel a Bethlen-kor nehezedett minden szabadabb tüdőre. De eleinte, amig szétnéztem rabságom helyén, mégis csak találtam valami vigasztalót; elbábrálhattam az emberi változatok csinja-binján, egy-egy könyvön át kirándulhattam a börtönön-tulra, ha az ország szűk is volt, enyém volt idő és világ. Időnként föl-fölfigyeltem a szivattyuk neszére s a szívem körül támadó szorongásra, de a rabságban őrzött szabadság még mindig elég volt, hogy elfeledtesse a valót. Így tartott ez a kislányom halálát követő időkig, körülbelül addig, amig a Baumgarten-díjat visszaadtam. Attól fogva az írói közérzetem egyre romlott, a légszomj egyre jobban gyötört. 1931. őszén, cikksorozatombeltiltása után már zugott a fülem, fejem körül egyre kisebb körökben keringett fal és mennyezet.

Nyilvánvaló volt, hogy csapdába estem. Az új nemzedék ügye bevitt a Nyugatba s miután magam mögött mindent elvesztettem, az ídómitóba kerültem. Az új nemzedék becsalt a zsákba, a régi pedig bekötötte mögöttem. Nem volt nehéz kitalálni, hogy mint valami fölösleges macskát, előbb-utóbb a vízbe dobnak. Folyóíratombel nem volt, kiadóm még kevésbé. A fiatal írók egyrésze, mint burzsoát gyűlölt,

Féja az Előörsben, mint Babits-kegyencet pellengérezett ki, a zsidók a Hatvany proskribáltját látták bennem, a neokatolikusoknak protestáns voltam, a kolbászevőknek spárga-evő, a spárgaevőknek poraszt. De ennél a teljes hazátlanságnál jobban fáj a »haza«, amelyben hazátlan voltam. A magányt, sérelmet kibírhattam volna, csak ne társult volna hozzá egyre veszedelmesebb méretű csömör. Ez a csömör magyarázza meg, hogy viselkedésem ebben az időben meglehetősen zavarttá válik. A Britanniabeli eset után összedobatom a Nyugatnál lévő Uj enciklopédia című tanulmányom, aztán mégis csak belenyugszom, hogy kiszedjék. Féja egyik cikke után, melyben Móriczot felszólítja, hogy ne tűrje Babits szerkesztősködését s különösen ne engem, levelet írok Móriczknak; ha ő is ugy kívánja, én rögtön otthagynom a Nyugatot. Csupa ostobaság; neveléses kapkodás; de nem neveléses-e a fulódó kapkodása is, ha csak a mozdulatot nézzük s nem az elborulóban levő életet?

Ilyen körülmények közt ért november végén vagy december elején a debreceni írók felhívása, hogy menjek le hozzájuk azzal a fiatal író-csapattal, amelynek a Déri-muzeumban kell megmutatnia az ottani haladó polgárságnak, hogy ha az irodalommal lépést tart, kiket emlegessen a következő évtizedben. Őt írók hívtak meg: Erdélyit, Illyést, Kodolányit, Szabó Lőrincet és engem. Miért ép engem? Akik a lerándulást nyélbeütötték, jórészt irodalom-tanárok voltak s tudták, hogy minden nemzedékhez tartozik egy nemzedék-szervező, valami Kazinczy vagy Osvát-féle s Debrecenből engem néztek el Osvátnak. Volt személyesebb oka is ennek az előszeretetnek. A Napkelet-pályázaton, amikor a két legjobb költő boritékját Rédey szobájában a Nemzeti Muzeumban felnyitottuk, előbb a Juhász Géza névjegye esett ki, Debrecen, Hajó-uca 8, aztán még egy névjegy s azon is Debrecen, Hajó-uca 8. Mivel sokszáz pályamunka közt én akadtam rá a két hajóucai sógorra, érthető, hogy ők is jobban megnézték, ki is az ő felfedezőjük, különösen Gulyás Pál, akinek a szíve alá, amikor verses könyve megjelent, én böktem oda a kritika első tuskéjét. Most, hogy az új nemzedék bemutatkozására készültek, természetes, hogy engem is látni akartak.

Az ut rosszul kezdődött. A pályaudvaron összeverődő írócsapat, hat férfi, három nő, kétfelé vált, a nők (Ella is köztük) a gyorsvonatjegy s néhány üveg kristályviz fejében az étkező kocsii filmről ismert csodájában merültek el, mi férfiak pedig a harmadik osztályu padokon Hegelen vitatkoztunk, hogy reakciós volt-e, ahogy Szabó Lőrinc állította vagy forradalmár, ahogy Kodolányi. De akármí volt is Hegel, én mindenképen reakciósabb voltam, mint Hegel s utitársaim úgy is bántak velem. Különösen Kodolányi, aki mint vézna, beteges ember, az írók közt divatos sértegetések terén a szokottnál is nagyobb fokú indemnitást élvezett. Én szeretek vitatkozni, de mihielyt az érvek mögül bántó szándék csillan ki, ügyetlenné válok, megmerevedek. Írásban az érveim néha élesek; ahhoz, hogy szemtől szembe sértsek, nem vagyok sem elég indulatos, sem elég kemény. A többiek megéreztek és kihasználták ezt a gyengeségemet.

A keménységéről híres kritikus ott ült közöttük puhán, kinosan mosolyogva s a hegyes csőrök csapkodtak, téptek; ahogy a gyengébb csirkét marják el a szentől a többiek. Közben a fekete föld fölött megbarnult az ég is s a magányos tanyákat elnyelte a Magyar Alföld éjszakája. Így értünk, egy kupében szorult reakciósök és forradalmárok Debrecenbe.

Ma már tudom, mi volt az a Debrecen, amely bennünket, amint a vonatlépcsőn lekapaszkodtunk, fölkapott s harminchat órán át ide-oda hurcolt, kényeztetett. Az a Debrecen alig volt több, mint két család, egy ipariskolai igazgató gyerekei: a Gulyások s egy reáliskola nyugdíjazott igazgatójának a családja, a Kardosok, meg akiket ez a két család akár hivatali, akár atyafiúi összeköttetés révén, akár »a kulturának is tartozunk valamivel« vagy »Debrecen nem hagyhatja magát« jelisével össze tudott csődíteni. Ezek álltak közénk és Debrecen közé s ezek keringették a szeretetüket és lelkesedésüket két nap alatt a szemünk előtt; ahogy a statisztákat hajtják ki- be a szinpadról, hogy tömeget mutassanak — vagy Bugacon azt a néhány marhát, hogy az idegenforgalom jóvoltából odacsalt hollandus a puszta gulyáiról regélhessen odahaza. Kodolányi, Szabó Lőrinc a Kardosok ölébe esett, Erdélyi, Illyés, én a Gulyásokéba. Ezek különösen sokan voltak, egész kis dinasztia s ahogy egyik uzsonnáról a másikra vittek, az ember azt hihette, most egy tanárnál, most egy igazgatónál most egy tisztifőorvosnál van az egész társadalom ünneplő, pedig csak egyetlen család vette körül a szeretett szemfényvesztésével. Ezek a jegyzeteim az »Emberi Szinjátékról« mutatta egy pehelysúlyu, nagy pápaszemes ember a gyerekkori vízvárosi lakásunkra emlékeztető udvari szobában. Legalább negyven oldalas füzet volt, a gyorsírásos szövegben írott személynevek, Boda Zoltán, Horváth Laci, Behr Alfréd és a többiek, akiket már-már elfeledtem, — de a kis ember dadogó magyarázata és a füzet egy-kettőre elszórt a nők sürgés-forgásában, a kuglófos kávék, a feleségemet körülülő asszonyok, a képeit mutató festő s az apám után érdeklődő tanár bácsi forgatagában. Másnap, vasárnap délelőtt, megjött a decemberi Nyugat, benn az Új enciklopédia s az Ady Társaság tagjai, de még idősebb urak is, akikkel a nagytemplom busa homloka alatt vagy a kollégium vásott lépcsőin találkoztunk, siettek levizsgázni a kapóra jött anyagból; odavetettek egy-két illúziókeltő szót, amiből kiderült, hogy cikkembe belenéztek, az viszont rejtve maradt, hogy ez az első cikkem, amelybe belenéztek. Hiába is tagadnám, jó érzés volt ez. Az újságok rólunk írtak (persze, mindegyik cikket, ugyanaz az egy-két kéz), a nagy lapos város színe-tajtékja a mi lábunk körül hizelkedett; az író, aki Pesten mindig rádióból beszél egy kicsit, négy tapétás fal közül láthatatlan tömegeknek, itt a közönség forró lehellete csapta meg.

A pesti írók voltunk, a fiatalok, akik Ady, Móricz, Babits, Szabó Dezső nyomába léptek. S ez a naiv, de annál meggyőződéstelibb hit, minket magunkat is összenyomott. Soha sem volt ez a társaság annyira egy nemzedék, mint itt a Déri-muzeumban, az ünneplés vi-

harában. Hogy drukoltam értük, Illyésért, aki lámpaláztól sápadtan kelt föl mellőlem, dunántúli versét még rebegette, de a tolvaj afgán miniszterről szólót már büszkén vágta a tapsoló közönség szemébe; Erdélyiért, aki legszebb verseit egy hajdani kántor-tanító modorában kurjintotta el, Szabó Lőrincért, aki szmokingban állt ott lelógó karjával, fejével, melyet a közönséges földi nehézkedésen kívül mintha még egy másik nehézkedés is húzott volna. Még Kodolányiért is, aki a mi segítségünkkel sántikált föl a székébe, de ott aztán elvetette a boját s elbeszélésével maga is az emberek fölé került, mint az a vándorló fuvalós, akiről beszélt, a táncoló bosnyákoktól gőzös falusi korcsmában. Éntőlem azt kérték Juhászék: írjam meg, hogyan lettem kritikus. A tanulmány, (ennek a könyvnek első koncepciója), hosszúra nyúlt s csak a második részét olvashattam fel. Volt benne Baumgarten-díj, gyermekhalál, benne volt az a szorongás is, amelyről beszéltem — egyesek furcsálták, de a közönségnek annál jobban tetszett, s ha sikere nem is volt egészen nemes siker, akkor nem éreztem ezt. Az előadás után Kodolányi is fölállt, odatipeggett hozzám s valami olyasfélét mondott: mégis csak derék fiu vagy te, egyszer majd az eszed is megjön. A banketten Ady Lajos beszélt, aztán egy erős bölényforma fiatalember szónokolt; Szabó Lőrinc egyszerű, diszkrét válasza szinte elveszett az öblös beszédekben. Most bántak velem először az írók megillető tisztelettel s én abban a szorongatott, léghijjas állapotomban különösen hálás voltam ezért a tiszteletért. A Gellért tanulmányodból úgy vettem ki, hogy nem tartod fontosnak a költészetben az emóciót, hajlott hozzám Gulyás Pál szerény, fekete szemű, hallgatag feleségén keresztül s nagy pápaszeme mögött kérdőre vonó s mégis őszinte várakozás ült, amelynek én ebben a zajban s ebben az állapotban sehogysem tudtam megfelelni. Éjfél előtt valamivel fölálltunk, reggel iskolában kellett lennem, nem várhattam meg a többieket. A debreceni hold alatt magánosan kongott a széles, a vasúthoz vivő ucca s az arcunkba csapódó hűvös levegő, a fülemben ragadt zaj s a bor által előidézett gyomorégés különös diadalmas közérzetbe keveredett, mely az éjszakai ut holdfényes kutágasai közt másnap az iskolába is elkísért.

Öt-hat héttel utóbb a Nyugat rendezte meg huszonötéves emlékinnevét. A dobogón hosszú asztal állt, a középben két főhely, az egyikken Móricz, a másikon Babits (Gellért rendezte meg úgy, hogy egyikükön se essék sérelem); Móricz oldalán az öreg írók, Babitsén a fiatalok. Az igazság kedvéért meg kell állapítani, hogy az öregek nemcsak nagyobb teljesítményeken, több és jobb kötetben ültek ott, mint mi, de izlésebben is viselkedtek. A közönség mégis a mi pártunkra állt s különösen Gelléri tréfájánál, aki még a fiatalok közt is Benjamin volt, olyan jókedv tombolta körül a dobogót, mintha a közönség most akarna azért a huszonötévi önmegtágadásért, melylyel a Nyugat íróit tiszteletben tartotta, bosszút állni. Mi persze nem vettük ezt a megkönnyebbülést észre, csak a tapsok intenzitását figyeltük s a mögénk állt vihart. Hiába, szép dolog a Nyugat, de mi

is vagyunk már valakik. Ez a két diadal tagadhatatlanul többet tett, hogy valamiféle nemzedék-öntudat alakuljon ki bennünk, mint az én tudatosító cikkeim. Néhány órára egy rohamba kerültünk; akarva nem akarva, bajtársak lettünk s ha akad egy kiadós életet-betöltő roham az országban, remélni lehetett, hogy azok is maradunk mindhalálig. Nem lehetne ezt a rohamot mégis csak megszervezni, kortársaimat valahogy belerántani?

A Nyugatnál nem volt mit vesztenem. Ez volt az utolsó folyóirat, amelybe írhattam s ebbe sem volt érdemes írnom többé. Állóviz volt és állóviznek kellett maradnia, »Isten szörnyetege« egy-kettőre a partra vetette belőle magát. Ha az a nyavalyás kis nemzedék-ciklus elakadt benne, mire menne, az a gondolat tisztázó szenvedély, amelyet az utolsó zavaros hónapok rugdostak fel bennem. A világválságnak megvolt az a nagyszerű hatása, hogy ledöntötte a Bethlen-kor békés spanyolfalait, amelyek mögött, kikukucsálásaim ellenére, én is elég nyugodtan gubbasztottam. Európa sorsa vett körül, az irodalom helyi ügyei helyett világproblémák forgataga, melyben készületlen eszem, mint a megbomlott iránytű ugrált. — Merre, mit, hogyan, hebegte a tájékozatlanság, a szorongató muzsa s én éreztem, hogy oldalamba szurt kérdéseire csak a gondolkodás kétségbeesett agóniájában tudnék válaszolni. A Nyugatban erre nem volt hely. A Nyugatba parasztnovellák kellettek és felköszöntők; felköszöntők évfordulóra, könyvmegjelenésre, születésnapra. Legföllebb a másik szerkesztő orra alá lehetett még borsót törni. Mi lesz belőlem, kortársaimból, ha ebbe az álló világba végkép oda szoktatnak? Dantei paradicsomlakók, a szent körben állandó székekkel s állandó zsolozsmákkal. Magamról tudtam már, hogy erre a székre engem oda nem lehet szoktatni; inkább örökre elhallgatok, minthogy lakáj legyek, ha mindjárt istenek lakája is, de a debreceni ut, a Nyugat-émlékünnep után azt reméltem, hogy a többiek is érzik, mi a különbség a feladatok magasból hívó füttye és a közt a morális gőzfürdő közt, amelyben csak masszírozni lehet és masszíroztatni.

Első tapogatózásaimat általános lelkesedés fogadta. Erdélyi Jóska papirt vett elő s egymás mellé írta a két nemzedék számottevő neveit, mérlegül, hogy melyik fiatalnak kit kell felülmulnia az öregek közül. Emlékszem, még Terescsényinek is fölül kellett málnia valakit. Illyéssel a lelkesedés tüzeiben kézi nyomdát rendeztünk be, ahol magunk szedjük a könyveinket. Az apósomnak volt egy kimustrált étlapnyomó gépe, azt akartuk megkaparintani a vállalat számára. Még Gelléri is (aki akkortájt kezdett hozzám járni), elfeledkezett egy-egy félórásra Strindberggről, akihez felfedezője, Mikes Lajos, hasonlította s ahelyett, hogy hiúság-rohamaira könyörgött volna orvosságot, az új lap tervét segítette készíteni. Ugy láttam, érett a helyzet s február végén vagy március elején nagy tanácskozásra hívtam össze a »nemzedék-vezetőket«. Heten ültünk az ebédlőasztal körül: Illyés, Erdélyi, Pap Károly, Gelléri, Szabó Lőrinc, Kodolányi és én s amikor a szendvicseket megettük, az ifjuság folyóiratát is

sikerült elsülyesztenünk. Tulajdonkép nem is tudom, miféle érvekkel furták meg. Szabó Lőrinc közimert bölcsellete szerint minden ember önző. Aki nem ismeri el, hogy az, az zöldfülü vagy szélhámos. Minden nagy vállalkozás hiábavaló, de amelyik önző céljait szép általánosságokkal keni el, gonosz is, ha pedig még anyagilag sincs alapozva, ostoba és gonosz. Mindebben van valami igazság is persze, s Szabó Lőrinc tartozott annyival költészetének és a Pandora emlékének, hogy ezt elmondja. Nagy meglepetésemre Pap Károly, akit a terv legnagyobb barátjának tartottam, melléje állt, mint utólag mondta, azért, hogy Szabó Lőrinc magára ne maradjon. Kodolányi, Illyés, Gelléri védték a tervet, Erdélyi a maga sérelmeivel hozakodott elő. Egyszer csak ott ültünk és a kotyogásban nem volt sehol a folyóirat. Nekem az volt a benyomásom, hogy akik védték a tervet, azok voltak a leghálásabbak Szabó Lőrincnek, hogy nem nekik kellett támadniuk.

Néhány nap mulva megjelent a Nyugat; Babits Mihály irt benne Illyés Gyuláról. Babits, aki Adynak is kortársa volt, soha életében nem irt senkiről ilyen érzékenyedett bámulattal. Egy esztendő előtt, amikor Illyés második kötete, a Sarjurenak megjelent, a Nyugat kereste rá a megfelelő kritikust s Babitsnak eszébe sem jutott, hogy ő is írhatna róla. A Három öreg is (egyetlen hosszabb fél-epikai versnek az amatőr-kiadása) ott hevert már ősztől a könyvespolcán s csak most szánta rá magát, hogy elragadtatását kiöntse fölé. Ezt az elragadtatást Illyés Erdélyinek fizette vissza, akinek akkor jelent meg valami füzetecskeje. Így kötődött meg a folyóirat-tárgyalásokkal egyidőben a költők hármass szövetsége: Babits Illyésnek, Illyés Erdélyinek... hogy Illyés mit adott Babitsnak, azt nem tudom, de bukásom után elég keserűen magyaráztam. Ma persze nehéz megindokolnom, hogy mi rosszat találtam akkor ebben a költői hármass szövetségben. Végre is kiváló költők voltak s kinek lehet kifogása ellene, ha kiváló költők szeretik egymást. Én azonban akkor csak kísérletem szánalmas voltát éreztem s nem tudtam, kire haragudjak, Babitsra, aki a Nibelungok kincsén ülve, oly könnyen állta el utamat, a fiukra, akiket oly könnyű volt álmaimtól elfűtlyenteni vagy magamra, aki valami méltatlan infantilizmusból még mindig nem tudtam »elég lenni önmagamnak« s most aztán végérvényesen magamra maradtam.

A Nyugatnak ekkoriban készült a Goethe-száma. Babits kért, adjak bele egy kisebb kéziratot. Én megírtam neki, hogy nemcsak neki nem adok, de semmiféle folyóiratnak sem. Aközt amit kellene tenni s aközt, amit lehet, olyan nagy az aránytalanság, hogy nem érdemes a nyilvánosság rácsai közt gyötörni kinyujtott kezem. Még mindig vigyáztam rá, hogy visszavonulással meg ne bántsam őt. A nyílt szakítást, sajnos, még sem kerülhettem el. Kodolányi akkoriban végső nyomorban volt s kért, hogy rendezzünk valami szerzői estfélélet neki. Én is vállaltam szép summa jegyet, amelyet természetesen nem volt kinek eladnom magamon kívül. Előrelátható volt, hogy a szerzői estből Kodolányi nem sokat kap, — legfőlebb az üres

ház bosszuságát. Ha valakin, hát őrajta a Baumgartenalapítvány-nak kellett volna segíteni, de Babits, akivel Kodolányi olyasformán bánt, mint velem, megmakacsodott, hogy ő ennek az embernek nem ad. Jól ismertem a Baumgarten-alapítvány ügyeit s Basch Lórántont át, aki Osvát halála után tőlem kért tanácsot, elég erélyesen ellensúlyoztam a Babits-kör rokon- és ellenszenvéit. Sajnos, ép a legjobban rászoruló, Szabó Dezső és Kassák voltak azok, akiknek az érdekében semmit sem tehettem. Kodolányi is ezek közé a rossz viseletűek közé tartozott. De, ha nem adnak neki díjat, adjanak néhány száz pengő segélyt, két gyermeke van s mégis vérbeli író, nem tehetjük az uccára, amikor mások. De hogy mások mit kaptak, ez nem tartozik ide. Elég erélyes levelet írtam Baschnak, amelyben lehet, hogy személyes bosszuságom is ott bujkált s benne volt az is, hogy a Baumgarten-díjat nem lehet hatalmi eszközként kezelni. Szerecsétlenségemre ezt a mondatot Basch akkor telefonálta meg kurátor-társának, amikor én ép nála ültem. Babits a Nyugat vers-antológiáját állította össze s áthivatott, hogy segítsek vitás darabok közt választani. Én nem valami szívesen mentem át. Ezekben a napokban történt, hogy egy mérnök-unokaöcsém, szilasi fiun, aki az álláskeresés idejére kért szállást nálam, a szemem láttára tört ki az elmebaj. Ideg orvos is ritkán láthat bele ugy ebbe a betegségbe, mint én, aki ezalatt a két-három nap alatt ötvenszer is megpróbáltam az egészségesből kibuvó örültet visszanyomni, — az örültet, aki olyan közös mindannyiunkban, amilyen különbözők vagyunk mi magunk. Megviselt ez a harc s kedvetlenül ültem Babits, Gellért, Török Sophie közé a kitépelt folyóiratokkal tele szobában. Fejem zugott a versek-től s a készülő influenzától, amikor berreg a telefon, Babits odamegy s hallom, amint beszél: »Nem, semmi esetre, megmondtam, hogy nem. — Ki mondta? Németh Laci. . . Ezt megkérdem tőle, ép itt van.« A társaság összenézett. Babits sötét arccal jött vissza friss felháborodása és természetes féltékenysége közt ingadozva. Nekem nem volt más választásom: vállalnom kellett, amit írtam. Kinos jelenet volt. Hiszen föltétlenül igazam volt. Akárki kapja meg a Baumgarten kurátorságot, nagy hatalom a kezében, de Babitsék maguk is segítették ezt a hatalomképződést, még pedig elég erélyesen; büntettek és jutalmaztak a díjjal s nem is mindig a botlást és érdemet. Mégis kemény dolog volt ez, a szemébe vágni egy embernek, akinek annyi érdeme van s aki előtt (ha csak nem kimondott ellenség) senki sem merte kimondani, amit gondolt róla. A versek ott hevertek a székeken, asztalokon, csupa szerelem, természet, tavasz s fölölttük nem volt semmi más a szobában, csak az indulat. Késő éjszaka volt, amikor Gellérttel a Vérmező szélén kezdet fogtunk. Amíg a hosszú Atila-uccán hazafelé ballagtam, édes, mindent feloldó bánat ömlött el rajtam. Az öngyilkos érezhet így, amikor ereit felvágta: ami idáig csak elhatározásában volt meg, megtörtént s ő egy nagy testi-lelki bágyságból hallgathatja vére kifolyó csöppjeit.

KISEBBSÉGI KULTURÉLET

Egy és más a rokkáról meg a régmúlt magyar viseletről

Fölkerestem vagy két hete Remete Pista bácsit az omladásos tiszaparti Adorjánon. De nem találtam odahaza. Így csak az ámbitust pótló ház előtti kis padkán üldögélő anyjukommal üzen-tem neki, hogyha ráér, tisztöljön meg látogatásával.

Az anyjuk bár nagyon is bele volt merülve a tereferébe a szomszéd asszonyokkal, mégis — látom — pontosan átkézbesítette az üzenetet, mert íme lám, ma ünnepnek napján meglátogatott a 70 éves öreg halász. Aki már vagy ötven éve rójja egy darab tölgyfából kivájt halászó ladikján a Tiszát. Igaz panasolja, hogy nem egészen egy darab már a »csónyik«, mert biz azt már toldozni-foldozni kellett elől is hátul is. Nem is egyszer, se nem kétszer.

A sok beszéd közt osztán elmeséli a sötét pergamentképü halvadász, hogy vagy 30—40 éve bizony nagyfene hal akadt a hálójába. Onnan sejtette ezt, mert ugyancsak neki kellett rugaszkodnia a gyöngé hálószerkezet kihuzásának. Kishija hogy bele nem billent ő kelme maga is a Tiszába keskeny lélekvesztőjéből, míg a nagy melák vízi szörnnyeteget kiemelhette.

Ki is emelte. El is szörnnyedt rajta. Mert nem volt biz az hal. Meg se moccant. A sulya mégis volt egy mázsa körül, vagy még több is. Valami ménkü nagy tehén sulyos szarvának nézte azon melegében. De a viláért se emlékezett rá, mikor, kinek volt a környéken akkora barma, amelyiknek a fejére odailett vóna ez a mázsás ökörcimer.

Kihuzta hát nagy erőlködve s gondozva a partra. S ott hagyta. Az ördögnek cipekedjék hazáig vele.

Másnap megmutterta a nagy szarvat a tisztelendő urnak. Aki bizony mammutagyarnak vélte a dolgot. S azt sejdítette, hogy az ilyesmiért csak a novakanjizsai földesur lelkesedik. Az tán még pénzt is ad érte.

El is ladikáztatta hozzá pár napra rá az agyarat. Kapott is érte száz pengőt. Megérte a fáradságot.

Vagy husz év múlva meg anyukát lábszárcsontot hőmpölygetett hálójába a Tiszának Adorján alatt igen nagyon sodró habja.

Ekkor már tudta a járást. Egyenesen odavezetett vele Novakanji-

zsára. Ezért már csak ötven pengőt kapott. De egy percig se keveslette. Bár minden héten ilyesféle megkövesedett csuka kerülne a hálójába. Jobban pénzelné belőle, mint az elevenen ficáncoló jószágokból.

S ahogy ő kifogdosta ezeket az őssalatt maradványokat, részeket a vizből, úgy halásztam én is az ő későbbi elbeszéléséből a régmódi szövő-fonó készségeket, ruhákat, miket, amikkel a nadrljáni nép valaha élt.. dolgozott, elkopogtatott, de úgy, hogy ma már nyomuk is alig akad.

Nem kevesebb, mint három-féle rokkát ismert, használt, részben ma is használ az ő népe.

Ezek közt a legősibb formája, a legegyszerűbb s így valószínűleg a legelterjedtebb volt a no.. hogy is mondjam, hogy senki meg ne sértsek.. de mégis csak nevéen kell neveznem a gyermeket.. álszemérem ide, álszemérem oda.. kibököm hát: seggenülő rokka.. instálom alásan..

Hogy így áttestem a nevéen, ami ugye nem is oly kriminális, meg kell állapítanom, hogy a név nem egészen találó. Tudniillik a szóban rejlő műveletet nem maga a rokka végzi, hanem az, aki dolgozik vele. Ez ül ugyanis ennek a rokkának egy 20 cm széles, 50—60 cm hosszú, 1 cm vékony falapján. Amelybe mindössze egy jó méteres pózna van beleékelve. Ez volna a guzsaly, amelyre fönt rá van erősítve, kötözve a kenderkóc. Ehhez még csak az orsó társul és kész az egész alkotmány. Akárki odahaza megcsinálhatja, összeeszkábálhatja pár óra alatt. A rokka nevet is tán csufuságból kapta.

A másik már furfangosabb fajta: a kis pörgő rokka. Ezen már kerék is van, meg lábhajtotta motolla. Mellette van az orsó keresztbefektetve. Erre szalad föl, tekeredik a kész fonál. Ezt a munkát amannál az asszony nép jobb keze végzi. Igaz, hogy a lábának aztán semmi munkája nincs.

A harmadik a legérdekesebb fajta: a kecskerokka. Erről eddig magam se hallottam. Lábbal hajtott kereke van ennek is. De ez nagyobb fajta, mert még a méteres magosságot is meghaladja. Főleg halászok használják. Hálófonalat fonnak rajta. Jobb is így a fonál, erősebb is, olcsóbb is, mintha boltban vennék, vagy kötelessel csináltatnák meg.

Ezekből a kecskerokkákból még ma is működik Nadrljánon vagy kettő. De fonnak itt-ott fonalat még ma is a kis pörgő rokkán is, más nagyobb híjján. Bár ezen inkább törülközőnek, ritkábban »hamvas«-nak nevezett abrosznak való vékony fonalat eresztenek s szőnek meg asszonyaink az egyszerű szövészekén.

Vannak, akadnak még esztergályosok, akik rokkákat készítve, vásárról-vásárra járnak velük, ami azt bizonyítja, hogy akad még rokkában is kereslet ezen a vidéken.

De a Tiszára nem járnak már a fehér cselédek sulykolni. A mosást otthon teknőben végzik. A mai szitavékony, csaknem pókhálószerű ruhamatéria nem bírná el a nehéz sulykoló csapkodását. Ronggyá mállana szét alatta. Otthon mosnak hát s legfeljebb a teh-

nika egyéb vivmányait, mondjuk a zsírszóda, keményítő stb. segítségével veszik igénybe, a gyorsabb és alaposabb tisztításhoz.

De hogy a magyaros ruhára, viseletre terült, fordult a beszéd, megeredt ám az öregből a szó. Akár a guzsaly kenderéből a fonál. Sokat emlegette jó Tandari Pista bácsit, aki 80 éves korában vagy hat évtizeddel ezelőtt halt meg. Isten nyugosztalja a haló porában is.

Gyerek, legfeljebb suttyó legényke volt ő kelme, amikor az öreg Tandari az utolsó mokány magyar megjelent vasárnap délután a templomtéren. Szokott bekecse volt rajta, amelynek az eleje lejjebb ért, hátul meg rövidebb volt a dereka. De a legcsudálatosabb volt a két erős vállbetétje, ami nagyon is peckessé tette az öreg járását.

Paszományból voltak rajta a gombok meg a zsinórozás. Ehhez a bekecshez szükszárú zsinóros, vitéz-kötéses nadrág járt meg kiszéli pörge kalap. A magyar nadrágnak — érdekes — szerb ellenzője volt, amit nadrág-szíjba fűzve lehetett fölérősíteni. — Csizmát hordott az öreg télen-nyáron. Ráncos torku, csikorgós talpu keményszárú csizmát, ahogy az akkori divat parancsolta. Özvegy Jóska, a legöregebb unokája Tandinak tudna még róla sokkal többet mesélni.

Olyan híres volt azonban az öreg bekecse, meg olyan időálló, hogy fiatalabb korában sorba kölcsön adta egyvívású legény cimboráinak, amikor esküvőre mentek. De még későbbet is. Jó matéria lehetett. — Kiszolgált így vagy három nemzedéket.

Azért akadnak még ma is nyaratszaka szegényebb szőrű emberek, akik gatyát hordanak. Főleg aratásban jól ez a gatyá, mert a korcába munka közben be lehet dugni a pipát is meg a dohányzacskót is.

A lányok? — Azok bizony az ő fiatal korában még pruszlikban jártak. Ünnepnappor vállba-buggyos inget öltöttek, amit nagykendő takart keresztbe kötve. Hajukba színes pántlika fonva. Bokorugrós szoknya meg csizma egészítette ki ezt a viseletet.

De, amit sohase felejt életében az öreg, volt akkoriban még egy — egyetlenegy krinolinos szoknya is a faluban. Ez a krinolin egy erős rugalmas acélabroncs volt, amelyet a legelső szoknya alsó peremébe varrt bele a hordozója; erre jött aztán még vagy hét-nyolc szál szoknya, amitől olyan széles lett a leányzó, hogy egymaga háromnak a helyét foglalta el a szálában, amikor táncra perdült a fiatalság. Törteli Veronának hívták az Istenadtát vagy 10 éve halt meg. Öreg kort ért ő is.

Hej.. sóhajt az öreg.. kiment már a divatból a szürkánkő is.. Leginkább pásztoremberék hordták, marhaszorból készült. Föl lehetett húzni s nem ázott át. Ezért szerették. Hőfehér színe volt. Virágokkal díszítve, kivarrva. Nem emlékszik, hogy volna belőlük még egy is.

A suba az egyetlen, a földet söprő suba, amit még ma is hord a férfi népség s a tyurak az asszonyoké, de a fiatalja már ezeket

se sziveli. Nagyritkán látni még egy-egy javakorbeli menyecskét, asszonyt nagy, diszes selyem vállkendőben, gazdag rojtokkal. De — nem lévén utánpótlás — ezek is letűnnek lassan a szereplés színteréről. A »fityulának« nevezett kontyartó is ritka madár ma már.

Maradnak a kisasszony-ruhás lányok s bricsesz-nadrágos, lakcsizmás urikabátos gazdaleányek. Az előbbiek korzónak, az utóbbiak billiárdoznak vasárnaponként. No mert hétköznap krumplit kell kapálni, meg kukoricát tölteni, fattyazni. Paszulyt ültetni. Paprikát palántálni.

Elmenőben szó kerül a tulipános ládákra. Van ebből is még egy utolsó az öregnek. Csak épp, hogy a tulipántot rága le róla már rég az idő vasfoga. Lehet vagy száz éves. Az öreganyja menyasszonyi ládája volt. Belül fönt a balszélén van egy hosszas mellékfiókja, aminek, ha az ajtaját fölemelik, megtámasztja a láda kinyitott födelét. Hogy az nem csapódhatik be . .

Igy folyt, folydogált a beszélgetés az emlékezésnek vékony fonalán. Amiközben érdekesnél érdekesebb adatok kerültek pörgő rokkám orsójára. A fonalat emlékezetem szövőszékén ime toll-vetélővel cikké szőttem, szövöttem. Itt-ott színesebb fonalak közbeiktatásával ékítettem, diszittem, befejeztem.

Pista bácsi meg tisztességgel elköszönt, hogy tovább rója az élet göröngyös útját a Tisza fodros hullámain. S tovább fogdossa lélekvesztőjén a mai idők ficánkozó halai mellett őskori emlősök évezredes maradványait. S gondolkozzék csendesesen, szótlanul az élet mulandósága, a divatok változása felett.

Batta Péter

Betlehem

Várták csodával, dicsőséggel, vágygal,
jászolba vetett ággyal,
Betlehembe'

Jött nagy sokaság e csodás éjjel
megtelt az istálló égő fénnel
Betlehembe'

Gszilag fényelt mutatva az utat,
pásztor, király — Jstent kutat
Betlehembe'

Szól az angyal: békesség nektek,
megszületeit Jézus, jertek
Betlehembe.

(Noviszád. 1934 karácsony hava)

VIG ERZSÉBET

KISEBBSÉGI SZEMLE

A Szrpszka Matica multja és jövője

Milutinovič Nikola, főtítkár előadása a jugoszláviai német egyetemi hallgatók előtt.

Miért van szükségük a kisebbségeknek kulturintézményekre, társadalmi és irodalmi szemlékre, amelyek szívük minden dobbanását és lelkük tiszta érzéseit olyan hűen tükrözik vissza?

A napjainkban olyan gyakran felvetődő kérdésre nem kevésbé hivatott személy, mint a noviszádi Szrpszka Matica, — amelyet a szerbség kisebbségi küzdelmeinek kereszttüzeiben erősített és tett gazdaggá — főtítkára s folyóiratának, az európai szempontok figyelembevételével íródo Letopisznak a szerkesztője dr. Milutinovič Nikola ad bőségesen kimerítő és elfogadható választ.

A jugoszláviai német egyetemi hallgatók egyesületének népes küldöttsége járt a Szrpszka Maticában, körülnézett a vajdasági szerbség patinás kulturhajlékában, amelynek minden zuga régi emlékeket őriz és ebből az alkalomból vázolta kifejezően erőteljes vonásokkal a Letopisz kiváló szerkesztője a német kisebbségi mozgalom jövő vezetői előtt a kisebbségi polgár sokoldalu kötelezettségeit. A háboru előtti szerb kisebbségi mozgalom ismertetésével adott áttekintő perspektívát a szerbek átgondolt kisebbségi munkásságáról, a régi Magyarországon és egyben körülirta, hogy mik a kötelezettségek ma, amikor a szerbség államalkotó lett. A német egyetemi ifjakhoz intézett meleghangú beszéd, amelyet a szeretet és az őszinte megértés sugarai hevitettek, a következőképen hangzik:

— Az én feladatom, hogy főbb vonásaiban ismertessem a Szrpszka Matica multját és jövőjét. Rövid előadásomat a jugoszláviai németeknek szántam, akik a világháboru után hasonlóképen rendezkedtek be, mint mi a régi Magyarországon. Nagyon is tisztában vagyok azzal, hogy tőlünk a Szrpszka Matica vezetőitől nem csupán száraz adatok halmozását várják, hanem mást is akarnak hallani egymáshoz való kölcsönös viszonyunkról, hogy megtudják a többség képviselőitől, hogy milyen szemmel és érzelmekkel szemléljük a mi nemzeti kisebbségeink — amelyekhez a németek is tartoznak — nemzeti és kulturális törekvéseit.

— Milyen célokkal alapították őseink száznyolc év előtt a Szrpszka Maticát? A válasz egyszerű: ugyanazokból a mozgató

okokból, amelyek a jugoszláviai németeket arra készítették, hogy a háboru után a kulturbundot életre hívják. Mi szerbek akartunk maradni, mint ahogyan a többi nemzetiségek sem akartak elmagyarosodni. A Szrpszka Maticát Budapesten létesítették, hogy később — azóta már hetven év múlt el — Noviszádra áthelyezzük. Azért hoztuk Noviszádra, hogy a magyar sovinizmus és az imperializmus nyomásától megóvjuk, s azért, mert már abban az időben a régi magyar felvidéken erősen megritkultak honfitársaink sorai.

— Akkor indult meg a Szrpszka Matica »Letopisz« című irodalmi lapja és azóta változatlanul megjelenik.

— Már az akkori időben éltek németek a régi Magyarország északi részén és Budán is és meg sem kísérelték, hogy Budapesten németnyelvű irodalmi lapot adjanak ki. Meggyőződésem szerint ez egyik jelensége annak az eltérésnek, amely a szerb és a német kulturális követelmények között tapasztalható volt: A régi Magyarország szerbjei, szlovákjai és románjai az első megrázkódtatás után siettek Magyarországtól elszakadni, míg a németek soha nem gondoltak Magyarország felosztására és nem követeltek részt maguknak Magyarországból. Ebben rejlik a felfogás és nézetbeli eltérés a nemzeti és területi kérdések tekintetében a Dunavölgye alakulatának a szemlélésénél: a szerbek, szlovákok és románok sokkal szívósabbak és kitartóbbak voltak a küzdelemben a magyar sovinizmus és az imperializmussal szemben. A mi Szrpszka Maticánk nehéz napokat élt át, ami a kulturbundra Jugoszláviában nem mondható.

— A Szrpszka Matica nem elégedett meg csupán irodalmi folyóiratok kiadásával, hanem azon fáradozott, hogy tanulmányokkal, valamint tudományos kutatásokkal minél erősebb népintelligenciát teremtsen. A szerb intelligencia száznyolc évvel ezelőtt nem volt jelentős és azt előbb meg kellett erősíteni. A történelem bizonyítja, hogy a háboru előtti Magyarországon túlnyomólag földművelő és hivatalnok nép élt. A magyar intelligencia a szabad pályákon és a közgazdasági életben helyezkedett el. Miután a szerbeknek a hivatalnoki pályán nem volt jövőjük, ha jó szerbek akartak maradni azért intelligenciájukat a szabad pályákon és a közgazdasági életben kellett elhelyezni. Erre való tekintettel tüzték ki célul azt, hogy lehetőleg minél nagyobb számmal képezzenek ki szerb ifjakat orvosoknak, ügyvédeknek, mérnököknek, építészeknek, tanároknak, lelkészeknek és tanítóknak, nem feledkezve meg ugyan arról, hogy az intelligens kereskedő és közgazdászok számát emeljék. Teljes erővel azon kellett dolgozni, hogy minél több ifju intellektuális nevelését elősegítsék, már csak azon oknál fogva is, mert a magyarországi szerbségnek akkor még Szerbia rendelkezésére kellett bocsátania intelligenciája egy részét. A Szrpszka Matica ezen feladatának is becsületesen megfelelt. Vagyonos férfiak, akik család nélkül maradtak, bőségesen adományozták a Szrpszka Matica céljaira vagyonukból, alapítványokat létesítettek és az adományok segítségével vettük, irányítottuk nemzeti politikánkat.

— Önök uraim és hölgyeim egy hatalmas és szép épületben tartózkodnak jelenleg, amely a Trandafil-féle Matica-alapítvány tulajdona és amelyet, mint tudják, a Matica kezel. A diszterem falát azoknak a nemes és jótékony személyeknek arcképei díszítik, akik adományaikkal segítették a Maticánkat. A mai nemzedék nemcsak a Letopisz és az alapítványokat vette át a háboru előtti Maticától, hanem örökségképen a régi nemzeti politika nyomába is lépett. Mert a Szrpszka Matica nyolcvannyolc évig működött a régi Magyarországon és soha nem volt kimondottan irodalmi társaság, hanem: volt is, marad is az itt élő szerbség nemzeti és kulturális testülete. Ezek irányították a Szrpszka Maticát, amikor az átköltözés hetvenedik évfordulóján a Letopisz mellett megindította a »Glas Matica Szrpszka« című lapját, hogy ezt az elgondolását maradéktalanul keresztülvihesse a társadalom felvilágosítás terén. Nem jelent különösebb fáradságot a németek előtt érthetővé tenni a társadalom és a népfelvilágosítás közötti különbséget. A mi polgári társadalmunkat és középosztályunkat mindenekelőtt ki kell képezni, hogy a nép felvilágosítás munkájában mint erős munkatárs szerepelhessen, mert a népfelvilágosítás az intelligencia közreműködése nélkül el sem képzelhető. Sem a könyv, sem az írott szó nem tudja a szélesebb néprétegeket a felvilágosítás útjára eligazítani, mert ez a cél csak élőlőszóval érhető el. Ezért kell a társadalmi felvilágosítás eszközeivel az intelligencia minden tagját kiképezni, hogy a népfelvilágosítás feladatát elvégezhesse. Az ügyvéd, építész, orvos, mérnök, gyógyszerész, lelkész és tanító minden nap érintkezik a paraszttal és a nép egyszerű gyermekeivel. Hogyan világosítsa fel azonban őket, amikor maga sincsen tisztában a feladataival?

— A jugoszláviai németek tudják, hogy a társadalom felvilágosításnak milyen nagy szerepe van a népnevelésre. Az egyetemi képzettségű németek országos egyesülete tudatában van fontos és nagyjelentőségű feladatának a társadalom felvilágosítása terén, ami kifejezésre jut abban is, hogy milyen nagy számban látogattak el a Matica Szrpszka palotájába.

— A Glas Szrpszka Maticae alapítása óta céljául tűzte ki, hogy a társadalmi aktivitás mellett harcol és mindent elkövet, hogy a társadalom nemzeti átütő erejét fejlessze. Azon dolgozik, hogy minden nemzeti erő és kezdeményezés a legteljesebb módon érvényesüljön. A Szrpszka Matica nemzeti törekvéseiben az egyéni kezdeményezésre támaszkodik, ugyanakkor maga is jelentékeny részese az egyéni kezdeményezésnek. Egy pillanatig sem habozunk beismerni, hogy a jugoszláviai németeket a legteljesebb elismerés illeti azért, mert a kulturbund létesítésénél megtalálták azt az utat, amelyen haladni kell és amely által a társadalom felvilágosítás magasztos célja egyedül elérhető. Mert igazi népfelvilágosítás társadalmi felvilágosítás nélkül el sem képzelhető.

— A német társadalmat az aktivitás legmagasabb fokáig kell fejleszteni. A kulturbund mindössze tizenöt éves multra tekint vissza, de már az első megmozduláskor helyesen cselekedtek. Igyekez-

nek minden művelt németet a német kultúra szellemében kiképezni, hogy mindenki a maga képességei szerint hozzájárulhasson a népfelvilágosítás eléréséhez.

— A Szrpszka Matica mint régebbi intézmény, nehezebb helyzetben van: mert bizonyos vonatkozásban át kell alakulnia, hogy a nép és a társadalom felvilágosítás terén újból teljes erővel munkálkodhasson. Hogy ezt a célt elérhesse, ez év májusában új lapot indított, a Glasz Maticze Szrpszke című folyóiratot, amely a középosztály és a népintelligencia részére van szánva és az a megbízatása, hogy a népben erősítse az intelligenciát. A Letopisz, valamint a Glasz folyóiratok kiadásán kívül a tanulmányok egész sorát osztja széjjel a Szrpszka Matica és minden évben tartalmaz és minden szükséges tudnivalót magába foglaló naptárt ad ki, amelyet a polgári osztálynak szán. Mindezek a kiadványok, de különösen a Glasz és a naptár azt a célt szolgálják, hogy az intelligenciába felébresszék az érdeklődést és ezáltal közvetve a falu népében felkeltsek az egészséges szövetkezeti és közgazdasági érzéket. A Glasz közleményeiből kiragadok néhány címet: A népi intelligencia a faluban, Alapítsunk egészségügyi otthonokat, Az európai Kalifornia és Florida, Szerb majorságok, A beteg magyar falu, A beteg szerb falu Sumadijában, A kertgazdaság fejlesztése, A föld megmunkálásáról szóló gyakorlati tudományok fejlesztése, Nemzeti munka stb. A Glasz mindössze néhány hónapja jelenik meg, az iránya azonban már meg van szabva, egyetlen közlemény és feljegyzés nem nélkülözi azt a tendenciát, amely abban kulminál, hogy csak a társadalmi felvilágosítás útján juthat el a nép a teljes felvilágosításig. Ugyanezen szellemi irányt követik a szellemi közlemények: a szó legnemesebb értelmében embereket művelni az intelligencia köréből. Mindezen okok szoros szemelőtt tartásával harcol a Glasz a korrupció, sovinizmus, imperializmus, a reakció és minden emberi hiba és fogyatékoság ellen. Teljes erővel sikra száll a tehetséges és jó emberek érdekében az élet minden területén. Ezért állítottuk fel azt a bölcs követelést: Mindenkit a maga helyére és a legjobbakat minden helyére.

A Szrpszka Matica ezenkívül egy más területen is élénk tevékenységet fejt ki: fentartja és állandóan kiegészíti muzeumát. A muzeum alapítása szoros kapcsolatban áll a Szrpszka Matica egyéb feladataival. Noviszád, mint a környék kulturális, közgazdasági és politikai központja egyre jobban fejlődik. Noviszád már régóta magán viseli a szerbség jellegét és sem a magyar, sem pedig a német népréteg nem tudta ennek a területnek szerb jellegét elhomályosítani. Noviszádnak már a háboru előtti időben szerb gimnáziuma volt, azonkívül Karlovcin is volt gimnázium és görögkeleti teológia, Szomborban pedig tanítóképezde. A szerb nemzeti színház már jóval a háboru előtti időkből működött Noviszádon, ezzel szemben a németeknek a háboru előtti időkből ezen a területen nem volt sem németnyelvű napilapjuk, sem irodalmi folyóiratuk és a kulturbund létesítése is csak a háboru utánra esik. Viszont nekünk szerbeknek már a háboru előtt voltak napi-

lapjaink és irodalmi folyóirataink és a Szrpszka Matica is fenállott.

— Itt alkották meg remekműveiket képzőművészeink, amit szemléltetően igazolnak a diplomáinkban levő szentképek. A Szrpszka Matica azon fáradozik, hogy muzeumában összegyűjtse a vajdasági szerb történelmi és képzőművészeti anyagot, azt kiállítsa és hogy Noviszádot tegye meg a vajdasági művészeti és történelmi anyaggyűjtemény központjának. Muzeumunk még csak fejlődése legelején van és alig egy éve nyílt meg. Amint minden kezdet nehéz, úgy ez is, különösen akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy a muzeum alapítása magánosok nagylelkű adományaiból és hozzájárulásaiból történt. A leendő nagy muzeum céljaira eddig mindössze néhány szobát vettünk igénybe.

— A Szrpszka Matica nagy könyvtára is adományokból létesült, közvetlen összeköttetésben áll igen sok könyvkiadóval, kulturális és gazdasági központokkal, magától értetődően németekkel is. A Szrpszka Matica folyóiratai és kiadványai csereviszonyban vannak más vállalatok kiadványaival és folyóirataival. Ujabb könyvszerzeményeinkről rendszeres értesítéseket adunk ki.

— A Szrpszka Matica egyik alosztálya a haladó nők egyesülete, amely népegyetemet tart fen. Az alosztálynak a Vajdaság nagyon sok községében helyi csoportjai vannak.

— Nagyon messzire vezetne, ha egy előadás szűk kereteiben akarnám a Szrpszka Matica egész működését felölelni. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a Szrpszka Matica már 108 éve fenáll és eddigi könyvkiadásai: 340 könyv, (nem kötet), a Letopisz és 150 népkönyv. A Szrpszka Matica élén különböző személyek állottak, a kiadványait különböző írók rendezték sajtó alá. 108 éves munkássága alatt természetszerűleg a programja is alkalmazkodott az idők folyásához. A helyesírás alá volt rendelve az idők változásának. A kiadványai mindig az irodalmi életben mutatkozó irányzatok hatása alatt állottak. Mégis minden válságot diadalmasan kiállott. A Letopiszt olyan időben jelentette meg, amikor a szerbek, horvátok, szlovének, nem is szólva a bolgárokról, még semmilyen folyóirat felett nem rendelkeztek. Amikor a Szrpszka Maticát megalapították, még nem létezett az önálló Lengyelország, Csehszlovákia, Bulgária és a független Szerbia. A Letopisz alapítása arra az időre esik, amikor a magyarországi szerbek gondolatban, írásban és szóban az egész szerb népcsalád közösségét képviselték. A Szrpszka Matica egy ideig Budapesten székel, később Noviszádra került, a szerb nép, továbbá a tudományos akadémia, a népegyetem, az irodalmi egyesület, a Kolarac alapítvány és a közoktatásügyi minisztérium rendelkezésére bocsájtvá szolgálatait.

— Ez volna rövid mondatokban mindaz, ami az embereket érdekli, amikor a noviszádi Szrpszka Maticáról van szó. A németeket azonban más kérdések is foglalkoztatják. A Szrpszka Matica mellett fenáll a német kulturbund és mi meg vagyunk győződve, hogy a németek osztják azt a véleményünket: A Szrpszka Matica és a kulturbund kulturális versenyében feltétlenül egyöntetűség és soha sem

az irigység, vagy az eltávolodás politikája következhet be. A jugoszláv ég alatt van hely a német kultúra számára is, aminthogy helyet kell találni a mi kulturánk részére más államokban. Mi szerbek, horvátok és szlovének évtizedeket töltöttünk idegen uralom alatt, mégis megőriztük nemzeti kulturánkat, amelyet más európai kulturnépekkel együtt építettünk ki. Ami nemzeti kulturánk a török invázió valamint más népek átmeneti uralma alatt fejlődésében megszakadt, de fenállott ősidőktől fogva, amire fényes bizonyítékokat szolgáltatnak az emlékművek és a középkori kulturák tanulságtételei a mai Jugoszlávia számos vidékein, valamint a népdalaink is.

— Soviniszta és imperialisztikus célok kitűzése kulturelles.

— Sehol a világon nincsen befolyásmentes kultúra, maga az európai kultúra sem nélküli a hatásokat. A világ minden kultúrájának vannak részei, amelyeket átvettek, vagy átörököltek kölcsönös behatások folytán. Nekünk azonban egyetlen cél felé kell törekedni: mindent eltávolítani a kulturánkból, ami kulturelles.

Eddig tart az illusztris előadó komoly, s magas szempontu áttekintése a magyar kisebbség által élénk figyelemmel kísért és sokra értékelt Szrpszka Matica régi és mostani feladatairól. Nagyon sok érdekes szempont, sok új meglátás vetődik fel ebben a beszédben, amely felülemelkedik a kicsinyességeken és épen ezért minden érdeklődést megérdemel.

Csuka János

A kisebbségi egyetemisták élete

Az önteltség és a szellemi képzettséggel való megelégedettség talán sehol sem állapotodott annyira meg az utódállamok kisebbségi fiatalságának lelkében, mint a közönyös Vajdaságban. A világnézetek és a mai világban vajudó eszmékkel szembeni álláspontok elfoglalásában, a tájékozatlanság zúravarában és a való féltreismerésben élnek magukra hagyatva a mai kisebbségi fiatalok. Élniakarásuk, olykor mondhatni hiába nyilvánul meg, elnyomják a bamba tudálékos arcok, a fejnélküli harcok vagy a közönyös fejbólogatósok. Igaz, hogy helyzetüknél fogva sem állanak közel a nyugati kulturális előrehaladáshoz, mert nagyon nehezen juthatnak könyvhöz, és a szükséges haladó eszméket hirdető tanokhoz. Már életmodoruk is, de legfőképen anyagi szegénységük hátráltatja őket az előrehaladásban.

A vajdasági magyar fiatalok egyetemes tábora ugyszólván kiismerhetetlen. Ebből a zúravaros táborból föltárjuk és megvilágít-

juk az intellektuel fiatalok életét. Az egyetemista fiatalok élete mégis közismertebb: életmegnyilvánulásukat láthatjuk és így könnyebben hozzájuk férközhetünk, mint a munkásság vagy a fiatal magyar paraszt életéhez. Az utóbbiaknak jelen életük ugyszólván ismeretlen.

Egyetlen magyar tagozatu gimnáziumunkból (Szuboticáról) háromfelé veszi útját az évenként 15—16 leérettségizett kisebbségi magyar tanuló. Zágrebba, Beográdba vagy Szuboticán marad. (Megemlítjük a dalmáciai theológiát is, melyre évenként szintén esik két-három magyar tanuló.)

A három egyetemi város három különböző embert nevel. Erősen közre játszik az anyagi javak egyenlőtlen elosztása, amely szüli a három ellentétes világnézetet. Ez a szakadás legjobban kiérezhető a zágrebi egyetemisták lelkületéből. A zágrebiak a legöregebbek és anyagilag a legjobban szituáltak. (Havonta 1000—1500 dinárt kapnak hazulról). A beográdi egyetemisták már a szegényebb sorsu magyarok gyermekeiből rekrutálódtak. (Ezek 600—700 dinárból élnek havonta.) Ám még mindig megvan az a lehetőségük, hogy szabad pályaválasztás áll előttük. A szuboticaiak a legszerencsétlenebbek ebben a tekintetben. Az itthonmaradottak már helyzetüknél fogva is a legrosszabb anyagi körülmények között élnek; nincsen annyi pénzük sem, hogy elhagyják a várost, s ezáltal nincsen alkalmuk pályaválasztásra. Ha akarnak, ha nem: csakis jogra mehetnek, — vagy abbanhagyják a továbbképzést, ami sajnos szintén nem ritka eset. Elmennek fakereskedésbe irtoknak vagy mézárósüzletbe pénztárosnak havi két-háromszáz dinárért.

Lássunk ennek a három csoportnak elkülönített és nemeqyforma életét közelebről: lesz-e belőlük értékes harcos a jövendő kisebbségi kulturtársadalomban, alkotnak-e valami értékeset és marandót a vajdasági magyar kisebbség számára?

Rezsinváltozás után a huszas évek elején érettségizett ifjaink a külföldi egyetemeket látogatták. A világháboru utáni konjunktura megkönnyítette a fiatalok továbbképzését: Bécsben, Grácban, Budapesten, sőt még Németországban és Svájcban is találunk vajdasági magyar egyetemistákat. Azonban a helyzetet felismerők hamarosan belátták, hogy az államnyelv megtanulása fontos tényező az érvényesülésnél. Jogászok, bölcsészek, sőt még az orvostanhallgatók is kezdtek látogatni a zágrebi egyetemet.

Huszonhat és huszonhetes években, amikor a válság első hullámai kiváltották a munkanélküliséget a Vajdaságban egyetemistáink nagy része anyagilag összeroppant és így itthon a zágrebi egyetemen folytatták megkezdett tanulmányaikat. Külföldön tanuló egyetemistáink száma annyira mecsappant, hogy ma már pl. Szuboticáról két-három magyar ifju tanul Bécsben.

A zágrebi egyetemi hallgatók mindmáig a módosabb magyar családok gyermekei. A szegénysorsuak csakis segéllyel juthattak el

a híres horvát egyetemre. Egypár közülök éjjeli zenészeskedéssel kereste meg a kenyerét, ruházkodott belőle és még haza is küldött, ezen felül bámulatos, hamarabb lediplomált mint azok akik nyugodtan zsebrevágták a havi gázsit, nem kellett nekik verejtékes és lealázó munkát végezni. Hiszen »uri gesztus« az, hogy az ember »vénsudent« legyen.

Az anyagilag aránylag jól szituált zágrebi magyar egyetemistákkal kulturális munkát vagy önképzést sokáig nem láttunk. A »Vojvodina« korporáció is csak későbbi keletű. A korporáció megalakítása után egyesületi életet éltek ugyan; de érdektelen viták, viharos eszmecserek és apró fölolvadásokon kívül, akár rájuk, akár a támolgyó és tanítást váró magyar középosztályra nézve marandó értékű kulturális munkát nem fejtettek ki. A füstbe ment tervek halomra gyűltek. Tervbe vették a kisebbségi magyar egyetemisták lapjának megindítását, melyhez annakidején Szenteleky is nagy önzetlenséggel segítő kezet nyújtott; ám továbbra is csak terv maradt. Az évek múlása különböző apró zökkenőkkel, bojkottokkal és megnemértéssel folyt. Anyagi gondokkal legnagyobb részük sohasem küzdött, ellenben nyugodt életük mellett aránylag sivár eredményt tudnak fölmutatni.

Hitler horogkeresztesei új áramlatokat sodortak a zágrábi kis magyar sziget harcias lelkébe. Határozott világnézett alakult ki az egyesületben és részben annak keretein kívül is. A nemzeti keresztény szocialista világnézetet vallják és evvel párhuzamosan »Heil Hitler«, kimondottan antiszemiták. Ez a leszögezett álláspont bizonyos tekintetekben holtpontra jutatta az egyesületi életet. Szembehelyezkedésük nemcsak a zsidósággal szemben történik, hanem mindazon kisebbségi keresztényekkel szemben is, akik a határozottan kimondott (hasznos vagy káros?) világnézetükkel nem azonosítják magukat. Egyöntetűleg nem vesznek részt semmiféle másírányu kulturális munkában. (Pl. teljesen passzív álláspontot foglalnak el a »Hid« fiataljainak kulturális munkájával szemben).

Kimondott világnézetük és jelenlegi álláspontjuk ingatag, mert ezt egyöntetűleg nem vallják az összmagyar kisebbségi egyetemisták, sőt még Zágrebban sem mindannyian.

Zágrebban ma körülbelül kétszáz kisebbségi magyar egyetemista él. Közülök több mint százan egyesületi életet élnek. Ha ez az egyesület harmónikusan dolgozna a többi magyar fiatalokkal, nagyon szép és haladó eredményeket tudnának fölmutatni.

A beográdi magyar egyetemisták egyesületi és azon kívüli élete az előbbieket mellett gyerekcipőben jár. Egyesületük a »Bólyai Farkas« mindössze másfél éves. Szegénysorsu kisebbségi szülők gyermekei tanulnak itt, akik elvonják szájuktól a falatot, csak hogy tovább tanulhassanak. Ezek a fiúk élvezik a legkevesebb segínyt. Ha fölmutatnak Beográdba, kibérel egy szobát, tandíjat fizet és valamelyik szegényes pinceáulteremben abonálja magát. Nem marad egy garasa

sem: de otthon a szülőknek sem. Egypáran még három-négyszáz di-náros keresetükből felét hazaadják, hogy munkanélküli szüleinek legyen mit enni. Nagyon körülményes az életük és nagyon szomorú. Szinte csodálatos, hogy a nehéz anyagi gondok mellett türelmesen küzdenek az éhséggel, maró hideggel és mégis aránylag nagyobb munkát fejtenek ki a kultúra minden terén, mint az előbbieik. Egyik tejeskannákkal rohan reggel végig a ködös uccákon, a másik pin-céreskedik egy pinceéteremben, a harmadik zenész egy bárban és az örökös kéjteljes zug a fejében, a negyedik könyvekkel ügynö-kösködik: szenvednek, sokat szenvednek, hogy egykor lediplomál-hassanak és nyugodt életet élhessenek, melyben majd kipihenik ifju-kori nehéz fáradaimait. Nappal robotolnak mint a sóhordó munká-sok, éjjel a rideg lámpafénynél, amikor a sötétség leple alatt min-denki piheni fáradaimait, ők magolják fáradaimait, elnyűtt, köl-ösönként szerzett jegyzeteiket. Dülledt, álmatlan szemek merednek a jegyzetekre: nem érzik ezek a gyomorkorgást vagy a hidegtől meggebedt kezek remegését. Az akarás, a tanulni akarás és élniaka-rás önkivületi állapota ez.

A nagy nékülözés mellett, rövid egy esztendő alatt mégis al-kottak és eredményt tudnak fölmutatni. Egyetértenek, szeretik egymást és a »Bólyai Farkas« meleg falai között önzetlen és lelki-ismeretes kulturmunka folyik. Rendeztek több értékes föllovasást, vitaestet és kulturestet, amelyeken a tagok mindannyian aktivan vettek részt. A kisebbségi keresztény-magyar fölfogás mellett tűz-ték ki a zászlót, de minden elfogultság és hanyagság nélkül támo-gatnak bármilyen kisebbségi magyar kulturharcot, amely hasznára van a köznek.

Körülbelül ötvenen élnek egy csoportban a nemrégén létesített magyar tanítóképző néhány tanulóival, akik elég szomorú anyagi viszonyok között élnek, egy önállóan létesített kis menzán étkeznek: együtt lélegzenek és együtt dolgoznak a jövő magyar kisebbségi kultúra fölépítésén.

A szuboticei magyar fiatalok, (szándékosan írom, hogy fiata-lok, mert nagy részük anyagi szegénység miatt nem élvezheti az egyetemista jelzőt. Itt legfeljebb 25 magyar egyetemista van, bele-számítva a szentiaikat, horgosiakat, kanizsaiakat.) élete elég sivár és eseménytelen; ám annál több eredményt tudnak fölmutatni. Mű-ködésüket a huszonnyolcas és huszonkilences években kezdték mint jogászok a zágrebi »Vojvodina« korporáció fiókjaként »Theresia-num« név alatt. Ez az egyesület azonban rövidéletű munkálkodás után megszűnt. 1931-ben a szuboticei Népkör kulturosztyályaként in-áultak újra a felső-vajdasági magyar fiatalok és fáradságot nem ismerő erővel dolgoztak három éven keresztül. Az egyesület tagjál vett minden magyar kisebbségi fiatal, tekintet nélkül annak fog-lalkozására, vallására vagy nemére. A kulturmunka nivójának hala-dósa emelkedő irányzatú volt egészen napjainkig. Az összejevetele-

ken értékes tanulmányokat olvastak fel, neves emberek tartottak előadásokat, apró szindarabokat adtak elő közismert művészekkel, klasszikus zeneszámok szerepeltek a zenei-élet komoly ismertetésével. 1932 és 1933 évben egy-egy nagyszabású, nyilvános kulturesztet rendeztek. A programon neves költőink, zeneszerzőink és drámaíróink legjobb alkotásai voltak másoron szép számú érdeklődő közönség előtt.

Az elmúlt esztendőben az egyesület modern atlétikai szakosztályt is alapított, mellyel nagy súlyt fektetett napjainkban erősen kihangsúlyozott testnevelésre. Ugyancsak ebben az évben megalakította az egyesület zenekarát, mellyel három szegénysorsu fiatal zeneértő kezébe hangszert adott.

Az egyesület munkássága nagy tért hódított. Hamarosan elismerték a szerényen dolgozó együttes komoly gyümölcsöket hozó munkáját, mely serkentésül szolgált arra, hogy ugyancsak az elmúlt évben Becskereken és Szomborban megalakult a testvér egyesület. Ezek szintén intenzíven foglalkoztak kulturánk és nyelvünk ápolásával és a támasznélküli magyar fiatalok nevelésével.

A legnagyobb és legfényesebb eredményt ez év májusán érték el, amikor a szuboticei egyesület karöltve a becskerekéi, szombori és a beográdi »Bólyai Farkas« egyesületekkel megalapították a vajdasági magyar fiatalok társadalmi és irodalmi folyóiratát a »Hid«-at.

Ez az eredmény a legjobb és a legnagyobb, amelyet napjainkig a vajdasági kisebbségi ifjak valaha is elértek.

A fent említett három csoportban működik a vajdasági magyar fiatalság. A szuboticeiakhoz már a munkásság egy része is csatlakozott. Kereskedők, iparosok, hivatalnokok, egyszóval Szubotica ifju társadalma részt kér a kulturmunkában.

Egyetértésre kell törekedni, hogy a fiatalok kulturmunkája egységes és egész legyen. Mert ahhoz az eredményhez, melyet a kulturális fejlődések térén el kell érniök, szükséges a teljes egyetértés: a harmónikus munka. Ezt csak úgy érhetik el, ha közös álláspontra helyezkednek és iparkodnak egy általános, elfogadható kisebbségi világnézetet kitermelni.

Vajjon lehetséges-e ez?

Legégetőbb probléma a fiatalok anyagi helyzetének és elhelyezkedési lehetőségeinek lelkiismeretes megoldása. Ez nagyon sürgős, mert a mai fiatal generációban vajudik a huszonnegyedik század.

Lévay Endre

Pitypang, katicabogár

A képzelet sugársebes suhamán, — tudom:
bejártad már gongdalos pagodák pazar pompáját,
s hajnali dzsungel zordon zugását lested már ámult-riadtan,
hevertél gejsák, bajadérok tündöklő teste mellett,
s láttál kigyóbüvölő fakirt meg ópiumszívó ledér sereget.
Ágyadon nem egyszer derengett őserdők botlasztó sűrűje,
titka, vagy sivatagban vonuló karaván görbéje és
sűrű alkonyattal tekinteted felölelte százszor
gúlák és szfinkszek büszke konturjait, miközben
ösztvér múmiák s az örök Rejtély jutott az eszedbe.
Bolyongtál Velence palotái tövén s hallgattad, az estben:
hangos tajték csapdosta gondolák karcsú szügyét.
A Riviéra pálmái fényűző vágyakat susogtak feléd,
és Párizs elküldte nyüzsgő csodái miriádját. —
Suhantál komoly fjordok hűsholdas hátán,
s Reykjavik halászaival ödöngtél halszagú mólón.
A felhőkarcolók felerdősödtek agyad talaján.
Jártál rizstáblák, kávéültetvények beláthatatlan végtelenjén
s a prairie sivárság fantáziád hálójába akadt. —

Tünt századokon, bukott hatalmakon merengesz, romokon, tájakon;
múzeumokat jársz, zseniket idézel álmatlan éjszakákon,
és dőre buvárként kutatod távolok örök üzenő varázsát
könyvek tengermélyén, — s az elvágyódás nyugtalan madara — ó,
hányszor hagyja el szived unt börtönét! —

De vajjon egyszer is, egyetlen egyszer bár —:
volt-e gondolatod, álmod tiszta tárgya: a bolyhos pitypang
vagy a feketepöttös katicabogár, — igazságtalan barátom? —

DUDÁS KÁLMÁN

Mélypont alatt

Regény

(Folytatás)

Nem is várta meg, míg a bíróság kimondta a válast. Mindent ügyvédjére hagyott, Bécsbe utazott, ott befeküdt egy szanatóriumba. Az első nap bemutatkozott az igazi betegség. Epekolika. Már Zürichben is halkán kopogtatott a baj a jobb bordaív alatt, de most kitört az alattomosan gyülekező baj. Kapta a fájdalomcsillapító szereket, szíverősítőket, meleg borogatásokat.. így is órák teltek el, míg, végre, elállt a roham.

Jött a híres epe-tanár és.. »asszonyom, intézzük el radikálisan a bajt«.. »Műtét? Egy kura nem segítene?.. Mondja, tanár ur, műszáj operálni?«.. »Nem műszáj. Minden operáció elől ki lehet térni, el lehet halasztani. Ezt is el lehet halasztani. Van, aki a tizedik, van, aki a huszadik rohamot is megvárja.. Van, aki az utolsót is kilesi«..

A műtéttel mégis várni kell, mert előbb rendbe kell hozni a szívet, mert az valóban lestrapálódott.

— Nagyságos asszony — szólta neki a segédorvos a műtét előtti napokban, — ön azt mondta be a felvételi lapjába, hogy nincs hozzátartozója. Műtét előtt mégis meg kell kérdeznünk, hogy nincs-e valakije akit értesítsünk.. Kötelességünk, hogy erre figyelmeztessük.

— Nem szoktam valótlán adatokat bemondani.. Ugy látszik, nem nagyon biznak gyógyulásomban.. Nem mondanák meg, hogy áll az életem kurzusa? — kedélyeskedett az asszony.

— Nagyon jó papiros — tréfálkozott vissza az orvos — és hogy operative is beleavatkozunk — árfolyama ugrásokkal fog emelkedni.

— Vallja be, mégis félnek.. én tudom.., egy orvos mondta egyszer nekem, hogy még a borotválkozás is életveszélyes.. Csak azért érdeklődik ön is a hozzám tartozók után, hogy ha baj történik, legyen kit értesíteni.. Hát még egyszer mondom, nincs senkim, hacsak — magát nem adoptálom..

.....
Megoperálták. A műtét sikerült. A gépből kipiszkáltak néhány követ. Szívét: a motort is kijavították, most olajozzák egy tengerparti szanatóriumban — nemsokára el is indul.

XVII.

Kalász István szavának állt, kerületét, melyet huszonötéve képviselt, az 1931. évi választásokon átengedte Siró Zoltánnak. A megállapodáshoz a kormány is hozzájárult. A választók?.. hát azok

is hozzájárultak. Nem kellett erőlködnie — az alsóhavasi kerület letartári mandátum — még ellenjelöltje sem akadt. Siró mégis sorra járja kerülete falvait, tanyáit, naponta három programbeszédet is mond, közvacsorákon beszél. Nagy virtus ez, de birja — nagyon egészséges.

Meggyógyult. A tél végén úgy ment el Wimpfentől, mint a lábra állt béna, aki a Csoda-Forrásból kilépve eldobja mankóját. Hazament és belevetette magát a munkába. Orvosi rendeletre, mint gyógyszerert szedte a munkát. . Eleinte így tetszett maga előtt is a dolog. . De más volt a valóság és dr. Wimpfen Siró Zoltán leveleiből észre is vette a valóságot. Az első levél még a Megmentőnek, a Bálványinak szólt, de a következő levelekben egyre csillapult a láz, az Emmi utáni érdeklődések is mindjobban elhalkultak. Siró Zoltán újra elérkezett önmagához. Talpra állt, mert valaki felemelte és talpon marad míg valaki újra fellöki. Akkor talán megint jön valaki, aki elestéből felemeli és letörli könnyeit.

Most Kalász István kormányozza, az ő szavára hallgat: »Mit akarsz attól a boldogtalan, örült lánytól? Rád nagy élet vár, minek néked az az árnyék? Ha meg is gyógyulna, számodra akkor is árnyék maradna. . Amit vállaltál — az anyagiakat értem — nem mondom, hogy ne teljesítsd. Bár át kéne vizsgálni a számlákat, költséggjegyzékeket. . Megállapíthatnád, hogy ami pénzt így kiadsz, annak harmadából is kitelne egy elsőosztályú szanatórium kezelés. . Egyelőre ne bolygasd az ügyet, majd a választások után szedd elő. . Addig is jó lesz, ha e dologban személytelenné válsz. A havipénz kifizetését is bízd a pesti bankodra és ne levelezz!«

»A pesti bankodra« . . Siró Zoltánnak volt pesti bankja. . Volt járási takaréka is, ahol éppen üresedésben volt az elnöki tisztség és azt vele akarták betöltetni. Persze, hogy vele, hiszen örökségében talált egy háromszázezer pengős betétkönyvet, melyet a járási takaréknak állított ki. De nem kellett neki a felkinált tisztség, ilyenmiben volt már része, a vezérigazgatóság tapasztalataiból elég volt egész életére. Nem fog többet olyan dologba, amihez nem ért. Elég neki a birtokai gondja.

Kalász tanácsát megfogadva ezentul bankja útján küldi a pénzt és erről, gépirásos, száraz levélben értesíti Wimpfent.

Írógépet vásárolt, bevezetette a telefont is. Komoly irodát, kettős könyvelést, irattárt szervezett meg. . Munkájának széles keletet adott. Bujta a napi jelentéseket, szorgalmasan látogatta majorságait, minden munkahelyen megállt az autójával. . Mert autót is vett, drága márkájú, nyolc hengeres kocsit, de ez már inkább a választásokhoz kellett.

Jövendő kerülete, közel feküdt Budapesthez, több falu határa már surolta is a »pestkörnyéki titkos kerületet«. Ha e falvakban alkonyodott rá, ilyenkor beruccant Budapestre, az Egységes párt klubjában vacsorázott, elvtársai közül többel barátságot kötött, sőt kettővel olyan benső, meghitt viszonyba került, hogy váltót is zsiált nekik. .

Egyszer kicipelték egy angyalföldi választási gyűlésre. Megigérték neki, hogy két miniszter is ott lesz és megcsinálják, hogy ő is beszélni fog. »Nagyszerű ötlet! A város és a falu ölekezéséről fogsz beszélni. Ebben a körzetben fuvarosok, lókereskedők és más faluról származott választók laknak.«

Siró Zoltán megjelent a gyűlésen. A két miniszter nem jött el. »Váratlan, rendkívüli miniszteri tanács van« mentette ki őket megnyitó beszédében az elnök.

A nagy terem, ahol a gyűlést tartották, szépen megtelt hallgatósággal. Az egybegyűlt polgárok nagyon lelkesek voltak, de fegyelmezetten viselkedtek. Semmi kilengés, semmi közbeszólás, tilkos fegyelmező erő uralkodhatott felettük. A szónok mondatai között mindig olyan kórus szólt, amilyen kellett: élénk tetszés... fergeteges tapsorkán... viharos derűtség... Bizonyos volt, hogy ezeket az embereket egy láthatatlan karmester vezényelte.

Ez a karmester Salgó Miksa volt.

A kocsmateremben színpad is volt, ott foglaltak helyet a jelöltek és az angyalföldi pártvezetőség és közöttük volt Salgó Miksa.

Amikor elfogyott a negyedik szónok — program szerint több nem volt — és az elnök a gyűlést berekesztő szónoklatába akart kezdeni, a tömeg felharsogott: »Halljuk Salgó Miksát.«

Már Salgó a szónoki helyen állt, a nép mégse hallgatott el, egyre csattogtatta: »Hall-juk Sal-gó Mik-sát...!«

Itt mindenki az ő embere. Van szavazati joguk? ide szavaznak-e vagy oda? — ez nem fontos, most nem is kutatható ki, de az bizonyos, hogy az egybegyűlteknek ő volt a vezére és egyáltalán nem lepődött meg, hogy szólásra idézték. Mégis nagyon megilletődött volt. Nem vette észre, hogy az imént szónokló jelölt urak kényszeredett mosollyal várják, hogy beszéljen és végezzen. Nem vette észre azt sem, hogy Siró Zoltán is itt van. Ha meglátta volna, akkor se törődött volna most vele. Csak a teremben uralkodó hangulat érdekelte, az gyönyörködtette.

És beszélt: hol ájtatosan mint egy pap, hol felcsillant a hangja igazságot követelőn, hol meg vidáman csapongva régi demokrata viceket mondott el. Más hangulatot váltott ki az ő beszéde, mint az előző szónokoké!... Nem éljeneztek, nem tapsoltak — csak hittek neki — átszellemülten, lehajtott fővel hallgatta a Terézváros külső területeiről szónoklásra, vacsorára összeszedett népség.

»De a nyomorúság és szenvedések után most új korszak virrad ránk... mert kormányunk elnöke nevében kijelenthetem...«

A színpadon ülő urak mosolyogtak... Később a terem is mulatott, különösen mikor az ellenzéki pártok vezetőit figurázta ki. Meg kell adni, ha vaskosan is, de jóízűen csufolta ki az »ellenzéki diszes társaságot«. »Egyszer délután négy óraker, Vázsonyi Vilmos... (őt örökké vezéremnek vallom, és úgy érzem, örökével most se sáfárokodom rosszul), szóval Vázsonyi kegyelmes ur (akkor még nem volt az) ül az Abbázia asztalánál, mi, főbb hivei körülötte ülünk. Egyszer csak megnézi az óráját és felugrik az asztaltól. »Hova siet

képviselő ur?« .. »Mennem kell, közgyűlés van a városházán« ...
»Nem olyan sürgős az ut, képviselő uram, hiszen meg van a többsége, nem történhetik semmi baj« — mondom én. »Éppen azért sietek, mert félek hogy míg távol vagyok — hiveim ellopják a városházát ..«

Harsogott a nevetéstől a terem, de legjobban mulattak a színpadon az urak, még tapsoltak is. Siró Zoltán is, aki eleinte nagyon kellemetlennek találta, hogy egy terembe került Salgóval. Milyen furcsa ez a politika — tünődött — kikkel kell egy levegőt szivni .. még Salgóval is, aki .. aki .. De mit lehet tenni? Szomszédjai egyre sugják neki: »elsősorú ember .. minden héten összehoz egy-két ilyen gyűlést .. és mindig olyan helyen, ahol nélküle tiz embert se tudnánk összeszedni ..«

»Megírjuk, hogy Salgó beszélt?« — kérdezte a pártsajtó egyik tudósítója ... »Hogyne, hogyne! Tessék megírni a Vázsonyi-vicet is.«

Salgó Miksa befejezte beszédét. A hallgatóság őrzöngve tapsolt, éljenzett. Voltak, akik lelkesedésükben sapkájukat dobálták a levegőbe, voltak, akik örömben szájukba dugták ujjukat és élesen füttyentettek ... A szónok dicsőségétől megmámorosodva hajlongott hivei előtt .. Aztán az urak felé fordult, akik megveregették a vállát, de ő ezzel nem elégedett meg, sorra kezét fogott velük .. Siró Zoltánt csak akkor vette észre, mikor a kezét szorongatta.

— Nagyszerű! .. Boldog vagyok, hogy ön is itt volt .. Hallottam, hogy ön is fellépett és biztos kerülete van .. Örülök, hogy egy eszméért harcোল. — Nem csinált nagy dolgot a találkozásból, különben is most más dolga van. A gyűlésnek vége, következik a bankett, azt is ő rendezte. Fürgén csuszik át a tolongó embereken, meggyvizsgálja, hogy rendben van-e a bankett-asztal.

Nyár volt, az udvaron várta a polgárokat a terített asztal.

Salgó rendezte el, hogy az asztalfőn kinek hol a helye és így azt is elintézhette, hogy az ő helye Siró Zoltán mellett legyen. Nehezen ment, de végre sikerült a tőle elforduló Zoltán idegenkedését legyőzni.

— Tudja-e, hogy Emmi beteg?

— Tudom .. szegény ..

— Szegény .. Istenem .. Tudja-e, Siró ur, nincs nap, hogy magát százszor ne emlegesse? .. Mindennap várja.

— Tudom kérem .. mindent tudok. Meg is akartam látogatni, de orvosa nem engedte.

— Hát persze! — dühödött fel Salgó. — Persze, hogy nem engedte az a csirkefogó Wimpfen.

— Kérem, halkabban — feszengett Zoltán.

— Halkan is megmondom én. Vegye tudomásul, Wimpfen alávaló ember! Éppen olyan csirkefogó, mint Stux. Apai jogomból akarok kizárni .. Tudja meg, Emmi régen meggyógyult, csak titkolják előttem és hogy be ne bizonyithassam, amit látok, az orvos leányomat napról-napra hipnotizálja. Én tudom, amit tudok! Előbb engem

akarnak letörni.. Mi a céljuk? Wimpfen cinkostárs, aki előkészíti Stux terveit. Stux el akar tenni az utból, hogy aztán feleségül vehesse a lányomat.. Kérem, ne engedje ezt meg, hiszen ön oly közel állt Emmihez.. és ő most is csak önre gondol..

Siró, míg nyugodtan tudott figyelni, Salgó szavaiból megállapította, hogy ez az ember nem tudja, hogy Stux visszavonult és ő vette át Emmi gondozásának terhét. Salgó tájékozatlanságának még örülni is tudott. De nyugalma eltűnt, fel is háborodott azon, hogy ez az ember sértegetni meri Stuxot. Wimpfen szidalmazása felett elsiklott, de Stux megtámadtatása fájdalmat okozott neki. Mit tegyen? Tiltakozzék? Rendre utasítsa?.. Nevetséges.. csak magát kompromittálná. Egyetlen módon vehet elégtételt Stuxért, ha fel kell Salgó mellől és szónékiül elmegy.

Felállt.. de nem mehetett el. »Éljen!.. Éljen!..« — kiáltották az asztalfőn, mert azt hitték, hogy beszélni akar: »Halljuk Siró Zoltán!..« »Mondja meg a Városnak a Falu képviselője az igazságot!..«

Salgó is talpon volt már és végezte karmesteri munkáját. Beintett.. és jelére a patkóalaku nagy asztal minden helyéről zúgott, viharzott: »Halljuk!«

Siró Zoltán kínos mosollyal nézett körül. Ez a gyalázatos ember most halálosan megbuktatja.. Muszáj beszélni.. de előbb elintézi Salgót.. Van egy ötlete, az megszabadítja Salgótól..

— Halljuk! Halljuk!..

— Köszönöm, hogy szólhatok önökhöz, de még nem foghatok mondanivalómhoz, mert rossz helyen állok.. Ha megengedik, előbb egy jobb helyre állok.. Itt, előttem egy erős fényű villanylámpa vakítja a szemem..

— Bravo!.. Szellemes.. Ragyogó szimbólum! Megvonja az ellentétet a Város és a Falu között.. Zoltán nagyszerű vagy!.. — kiáltotta feléje egyik jelölt-társa, aki a mult parlamentben is ki-tűnő közbeszóló volt.

Nem tudni, hogy Salgó is így értelmezte-e Zoltán szavait, ahogy a közbeszóló, de annyira tény, hogy fürgén ugrott fel és csavarta ki Zoltán előtti dróton lógó villanykörtét.

Mindenki tapsolt. Éljen Salgó! Éljen Siró Zoltán!.. Együtt ünnepezték őket.

Zoltán elmosolyodott. Szerette volna odavetni Salgónak: »szemtelen«, de sohase volt bátor ember..

Megtette a kötelességet. Beszélt. Összeöleleztette a falut a várossal. Volt ugyan a fuvarosok részéről egy közbekiáltás: »Tessék jobb szénát is szállítani!«, de ez nem volt baj, csak fokozta a derüs hangulatot.

Sikere volt és elfogadta Salgó gratulációját is. Még az ellen sem emelt kifogást, hogy bankett után, mikor hazamentek, Salgó beült a kocsiába, igaz, hogy nagy szerényen a soffőr mellé..

Ilyen szép dolog a politika, könnyönsen választások idején.

XVIII

Salgó Miksa hire messze szárnyalt, zsenialitását más választókerületek is kölcsön kérték. Nagyon elfoglalt ember lett belőle. Reggeltől estig a pártirodában ült, rengeteg ember járt nála, kikkel haragos kedéllyel tárgyalt, parancsokat osztogatott, utalványokat állított ki pénzről, engedélyt: autó-használatra.

Salgóné boldog volt, hogy az ura nagy szerephez jutott, melynek jutalma egy biztos egzisztencia lesz, ha nem is olyan fényes, mint amilyennek Salgó álmodta meg. Belátta, hogy az ura mostanság nem élhet otthon, nem kívánhatja a koros embertől, hogy a Svábhegyről naponta kora reggel járjon be a városba, honnan csak a hajnali órákban térhetne haza. Mindent megbocsátva, mindent megértve és benne reménykedve gondolt az urára. Hiszen rajta kívül nincs már senkije. Emmi állapota reménytelen. Edus elveszett. Már Lián se jár ide, pedig milyen jó volt Emmi és Edus sorsán vele együtt sírni, szomorkodni. Ha boldogtalanságukban így együtt voltak, közös fájdalomk sokszor fel is enyhült, különösen akkor, ha eljött az uzsonna ideje és zamatos kávé, és Salgóné mesterműve: a világ legjobb kuglófja került az asztalra. De Lián látogatásai egyre gyérültek, míg végre teljesen elmaradtak. Most már nem volt senkije, a nagy villában egyedül élt lányával.

A beköszönő tavasz számára kertész nem vetett itt ágyat. A természet magárahagyottan hozta ki a zöldjét, virágait. Az utakról nem söpörték el a tavalyi avart, nem nyesték fel a gyomot. A tavasz gazra, bojtortjánra hozott áldást. Emmi »udvartartási« költségvetéseit télen állították össze, akkor nem gondoltak a park jókarbantartási költségeire. De azért így elvadultan is szép volt a park. Hepe-hupás, gazzal benőtt utjain is szívesen sétálgatott Emmi. A tavasz mintha hozzányult volna állapotához.. mintha megrezgett volna benne az idő. Már nem viselkedett úgy, mintha élete egyetlen napjában élne. Nem kérdezi egy nap százszor, mikor jön már Zoltán? Nem furcsálja, hogy apját sose látja? Órákat tölt el egy padon, melyet nagyon megszeretett. Könyveket olvasgat, melyeket Wimpfentől kap. Ezek a könyvek az ő könyvei, melyeket betegsége előtt olvasott. Nem emlékszik régi olvasmányaira, pedig találhatna bennük emlékeztetőt: saját jegyzeteit.

Dr. Wimpfen Ágoston kétségbeesetten áll »esete« előtt. Reménytelennek tartja. Hasztalan kísérletezik, nem tudja felidézni az elfelejtett életet.

Egy napon levelet irt Siró Zoltánnak, hogy ezentul hetenként csak egyszer látogattja meg Emmi és így a költségek csökkենnek. E levélre postafordultával megjött a válasz.. »Nem volna-e helyes Emmi intézetben elhelyezni?« .. és »Azt hiszem nincs szükség arra a svábhegyi azilumra« .. továbbá: »Mi értelme van annak, hogy Salgó urat finanszírozzuk?« »Az anyáról se kell gondoskodni, hiszen Salgó most jól keres.« Azt a levelet, melyből ezek az idézetek szólnak, Siró Zoltán bianco írta alá. A választási kampány utolsó nap-

jai dultak és Zoltán mind erősebben kibicelt, segített rosszulálló je-lölt-társainak, így hát nem ért rá legfontosabb magánügyeivel sem törődni. Ott volt Kalász, aki helyette elintéztet mindent, ő diktálta ezt a levelet is.

— Salgó néni, meg kell mondanom, hogy elapad az a pénzfor-rás, melynek segítségével így körül vesszük Emmi-t. Nem rejtegetem továbbá a titkot. Tudja meg, Salgó néni, hogy február óta nem Stux ügyvéd ur gondoskodik Emmiről. Ezt a feladatot elkövetelte tőle Si-ró Zoltán ur és Stux ur kénytelen volt belátni, hogy ehhez joga is van neki. De Siró ur nem olyan romantikus mint Stux ur. Praktiku-sabb. Legalább is ez látszik meg határozatán, mely úgy szól, hogy ezentul csak Emmi kezeltetéséről hajlandó gondoskodni és pedig ugy, hogy egy intézetben helyezteti el. Nem kell ezen megütközni. . . Én. . . sose helyeseltem ezt a Svábhegyi letelepedést. Nem tartottam szükségesnek. De Emmi idekiváncozott és Stux ur makacsul ragasz-kodott a kivánság teljesítéséhez.

— Hát elmegyünk innen. . . Emmi intézetbe. . . én haza. . . — só-hajtott fel Salgóné. — Nem is bánom. . . Nem szerettem itt élni. Lát-ja, doktor ur, Emminek se használt. Stux ur akarta így, azt hittem, doktor ur is így akarja. . . Az uram nagyon haragudott Stux urra, mindig szidta. . . Ő járhatott Siró urnál és ébresztette fel a lelkiis-meretét.

— Téved, Salgó néni. . . Stux ur ébresztette fel Siró ur lelkiis-meretét.

— Igen? . . . Stux ur jó ember. . . Megmondom az uramnak is és megkérem, hogy ne haragudjon rá, bizonyos, hogy ki is békül vele.

Az uram nem haragudott. . . De, mondja, doktor ur, hogy van az, hogy Siró ur nem jött el a lányomhoz legalább egyszer. . . Nem tud-ja, hogy egyre várja?

— Én mondtam, hogy ne jöjjön. . . még korainak találtam. . .

— Korainak találta. . . Korainak találta. . . és mikor jön el? . . .

Az orvos nem válaszolhatott e kérdésre. Nem mondhatta el, hogy Siró Zoltán csak az első nap akart idejönni, de akkor nem en-gedhette ide azt az egzaltált embert. Előbb le akarta csillapítani, meg akarta gyógyítani. . . Nos! alaposan lecsillapította, ugyancsak meggyógyította. Higgadt, jó idegü ember lett belőle. Képviselő lesz. . . Kedves, divatos politikus. . . Néhány hét alatt az ország egyik legfel-kapottabb fiatalemberévé vált. A Színházi Ujság e heti számában közölte a fényképét, nagy cikket is irt róla. Siró Zoltán pincesz-télyt adott a kiskerti szállóban, a Társaság színe-java ott volt, két miniszter is megjelent. Szellemben számolt be a cikk a kiskerti mu-latságról, hol először rendeztek falun titkos választást. A vendégek afelett szavaztak szigoruan titkosan, hogy ki az ország legfőbb férfi-pártija? Valahány szavazat, mind Siró Zoltánra esett, de, a tudósi-tás szerint, a győztes maga köré intette a cigányokat és huzatta ve-lük, maga is dalolta: »N e m há á z a s o d o m é n m e g s o h a.« Megmutassa talán a szemrehányó tekintetű asszonynak ezt a ké-pet? Nála van a Színházi Ujság, megmutathatná.

Otthagya Salgónét, kiment a kertbe. Mig a pad felé haladt, hol Emmi ült, lemondással vegyes öngunnyal mondta: »No a hét hónapig tartó kezelés megbukott, most a sarlatanizmus következik«.

— Meglepem magát egy kedves képpel — szolt és leült Emmi mellé. Elővette a Színházi Ujságot, fellapozta benne Siró Zoltán képét és ujjával letakarta alatta a nevet.

— Ismeri ezt az urat?

— Nem ismerem.. Ki ez?

— Ne tréfáljon, Emmi.. Ez a kép Zoltán arcképe.. Nézze... a neve is itt áll.. Figyeljen rám.. nézze meg jól ezt a képet.

Emmi kezébe vette a színházi lapot és fontoskodva vette szemügyre a képet, aztán bosszusan mondta:

— Ugyan kérem.. ez egy kövér ember.. bajusza sincs.. akarja látni Zoltánt?.. Majd megmutatom..

Felugrott és a villa felé iramodott. Az orvos követte. Szobájában izgalommal kutatótt szekrényében Zoltán képe után. Wimpfen figyelte a lány egyre fokozódó izalmát. Ilyennek még sose látta. Emmi feldulta összes fiókjait, szétdobálta ruháit, kereste Zoltán képét, melyet öt év előtt ebben a szobában leányszerelemmel, regényesen rejtegetett. Kereste az éccakázó, köhögős, sovány, huszonhét éves Siró Zoltán arcképét.

— Nyomban meglesz.. megtalálom.. Vagy ellopta valaki?.. Márta!.. Márta!..

A szobalány megjelent a hívásra.. A kiáltozásra Salgóné is bejött. Remegeve és csak a szemével kérdezte, mi van Emmivel?

— Márta!.. gyere ide..

— Parancsoljon, drága kisasszonyom.

— Vald be, hogy kiloptál a szekrényből egy fényképet.

— Én?..

— Csak valjad be.. Tegnap este még megvolt. Kezemben volt. Ebbe a fiókba tettem vissza.

— Drága kisasszony, ne fogja rám.. nem loptam el.. édes, aranyos kisasszonyom.. Nem is láttam semmiféle képet.. édes, aranyos, imádott kisasszonyom, ne fogja rám.. — zokogott a kis cselédke..

— Tagadod?.. Ha tagadod.. nesze!.. — Pofon ütötte. — És most takarodj!

Az orvos kiküldte a szobából Mártát és Salgónét is. Egyedül maradt betegével.

— Miért bántotta Mártát?

Emmi nem válaszolt.

— Emmi, miért ütötte pofon Mártát? — vont a kérdőre kemény hangon.

— Alig nyultam hozzá — válaszolt végre Emmi, csendes, megnyugódó hangon.

— Pofon ütötte!.. Pofon vágta!.. Pofozni, azt tud!

Megnyomta minden szavát és erősen a szemébe nézett.. De Emmi hátat fordított orvosának, kifutott a szobából, visszament a

kertbe és leült padjára. Kezébe vette a Színházi Ujságot. Nézegette aztán az orvostól ceruzát kért és angol bajuszt satirozott a képre.

— Így hasonlít rá! . Lehet, hogy a rokona . Zoltán sose beszél a családjáról . . . Minek is? Nekünk nincs senkink . . . Mindenki ellenünk van . . . Mi csak magunk vagyunk egymásnak . . .

Elhallgatott. Észrevette a szobalányt, kit arra felé vitt a dolga, és megszeppenve bujt meg egy bokor mögé, nehogy meglássa a kisasszonya.

— Márta! . . . Ne félj! . . . Gyere ide . . .

Magához ölelte a remegő lányt:

— Te jó lány vagy, tudom — szólt hozzá meghatódottan és megcsókolta az arcát. — Most menj és ne haragudj rám . . .

A szobalány felderülten ment dolgára . . . Emmi tündöve nézett maga elé.

— Mégis, hova lett az a kép? . . . A mult héten még a kezemben volt.

— Az imént, fenn a szobájában, még azt mondta, hogy tegnap este is a kezében volt.

— Hát azt mondtam! . . . Az se igaz, hogy a mult héten láttam . . . Hazudtam. Szabad nekem is hazudni. Doktor ur is folyton valótlanságokat állít . . . Tudok én már mindent . . . Mindent. Érti?: Mindent! Csak türok és hallgatok . . . Nehezen jöttem rá, de végre megértettem . . . Tudom, arról van szó, hogy elzárjanak engem Zoltán elől. Megtiltották neki, hogy idejárjon . . . Apus, tudom, velem érez, ezt maguk is tudják, ezért apust is elvették tőlem . . . Doktor ur! . . . ön nevetséges eszköz . . . önt megbízták azzal, hogy . . . én nem tudom mivel bízták meg — de olyan fantasztikusan viselkedik . . . Engem nem lehet megtéveszteni . . . nem . . . nem! . . .

Felkelt a padról és elindult. Járása egyre bizonytalanabbá vált. Fejét felvetve, szemét behunyva imbolyogva járt a kerti uton.

XIX.

Aznap délután megjelent a villában Edus.

— Uristen! . . . Edus! . . . — sikoltott fel Salgóné, amikor a szakállas, rongyos, gondozatlan külsejű emberben ráismert fiára.

— Anyus . . . bocsáss meg, hogy így jelentem meg . . . El kellett jönnöm . . . Nem azért, mert napok óta nincs egyetlen fillérem . . . No, nem akarlak ijesztgetni. Nincs már semmi különösebb baj . . . ez már csak átmeneti állapot . . . Eljöttem, látni akartalak.

— Előbb is láthattál volna . . . Nagy szívfájdalmamhoz nem kellett volna még neked is hozzátenned.

— Anyus, ne tégy szemrehányást . . . Legyél a régi jó anyus, adj egy pohár tejet.

— Van más is . . .

— Nem kérek . . . Csak tejet . . . Sose szerettem a tejet és — érdekes — tegnap óta egyre azt hajtogattam: »csak egy pohár tejet.« Azt hiszem, ez azért van, mert mást nem bírna el a gyomrom . . .

Gyomromat csak lassan-lassan lehet visszaszoktatni az evésre..

Salgóné tejet, libacombot, sonkát, szalámit, vaját, retket, tortát és ezenkívül sok más féle ételt hordott be. A fiu megitta a tejet és rövid habozás után nekilátott a nehezebb ételeknek is.

— No, anyus — szólott Edus lakomának is beillő étkezése után — ezzel a sok étellel alaposan megtámadtad mostani életfilozófiámat.

— Van is neked filozófiád.. Rossz vagy Edus..

— Rossz vagyok, anyus.. Mindent megpróbáltam, nem sikerült, maradtam, aki voltam. Rossz vagyok, de nincs tehetségem a rosszasághoz..

— Nem értem én ezt a beszédet.. Edus.. mi van veled? Hogy jutottál idáig?.. Így elzúlleni.. Szegény Lián kisírta utánad a szemét.. Az istenre kérlek, hozd rendbe magad.. Csak ha levéteted ezt a szakállt, ha kimozsdokodsz.. és elmész Liánhoz..

— Liánhoz? — legyintett kezével. — Lián elintéződött.. Már négy hete vagyok Pesten. Bécsből, hol vonaton, hol gyalog, de inkább gyalog jöttem vissza. Ne kérdezd, anyus, hogy mit csináltam Bécsben és mit csináltam, mielőtt Bécsbe lógtam.. Nem neked való történet ez anyus.. Különbben is arról van szó, hogy Lián... Nohát én azért jöttem vissza Bécsből, hogy visszatérjek Liánhoz. Ez a ruha, mely most csupa rongy, négy hét előtt még türehető állapotban volt. Délben mentem el Liánhoz. Csak az előszobáig jutottam el. Szétnéztem.. A fogason egy felöltő... férfikalap.. egy kikefélére váró férfiöltöny.. a kabát válla tele konfettival.. Dél van.. Lián még nem kelt fel és nem egyedül alszik benn.. Fel se háborodtam, csak megfordultam és elmentem. Miért háborodtam volna fel?.. Mindnyájan maradtunk, akik voltunk.

— Mégis, Edus, beszélned kellene vele. Szegény, majd megörült utánad.. Ha elmennél hozzá...

— Anyus, látod, igazam van, maradtunk, akik voltunk. Te is a régi vagy. Azelőtt se törődtél vele, belenyugodtál abba, amit Lián művelt, sőt minden praktikádat elövetted, csakhogy Lián megtűrjön engem. Persze, én is a régi vagyok.. Azt mondod: »ha elmennél hozzá...« Hát persze, hogy elmentem.. Még aznap délután, de már nem volt otthon.. Elhatároztam, hogy nem mulik el a nap úgy, hogy ne találkozzam vele. Felkerestem Stuxot. Nem engedett maga elé, csak kiüzent, mit akarok?.. Pénzre van szükségem.. üzentem vissza. Kiküldött 50 pengőt. Igenis, pénzre volt szükségem. Lián lakása előtt lesbe álltam.. Végre, jöttek: Lián és egy huszéves kölyök.. A sarkon egy taxira ültek. Persze én utánuk egy másik taxin.. Budán, egy kis kocsmában vacsoráztak. Leültem, velük szemben egy asztalhoz. Lián eleinte úgy tett, mintha nem vett volna észre.. Égtem a szégyentől, a fájdalomtól..

Elakadt a szava. Könnyeit eldurvult kezével törölgette.

— Azt rendeltem, amit Lián evett, ivott. Akkor ittam, ha ő is ivott.. Már úgy volt, hogy poharam a fejéhez vágom.. de egyszer csak látom, hogy sug valamit a kölyöknek. A kölyök meghunyászkodva mosolyog, elmegy. Lián pedig átszól hozzám: »Edus, gyere

ide egy percre.« Erre én az asztalához ülök és ő beszélni kezd: »Nézd Edus, tudom, hogy ma kétszer kerestél. Légy szives, hagyd abba. Nem akarok rólad tudni, nem érdekel engem..« »Akkor tévedtem.. — mondtam én — igazán nem értem, hogy a télen miért futottál utánam, mondhatom, elég sok üzenetet kaptam tőled«.. Sokszor csodálkozom magamon, nem is tudom megérteni, hogy miért ért voltam úgy oda érted... Igaz, kerestettelek, de az régen volt.. Nem érdekel engem.. Ez örökre végleges.«

— Nem válaszolhattam, mert visszajött a kölyke, el kellett mennem asztaluktól, ne nem is volt válaszolni valóm.. Ez este óta gyötrelmek, sötét gondolatok közt bolyongok. Lakásom sincs. Nyáron csak azért baj ez, mert a hajléktalan gyorsabban rongyolódik le és beje egyre jobban sötétedik.

— Hová jutottál? — sirdogált az anya.

— Ki az oka ennek, hogy idáig jutottam?... Én?... Nohát nekem is részem van benne. Belátom, nem vagyok erős egyéniség... De töletek se kaptam egy morzsányit se abból, ami egy élet számára jó utraváló. Ahogy nevelik az embert, úgy nő bele a világba. Csak aztán, hagynák úgy meg az ember nyomorult életét, ahogy van. Enn hagytak békében, pedig egészen jól éreztem magam abban az állapotban, melybe ti, szülők, juttattatok engem.. De nem hagytak békén... Kikergettek az életemből.. Én nem bánom Emmi, szegényt nem is bánthatom.. Ő bolygatta meg az életemet. Nem kérdeztem, hogy miért kötött belém.. Mi különbség volt közöttünk?... Neki már jó.. Megbetegedett.. Szép betegsége van. Páholyban ül és nézi a bolond farsangot, mivel körülvették.. Egy darabig azt hittem, hogy Siró Zoltán tette tönkre a hugomat. Nem volt igazam. Siró olyan, mint más millió férfi.. De olyan mint Stux, csak egy van.. Stux gazember. Ő prostituálta, ő pusztította el, ő tébolyította meg Emmi. Engem is ő pusztított el. Sorsom abban a pillanatban dőlt el, amikor Emmi, aki napokon át erkölcsöt prédikált nekem, egy este Stuxszal láttam kiszökni az éccakába. Az elmúlt hetekben folyton azon töprengtem, hogy kit kell megölnöm.. Rágondoltam, őt szemeltem ki.

— Te is megőrültél! — sikoltott fel Salgóné. — Félek tőled..

— Ne félj anyus.. Nincs semmi baj.. Gyilkolási tervem megbukott. Elmélet volt csupán.. Igaz, hogy egyre dühösebben kelt bennem életre a terv és ma majdnem tetté érlelődött. Már a gyilkosság módjában is megállapodtam magammal. Lelövöm.. Ehhez azonban fegyverre volt szükségem. Pénzt akartam szerezni fegyverre.. Honnan szerezzek pénzt?... Elhatároztam, hogy Stuxtól fogok kérni.. Nagyszerű ötlet, mi? Stux családjunk minden tagjának ad pénzt.. Nekem is adjon.. Nekem most revolverre van szükségem.., adjon arra is pénzt — semmi köze hozzá, hogy éppen őt akarom megölni..

— Örült vagy!

— Hát olyasféle.. Családi baj.. De ne aggódj!.. én már ki-gyógyultam.. De várj.. Ez még semmi.. Várj csak, mi következik

még!.. Persze, csak elméletben.. Reméltem, szép kis főtárgyalás lesz ebből. A vádirat szerint egy embert agyonlőtt annak a családnak egyik tagja, amellyel az áldozat állandóan jót tett. Az áldozat: ügyvéd, aki gyilkosát fél évvel ezelőtt börtönből mentette ki. A büntényt még szörnyűbbé teszi, hogy a gyilkos a löszerszámát abból a pénzből vásárolta, melyet az áldozattól koldult ki. Ez derülne ki a főtárgyaláson.. De, anyus..! légy erős.. hiszen mondtam már, hogy ennek a történetnek csak az eleje ilyen ijesztő.. Hiszen tudod, hogy jó fiu vagyok.. Téged nagyon sajnáltalak.. még Liánt is szántam.. Majd mondani fogják, hoinap akasztják Lián urát.. De nem is lett volna az olyan nagy szégyen, mert én a főtárgyaláson, hogy úgy mondjam, alaposan kibeszéltem volna magam... Megmondtam volna, igenis, én megöltem egy embert, a társadalom egy értékes, hasznos tagját. Nem kell ide ügyész, magam is megállapítom, hogy az áldozat jó ember volt, hiszen családomat uri módon tartotta el és velem is csak jót tett.. De az az ember, akit megöltem, csak vásárt akart csinálni jóságával. Jósága alatt piszok, prostitúció van. Stux Mózes nem is volt jó ember, csak — gáláns.. jófizető vendég.. Alaposan kimerítettem volna a témám.. Elvtársaim, akik azt mondják, hogy elárultam őket, egész lelkükkel tapsolnának nekem és vértanuik sorába írják be a nevem.. Feltártam volna a mai társadalom szennyét.. Mondhatom, hogy az elmúlt nyomoruságos hetekben egyedül az volt a vigaszom, gyönyörűségem, ha arra gondoltam, hogy milyen hatalmas, megrázó beszédet mondok a főtárgyaláson.. Ha ez a gyönyörűség nem élt volna bennem, egyszerűbb dolog lett volna, ha felakasztom magam.. Így következett el a mai nap.. Elmentem Stuxhoz. Nem bocsátottak be hozzá, be se jelentettek, csak egy alkalmazott szolt rám, hogy hordjam el magam. Azt hittem, hogy Stux rendelkezésére történt kiutasításom..

— Már lenn voltam a földszinten, de akkor visszafordultam.. elhatároztam, hogy visszamegyek és nem tágitok míg elébe nem bocsátanak.. Csak egy pár lépcsőt tettem meg és jött velem szemben Stux.. Háromszor láttam életemben. Először a kapunk előtt, mikor Emmivel kocsira ült, másodszor a Rókus folyósóján.. Most harmadszor.. Jött lefelé a lépcsőn, hóna alatt egy nagy irattáska.. Fejét lehajtva, elgondolkozva lépegetett.. és én egyre néztem. Már csak két lépcsőfok volt köztünk, akkor észrevettem, persze nem ismert meg, ki akart kerülni.. De olyan volt a helyzet, mintha utját állnám, pedig nem volt szándékomban. Akkor semmi szándék nem élt bennem, ha csak az nem, hogy szerettem volna elfutni előle.. De nem tudtam, álltam előtte, mint a cölöp.. »Akar valamit tőlem?« kérdezte.. »Nem, kérem.. már nem akarok semmit. Az imént fenn voltam ügyvéd urnál.. Salgó Ede vagyok.. de nem engedtek be önhöz..« Rámnézett és így szólt: »Nem tudok róla, hogy keresett engem.. Mít kíván tőlem?« Nem válaszoltam. Zsebébe nyult, láttam, pénzt akart adni.. Nem tudom, mi volt velem, talán könnyi is buggyant ki szememből.. »Bocsánat — szoltam — beszélni szeretnék ügyvéd urral.. «Megint rámnézett, aztán szólt, menjek vele vissza az

irodájába. Leültetett és biztatott, hogy beszéljek. De nekem semmi mondani valóm nem volt. Ő egyre nézett, bámult rám furcsa, égő szemével. Láttam, részvétellel néz rám.. Nem tudtam ellentállni.. mintha belülről parancsot kaptam volna.. meg kellett mondanom.. Elmondtam, hogy milyen szándékkal jöttem hozzá... Az egész gyilkossági tervet elmondtam neki.. Az indító okokat is előadtam.. Ugy, ahogy neked, anyus, elmondtam, de sokkal részletesebben, mintha a vallató bíróság előtt állnék.. Eleinte szemlesütve, dideregve, dadogva beszéltem, de aztán belemelegedtem, fel is mertem tekinteni és akkor láttam, hogy óriási érdeklődéssel figyel.. Fúj! szörnyen aljas ember vagyok.. végképp eltűnt a meghatottságom, kiveszett belőlem a gyónó hang, büszkén, bátran, diadalmasan beszéltem, raktam elébe gondolataimat, melyek mind őt terhelték.. A végén már úgy festett a dolog, mintha Stux lenne a vádlott és én lennék az ügyész..

— Mikor elhallgattam, csak ennyit mondott: »Szerencsétlen ember..« Aztán le-fel járkált.. Felkeltem, el akartam menni.. Nem engedett el. Ujra beszélnem kellett. Kikérdezett mindenről, hol töltöttem el az elmúlt hónapokat. Hát én beszámoltam, hogy jutottam el végső leromlásomig. Megátalkodottan igazat mondtam. El kellett mennem Budapestről, mert a Párt nem bízott meg bennem, bizonyosra vették, hogy a rendőrség embere vagyok.. Állásomból is ki-dobtak.. Rettegtem, hogy mint árulót eltesznek a láb alól, holott semmi bűnt nem követtem el ellenük.. egészen addig a pillanatig, míg egyszer el nem vitt a rendőrség egy házkutatáshoz polgári tanunak. Szerencsétlenségemre, volt főnököm a Sommer Művek igazgatójánál volt a házkutatás.. Az igazgató felesége arcul köpött... Ezek után a rendőrség is belátta, hogy itthon veszélyben forog az életem. Utiköltséget kaptam.. elmehettem Bécsbe.. De Bécsben is féltem, ott is bujkáltam.. Lassan-lassan eladogattam holmijaimat.. Már a végső nyomorban kinlódtam, amikor találkoztam egy jobb-időkből való ismerősömmel, — egy dzsesz-zenekar tagja — tőle kaptam annyi pénzt, hogy valahogy hazavergődhettem..

— Ezt a történetet is végig hallgatta Stux. Nem mondott egyetlen korholó szót, se a gyilkossági tervemért, se más zülöttségemért.. Furcsa ember ez nagyon.. Megint csak le-fel járkált. Kinzott ezzel a járkálással. Mintha rajtam járkált volna.. Kopogtattak az ajtaján.. Kikiáltott: »nem érek rá«. Rekedt, kétségbeesett volt a hangja.. Félttem tőle.. Azt hittem, rettenetes dolog fog következni. Nem tévedtem.. »Nézzé! — szólt rám — én most házat építetek Akar dolgozni? ... Utazzék oda ... Öszig, míg felépül a ház ott maradhat. De dolgozni kell.. Remélem, dolgozni is fog.. Remélem, hogy így segíthetek magán.. Remélem, maga is örül, hogy megengedik magának, hogy békésen téglát hordhat, maltert keverhet... Majd meglátja, hogy a munka nem is olyan nagy dolog.. Az emberek rengeteg energiát pocsóknak el, csak azért, hogy a munkát kikerülhessék.« Nevetett.. Én hálálkodni akartam, de Stux nem engedett szóhoz jutni. Azzal küldött el, hogy estére jő-

jek el ismét, akkor nyilatkozzam, hogy elfogadom-e ajánlatát. Ha igen, úgy megváltja a jegyem és még az éjjel elutazhatom.. Hát én elfogadom a jóságát, mit ő ajánlatnak csufol.. Az éjjel elutazom. Anyus, bucsuzni jöttem..

— Apádat nem akarod látni?

— Láttam apust.. Nagyon elegáns volt.. Egy urral karonfogva sétált. Nem akarok vele találkozni. Ha így meglátná, és egyéb körülményeimet is megtudná — ahogy szokta, nyomban kitagadna..

Edus újra falatozáshoz látott, széles sávban vágott a szalámból.

— Emmi után nem is érdeklődsz.. talán jobb is, ha nem találkoztok.. Most alszik..

— Mire volna jó, hogy ilyen állapotban lásson.. Meg se ismerne.. Ma este elutazom.. Segített rajtam.. az a.. Stux.. nem is tudom milyen titulust, vagy jelzőt adjak neki.. nincs is jogom ahhoz, hogy megtituláljam.. Mindegy.. Dolgozni fogok.. Majd kiérdemlek egy kis napszámot.. Rendbe szedem magam.. Akkor majd haza látogatok.. és remélem jobb állapotban találom szegényt.. Ugye csak a régi állapotában van?

— Mintha rosszabbodna állapota. Szanatóriumba viszik.. Mi visszamegyünk pesti lakásunkba.. Apád jó álláshoz fog jutni.

— Tudom.. megint jó konjunkturája van..

— El tud majd rendesen tartani bennünket.

— Szóval lemondtok Stux támogatásáról?.. Most még Stux szalámiját eszem, de a jövő héten már nem ehetném.. Hát, azt hiszed, hogy az a derék, örült ember belegyezik ebbe? Azt hiszed, hogy őt ki lehet gyógyítani mániájából?.. Ha rajtam sejteni akar, hogyan gondold, hogy lemond Emmi gondviseléséről?..

Salgónénak már száján volt a szó, hogy leleplezze a mai helyzetet, melyhez Stuxnak már semmi köze sincs, de nem juthatott szóhoz, mert belépett Emmi..

Emmi a terített asztal felé bámult, hol anyjával szemben számára egy idegen ember ült.

— Nem ismered meg, ugye? — szólott hozzá Edus elérékenyedetten.

— Edus?..

— Igen, én vagyok — és néhány lépést tett Emmi felé..

— Gyere közelebb..

Edus huga elé lépett.

— Csak a hangodról ismertelek meg.. Alapos maszka vagy így.. Ez a szakáll.. Ugy látszik, a mai napot át kell komédiázni.. Edus, már régen láttalak.. Az utóbbi időkből már Liánt se látom.. Apust se látom már hetek óta.. Téged, végre látlak.. Piszkos, rongyos vagy Edus.. Maszka vagy, Edus.. Mindenki ellenem van és te is segítsz nekik.. El akarják rabolni a boldogságomat és te is melléjük álltal.. Téged álszakállal, egy idegent orvos képében szabditottak rám.

Edus vergődve hallgatta huga beszédét.. Nincs hát semmi re-ménység? — hangzott fel a kérdés lelkének abból a sarkából, ahol a testvéri szeretet bujt meg.. Nincs hát segítség? — és beleremet-gett a kérdésbe. Nagy izgalom fogta el.

— Emmi! térj magadhoz.. Hónapok óta örületben élsz.. Próbá-lj emlékezni! Emlékezz!.. Tudod-e hogy mi mindent felejtettél el?.. Tudod-e, hogy Siró Zoltán csirkefogó! gazember! gyilkos! Nem emlékszel, hogy a télen együtt ültünk a Hungáriában.. mi ketten ... te meg én .. De ott ebédelt Siró Zoltán .. te észrevet-ted .. és engem elkergettél .. A vele való találkozás ölt meg téged .. Könyörgöm .. Emlékezz! .. Emlékezz!

— Szégyeld magad, — szólt Emmi Edusra, kiben efült a szó és fáradtan horgasztotta le a fejét. — Nem elég, hogy ilyen utála-tos jelmezben kerülsz elé, még színészkedsz is?.. Te is meg akarsz zavarni?.. Eh! Elég volt. Nem türom tovább. Elmegyek apushoz, aki, hispem, velem van, de őt nem engeditek hozzám ... Nem is tudom, hogyan lehetséges ez?! — kiáltott fel. — Én most nyomban elmegyek apushoz!

Csittitgatták, de nem használt, sőt fokozták izgatottságát. Kö-vetelte, hogy engedjék apjához. Le fog térdelni előtte, könyörögni fog, hogy mentse meg, egyezzen bele a házasságba és még ma látni akarja Zoltánt.. Bátyjára ráparancsolt, hogy távozzék, anyjától kö-vetelte, hogy kísérje el apjához..

— Ha nem jössz, magam megyek és ha nem engedtek — meg-ölöm magam ..

Szobájába rohant, hogy felöltözzék apja látogatására..

Salgóné kezébe temette arcát. Zokogva mondta:

— Még ilyen állapotban sose volt.. Egy párszor felizgatta az orvos.. Ma reggel is.. Mit tegyek?.. Jaj, milyen egyedül vagyok ..

— Igen, egyedül vagy anyus. Én nem segíthetek, hacsak azzal nem, hogy eltűnök. Talán megnyugszik, ha engem nem lát.. Me-gyek is ..

— Várj.. hiszen nincs egy filléred sem ..

Szekrényéből kivette pénzét, nem sok volt, a nónap utolsó nap-jait járta, mind odaadta neki.

— Menj gyerekem .. légy jó, gyerekem ..

Edus elment.

Salgóné sirdogálva szedte le az asztalt. Reménykedett, hogy le-csillapszik, megnyugszik lánya, de azért aggódva lesett az ajtó felé, honnan motoszkálás nesze hallatszott ki.

Emmi belépett. A legcsinosabb ruháját vette magára. Utrakészen állt, hogy sorsát elintézzé és bizott is utjában.

— Anyus, még nem öltözködtél fel?

— Apád estére talán hazajön .. És ha ma nem, akkor holnap ..

— Nem hiszem .. és nem várok .. Jössz anyus?.. Vagy egye-dül menjek? Jobb is volna, ha egyedül mennék .. úgy jobban elin-tézhetnék mindent apussal ..

— És ha apád nem egyeznék bele?

Emmi frivol mozdulatot tett.

— Akkor elmegyek Zoltánhoz.. Ugyis meg akartam szökni vele.. Jössz anyus?

Salgóné rászánta magát az utra. Csak tudná, hol találhatja meg az urát..

Elindultak. Délután hat óra volt. A fogaskerekűn, mikor Salgóné a két jegyet megváltotta, csak kevés aprópénzt talált tárcájában. Elfelejtett pénzt magához venni, nem is vehetett volna, eszébe jutott, hogy minden pénzét annak a másik szerencsétlennek adta oda..

— Ez nem jó kocsí — szölt Emmi, mikor anyja egy Margit-híd felé menő kocsira akart szállni.

Szegény Salgónénak oly mindegy volt, hogy melyik kocsira száll, hiszen nem volt neki se célja, se utiránya..

— Ellenkező irányban kell menni.. Gyerünk át a másik oldalra.. Itt van.. ez a villanyos jó, ez visz a Lánchidhoz..

Salgóné már régen elfelejtette, hogy ezelőtt öt évvel az Anker-palotában volt az ura irodája és oda az ut a Lánchidon át a legközelebb.. Emmi tudja.. Ő abban az időben él.

Az utolsó pénz épp hogy elég volt két szakaszjegyre. Gyalog mentek át a Lánchidon, pedig jó lett volna taxira ülni, mert vihar kerekedett..

— Siessünk lányom.. Elér az eső..

— Nem fog esni..

Anyjához bujva lassu léptekkel ment át a hidon.. Nyugodt, vagy nagyon fáradt volt. Már a Deák Ferenc uccában jártak. Az eső szemelni kezdett.

— Álljunk egy kapu alá — kérte Emmi az anyja..

Emmi, mintha nem hallotta volna, ment tovább.. A Deák Ferenc ucca sarkán álltak.. Hét hónap előtt itt esett össze Emmi. Salgóné szive elszorult.

Most is várni kellett, míg a közlekedési rendőr szabaddá teszi az utat. Emmi nézte a rendőrt.. A rendőr egy negyedét fordult... széttárta karjait... Salgóné bele akart karolni lányába, de ez nem sikerült neki, Emmi már két lépéssel előtte volt.. Ment egyedül, nem nézett hátra, nem nézett se jobbra se balra, nem kerete az anyját, csak ment előre, sodrodva az átkelőkkal.

Salgóné riadtan követte, csak a tulsó oldalon érte utol. Megfogta a kezét.

Emmi meglepődve nézett anyjára..

— Anyus, hogy kerülsz ide?..

— Én?.. Nem értelek.. hiszen én veled vagyok..

— Köszönöm anyus.. Menj csak haza.. Ne törődj velem.. Egyedül akarok lenni.

— Egyedül akarsz apádkhoz menni?

— Apushoz?.. hogy én apushoz akarok menni? Hiszen kidozott!.. Persze, te azt szeretnéd, ha már így véletlenül találkoztál velem, hogy menjek vissza apushoz és kérjek tőle bocsánatot.. Jaj!

ha tudnád anyus, hogy mi történt ma délután velem.. és most még ráadásul menjek vissza apushoz, talán menjek el vele a bankettra hogy ott eladjon valakinek..

Salgóné átölelte lányát ,könnyek közt csókolgatta.. Nem törődött vele, nem is tudott róla hogy a népes köruton megbáméskodják őket..

— Anyus, hagyj.. nagyon fáradt vagyok.. Szenvedek.. Ez a nap rettenetes volt, szinte megőrjített.. Ha most veled nem találkozom, azt hiszem, végzek magammal.. Azt a lelketlen embert arcul ütöttem..

— Jól tetted, lányom.

Salgónét nem ütötte le lábáról az öröm. Anya volt: erős volt. Most nem törődött azzal, hogy nincs nála pénz. Taxiba ültek, a sofőrnek bementa dr. Wimpfen címét.

— Ne vigy engem haza..

— Nem, lányom, nem megyünk haza.

Az Andrassy uton robogott az autó. Az eső zuhogott. Emmi fázasan huzta össze magát:

— Anyus!.. a bundám a Hungáriában hagytam.. nem csoda.. Hova megyünk anyus?

— Orvoshoz lányom.. lázas vagy.. nem engedlek.. nem hagy-lak el..

— Köszönöm anyus.. Kár hogy korábban nem kezdted el.

Wimpfen otthon volt. Salgóné a várószobába hagyta lányát. Egyedül ment be az orvoshoz.. Percnyi idő alatt hadarta el, hogy mi történt. Az orvos megsimogatta az anya arcát és megilletődve mondta: »Meggyógyult«. Aztán kitérta az ajtót:

— Tessék kisasszony.

Emmi belépett a rendelőbe és tőle telhetően udvariasan nézett az orvosra, kit ebben az életében most látott először.

Radó Imre

(A regény befejező részének második felét legközelebbi zámunkban adjuk közre. — Szerkesztőség.)

LÁTHATÁR

Irodalmi szemle

Márai Sándor: Bolhapiac. (Pantheon kiadás). Kemény János: Kutyakomédia. (Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár). Richard Hughes: Szélvihar Jamaikában. (Franklin-Társulat, Schöpflin Aladár tökéletes fordítása). H. G. Carlisle: A boldogságért fizetni kell. (Pantheon kiadás, Szirmai Tivadar gondos fordítása). Ilja Ilf és Eugen Petrov: »12 szék«. (Nyugat-kiadás, Gellért Hugó művészi fordítása). Hans Georg Brenner: Fahrt über den See. (Bruno Cassirer Verlag kiadása, Berlin).

Márai Sándor az utóbbi időben feltűnő sokat ír, átlag fél évenként jelenik meg egy-egy könyve. Ez a megállapítás nem akar fölényes vagy kellemetlenkedő lenni, végre is valamennyi könyvében egyre érdekesebb, hajlékonyabb és ha nem is kerekedik örök polgári lelke tépelődése, nyugtalanságát leplező fölényessége fölé, soha sem ad fel semmit mániákusnak tetsző emberi szolidaritásából, amely elegáns publicisztikáján túl, izig-vérig intellektuális erudicióktól fűtött jelentős íróiségének legfőbb kitevője. Legújabb könyve, a »Bolhapiac«, majdnem félszáz válogatott újságcikk, valóságosan azonban sem nem cikkek, sem nem novellek, inkább az a szokatlanul ritka műfaj, amely csak egy a világ mai helyzetét és magá mondanivalóinak határait alaposan ismerő író munkásságában jelentkezik. Mert ezek az »újságcikkek«, amelyeknek aktivitása kicsit mindig hajszálfinom rajzon és elfinomult irodalmi kulturán belül mozog, a paradox összetételeket boncoló kísérleti analízis módszerében valóságos regényvázlatokká, lélektani és társadalmi arcképekké tökéletesülnek, nem is említve, hogy félreérthetetlenül korszerű írások, amelyek ha a napi újságszükséglet kielégítéséül is íródtak, a beszámoló a pamflettek, a riportok és a krónikák efemer környezetében megtartották azt a szuggesztivitást, amely írónk minden írásának legérdekesebb jellemzője.

Szuggesztív író és talán regényeiben sem annyira az, mint európai polgárságát bizonyító utleírásaiban, időszerűséggel kapcsolódó újságcikkeiben, a »Szegények iskolája« tudományosságra törekvő, a szegények életét megfigyelni akaró, de végeredményben a maga szubjektív vallomásaival harcoló lelki pózában vagy az »Egy polgár vallomásai«-ban, amelyben őszinte leleplezésre készül, osztályával szembeni meghasonlásra mutat, de egy könyvében sem jut el annyira eltéphetetlen polgársága életszemletéhez, mint éppen ebben. A »Bolhapiac« ... polgári arcképgyűjtemény és a figurák, amelyeket Márai elnagyoltan, vázlatosan, tiszteletlenül, a sokszor elérzékenyedetten felrajzol, hagyományok és előítéletek fojtó légrétegeiből jutottak addig a szélőségig, ahonnan az író kettéhasadt életük felemá-

sát leplezetlenül mutatja. Itt a szanatorium csendjében naponta hat-szor átöltöző beteg gigerli; a sinautóba szálló ronda nő, amint üz-zadt ajkait ruzsozva, negyedkilós orrát puderezi és a napszálltakor érkező katonatiszt, aki felhevülten szótlanul közeledik a zongora fe-lé. Vannak alig pár soros lejegyzései is, amelyeknek kivételes, a pol-gári mentalitástól teljesen idegen környezetét levegöstül, háttérés-tül zuggerálja elénk. A szerelemrevágyó hetvenéves asszonyt ki-fosztó templomszolga; a morfinista párisi uccainő, akit háromláb-on ugráló, sánta farkaskutyája kísér. Lehetetlen ezekből a spontán li-ra expanzivitását és a friss élmény tisztaságát nem észrevenni. A pá-risi uccai nőről írott néhány oldalban öntudatának útját nyomról-nyomra követhetjük. Pályája különben is azt mutatja, hogy az ön-tudatosság egyre inkább kitevője. Ez nála fejlődés, sohasem métier. Ő maga is világosan látja ezt, eszközeit ehhez tökéletesíti és mód-szereiből nem csinál titkot. »Ez a nő úgy vonzott, mint ahogy néha bonctermekbe járok vagy fogdákba. Az a mesterségem, hogy az em-bert figyelem, s feljegyezzem ,amit megtudok róla; az embert, min-den állapotában.« Megfigyelései azonban sohasem csak megfigyelé-sek, észrevévések. Sorsokra világít, sorsok végzetességének szemlé-letére és »A buvár« — könyve előszava helyett ez az írás — befeje-zett, kikerülhetetlen sorsrajz, amit leplezett forróság, lefojtott ver-gődés tesz lángolóvá. Dac van benne és valami magasabbrendű nihi-lista etika, egy polgári nihilista pillanatnyi megtorpanása, »aztán sóhajtott egy mélyet az oxigénből, nekiillesztette a fűrész a kazán-ház ajtajának és egyenletes mozdulatokkal, lelkiismeretesen dolgoz-ni kezdett.«

Mint minden írása, úgy a »Bolhapiac« minden darabja, mélyen megfog. Azért van ez, mert állandó indulat, féktelen és lázas élet-akarás világítja át. Nincs üres szava, sem érdektelen sora. Mert az életet, mindig az életet írja. »Mégkértem, mondja el életét. Mindig ezt kérem, mindenkitől. Érdekesebbet tudniillik nem ismerek.« A »Teddy« a morfinista párisi uccalányról szóló rajz, a kötet legszebb, legjellemzőbb írása. Egy éjfélutáni üres párisi csavargás alakul ben-ne irodalmi mondanivalóvá, véren, szétzilált idegeken átcsillogó mély lelki megrendüléssé. Az íróra, aki ezt és így átélte, arra még jelentős dolgok várnak, olyanok, amelyek a maga gazdag benső éle-tén túl, közösségi munka felé törekvő alkotó energiákra mutatnak. Márai Sándor írói pályájának első szakasza, — az »Egy polgár val-lomásai« és »A sziget« mutatnak arra — véget ért. Ennek az első etappenak jelentősége arra enged következtetni, hogy az író utja elér a közösségért való alkotásig, addig, amikor minden írás egyben tett is lesz.

Illik, hogy **Kemény János** első könyve a »**Kutyako-média**« ismertetése előtt mondjunk néhány öszinte, baráti szót Kemény Jánosról, az emberről, az »Erdélyi Helikon« egyik megalapítójáról, akinek áldozatkészsége, szeretete az erdélyi magyar író-kat minden év nyarán a marosvécsi kastélyban látja vendégül. Ezek az összejövetelek teremtették meg a nemes erdélyi gondolatot, ezek-

ből a megbeszélésekből fakadt és lombosodott az erdélyi magyar irodalom, amely mögött, tíz év után, jelentős folyóirat, irgylésreméltó könyvkiadás, nemes humánumból fakadó román-magyar irodalmi kapcsolat, értékeket adó magyar tudományos és népi kulturmunka sorakozik. Ha van és valóban van, külön lelkiállapotot és életerőt jelentő erdélyiség, akkor az négy-öt erdélyi magyar író munkája, akik között Kemény Jánosnak szépért, nemesért lelkesedő hite magasra lobog, mint a marosvécsi bércek gyantás fenyői között kigyuló pásztortűz messzevilágító lángja.

Az évtizedet kitevő építő, szervező munka vonta el Kemény Jánost az irodalomtól, s ha pótolhatatlan volt is tevékenysége, fájdalom elgondolni, hogy az író e tíz év alatt mennyit irhatott volna. Mert a »Kutyakomédia«, az a látszólagosan vékony meséjü, értelmet, igazságot lehellő, derüs humoru, emberi mosolygásu történet tulajdonképpen százszázalékos erdélyi kisebbségi regény s az értékes névsor, amely a megterebélyesedett erdélyi magyar irodalom első tizede alatt az erdélyi magyarság mondanivalóiból, lázas problémáiból egy a világirodalom legérdekesebb megnyilatkozásu regényirodalmát adta, új íróval gyarapodott. Utaljunk itt néhány sorban az erdélyi magyarság életregényeire. Ligeti Ernő »Fel a bakra« című regényében az állásából kiesett magyar bíró tragikus sorsképe mutatkozott meg. Kocsis lesz. Berde Mária »Földindulás«-ában a földigénylések, az új állami berendezkedés agrárreformja végzetes következményeiből az erdélyi birtokososztály lelkét, erkölcsöt megtörő lekerülése bontakozott ki, Tabéry Géza »Tűzmadár«-a pedig a tanulni akaró magyar diákság sorsát dus ornamentikájú, erős epikus hullámzásu, allegorikus regénybe sűrítette. Tamási Áron »Ábel« regény trilógiája, stilizált népi alakjaival, vaskos humora csipős, édes-fanyar ízével, most fejeződik be s ha még Kacsó Sándor »Vakvágányon«-jára, Gulácsy Irén »Hamucső«-jére gondolunk, szerves egészében látjuk ezt a regényirodalmat, amelyre mindig a nemes tettnek kijáró köszöntéssel gondolunk.

Ebbe a sorba kerül most Kemény János »Kutyakomédia«-ja, amely két gazdag paraszt: a magyar Kakuk Gáspár és a román Andrej Muresan tivornyas, dalolással teli mámorából lendül valósággá, harccá. Kakuk Gáspár részszegségében, sunyi, sötétben dolgozó szomszédja kutyáját lelövi. Ez a kutyakomédia intrikák, pártoskodások falusi bíróválasztások komoly politikai harcává dagad, résztvesz benne a megyei hatóság is és a fellobogó politikai harc élességében a féktelen nacionalizmus kinövései mutatkoznak meg. A megye urainak körültekintése, Kakuk Gáspár visszavonulása mentik meg a falu békéjét, vezetik le a szenvedélyeket, amelyek mögött egy egy felvillanó életés alak sorsa mutatkozik meg. Derüs könyv a »Kutyakomédia« és értékét, igazságát abban látjuk, hogy a banalitásig egyszerű falusi történetből feltépődő gravament nem tullozza, nem mélyíti és kerül minden oly lehetőséget, amely magyart-románt egymástól elválasztaná. Nincs ebben a kényesség, sőt brutálissá is rajzolható történetben árnyalata sem falzumnak és a valóság sem azért

valóság, hogy tendencia kovácsolódik belőle. Népi történet, egy magyar-román falu pontos rajza, egymás mellett élő népek életének színes epizódja, amit egy jóságosan derűs, szeretettől csordult író becsületes szándéka színesít. Lehet és valószínű, hogy sokan naivnak tartják majd a fiatal Kemény János kis regényét, mi megbecsüléssel fogadjuk, mert okosan és becsületesen, világosan látott is, ahol a napi politika kutmérgezői bonyadalmat szimatolnak. Ily első könyv után még sok jó könyvnek kell következni.

Az angol irodalom gazdag exotikuma: a tengerészregény. A nagy világot bejárt, reformokat sürgető, harmadfélszáz művet írt egyszerű harisnyakereskedőnek, **Daniel Foenek** — az előkelő Defoe nevet önmaga adományozta — Robinsonja a természettel küzdő ember himnusza és hőse a kis Juan Fernandez szigeten nagyjából a civilizáció munkáját végzi el. A könyv igaz tartalmát, a hajótörött és bennszülött szolgája életében az emberi összetartozás mély szimbólumát, kora nem látta meg és a genfi remetének, Rousseau-nak kellett jönni, hogy Emilje ezt az örök könyvet adja minden gyermek kezébe. Késői követője, Robert Stevenson, pontosan kétszáz év múlva Defoe emlékté idézi és Samoa szigetének tropikus bujaságát festő kalandos regényei, Polinézia démonikus környezete poézisét vizsztatükröző nagy novellái nyomán kel új életre a félig mese, a félig kalózhistoria, amelynek századunk első negyedében a tengyel származású, de a legcsodálatosabb angol stílusban író Joseph Conrad lesz záróköve. Conrad angol tengerésztiszt volt, keletázsiai vizeken, az indiai óceánon töltötte fiatalságát és amikor Galsworthy biztatására író lesz, már érettkészen hurcolja írásai vázát, a »Taifun« lelket felkorbácsoló hullámai tombolását, a »Lord Jim« tengerésze lezüllesztésének és a »Chance« mély élményeinek gazdag szövését, amelyek az angol irodalomba a nagy szláv írók, elsősorban Dosztojev-szkij reális, álmodozó rokonságát viszik.

Annak a figyelemreméltó, új írói nemzedéknek első sorába, amely most Angliából merészen a világirodalom élére kanyarodik, a fiatal Aldous Huxley, Sigfried Sasson, Richard Aldington, Robert Graves mellett ott van az oxfordi egyetem padjairól tökéletes íróul kikerült kalandos világsavargó, **Richard Hughes** is, aknek első könyve a »S z é l h i v a r J a m a i k á b a n«-t (»A High Wind in Jamaica«) megjelenése után alig pár évre, a világ minden nyelvén olvassák. Richard Hughes most harmincnégy éves s regényén kívül még csak egy vékonyka ifjúsági könyvecskét írt, a »The Spiders Palace«-t, de ha csak a »Szelvihar Jamaikában« lesz egyetlen regénye, akkor is olyan mesterműnek marad, amelyre olvasók, esztétikusok, irodalomtörténészek sokáig emlékeznek.

Egy többgyermekes angol család él a tropikus Jamaikán, teaültetvények, cukornádbozótok világában és amikor a gyermekek egyrésze eléri a tíz évet, iskoláztatni Angliába küldik. A multszázad negyvenes éveiben lejátszódó történet azzal kezdődik, hogy orkán tört ki, majd egy szörnyű földrengés, fantasztikus pusztulás s ez adja az elhatározását ahhoz, hogy a gyermekek civilizáltabb életke-

retекbe jussanak. Hajójukat kalózok sülyesztik el s az apróságok a mexicói vizeken hónapokon át bujkáló kalózhajdra kerülnek. Korlátlan szabadság, ezernyi apró szenzáció tölti ki a mindenbe beletördő gyermekek furcsa rabságát, amelyből minden idegenkedés, félelem eltűnik. Egy szörnyű gyilkosság miatt, amit a nagyobbacska Emilie követ el, a kalózokat halálra ítélik és a bíróság előtt megjelenő kis tanuk minden szemrebbenés nélkül ismétlik meg azokat a vádakokat, amelyeket az ügyész volt játszótársaik, a kalózok ellen szájukba rág. Ami a gyermekeknek derűs játék, színes élmény, az a kalózoknak küzdelmes élet, a szülőknek pedig szörnyű izgalom és az író ezt az átélést a serdülő gyermekek és felnőttek érzelmi és akarat világán át tulajdonképpen három síkon át forgatja. A gyermekek képzeletében a kalózhajó valósága a mesék szemléletes mesevilágának továbbszövődése és hogy vége szakad, fejlődő tudatukból már ki is esik s nem marad meg belőle több, mint egy sereg tartalmi érdeklődés, amit majd a gyakorlatiasság eszményképe követ. Mind ezt az élményt a tropikus világ kábitóan káprázó fénye, hegyei, erdői, tavai, folyói, állatai színesítik, s az írónak három főerőségeiben — a gyermeki pszichológia csodálatos meglátása, a táji exotikum mágikusan hű vissza adása és ragyogó prózája — ez a rendkívüli szellemben gazdag, technikájában merészen új regény olyan váratlan könnyedén tör erős hatásba, ahogy a leírt rettenetes földrengés után az iszonyatos kinlódás lidércnyomásától felszabadult ember újra hozzáfog, hogy »összedült házat körülfalazza és az utolsó pár zsindelet odaszegezze a helyébe.«

Szociológusok mondják, olyanok, akiknek állításait illik magunkévá tenni, hogy Amerika ultrakapitalizmusa a polgári társadalom legjellegzetesebb és legfelszabadultabb nőtipusát fejlesztette és az európai polgári feministák ebben az amerikai nőtipusban látják az emancipáltság eszményképét. A nőkérdés mélyebbre néző vizsgálói mégsem írják alá ezt az elgondolást, mert a mai dolgozó nő valódi, vérbeli típusa egy pillanatra sem azonos az erkölcsi, ideológiai változását élő, szexuális tapasztalatokat gyűjtő, a prohibíciót kijátszó, szívesen berugó, autóval rohanó, pajtásházasságokat kötő, a »single standard«-ot hangoztató és a renői gyors válás minden fázisát végigjátszó, hollywoodi mozistorykhösnőire emlékeztető babával. Az amerikai dolgozó nő a kivándorlók első nemzedékének öntudatos ivadéka, aki a zord természet és a lehatárolt életlehetőség közepette tör magának, gyermekeinek utat, ha kell, a prairiken, indiánok és cow-boyok között, de ha az élet a felhőkarcolók tövébe sodorja, azokban a női szervezetekben harcol a jobb jövőért, ahol a yankee imperializmus igazi arcát, a trösztök álhumanizmusát alaposan ismerik. Az életrevaló, akaraterős, tehetséges, küzdeni akaró pionírnő és az üresfejű, jól öltözködő, rágógummi és jazz zene közötti pillanatokban is mindig számító érzékiségű diszpédány — izlésük százzalalékosan az ezernyi amerikai áruháza kirakataiban felöltözte-

tett viaszbabák nagy tucatjával előállított silány portékáival — a végletei az amerikai nőtipusnak és ahogy az egyik a céltudatos harcban megedzett női munka rátermettségét lenyügöző, dicséretekben ömlengő uttörőregény irodalmat termeli ki, úgy válik a másik az érzékiség, az álmoralizálás irodalmi abortusainak hösnőjévé. Emlékezzünk csak vissza Edna Ferber, »Cimarron«-jának Sabrajára, aki leveti selyemruháit, magassarku cipőit és egy sártengerre emelt deszkabodéból irányítja vállalatát, városát, míg álmodozó férje indiánábrándokat kerget. Sinclair Lewis An Vickerse modern üzletasszony, szociális munkás, alkotó feminista, akinek kiteljesedése Amerika három utolsó évtizedének legfigyelemreméltóbb jelensége. A másik oldalon? Fannie Hurt sivitó, ölelő, szemeiket forgató szerelmi alynái, s Mary Robert Rinchartnak a »legnépszerűbb« magyar írónő »lelki klinikái« vonalán émelgyő regényei.

Helen Grace Carlisle nem tartozik Amerika nőiróinak egyik csoportjához sem, mintha vigasztalan sorsu, tragikus tépelődésű, nyomor, szenvedés között élő regényhösnőinek semmi köze sem lenne azokhoz a kétségkívül uralkodó problémákhoz, amelyek az amerikai nő sexuális szabadsága körül egyre élesebben mutatkozik. Első regénye, a »Vér a véremből«, kritikusan szerint az anyaság himnusza volt, de szivettépő, sívár himnus, amint a sovány, lógóhasu és lógómellű négy gyermekes proletáranya a megkopott családi butorok kispolgári környezetéből minden öntudatnélküli proletári életbe csuszik. Sirás és panasz ez a regény, soha még anya felett nem világított ennyire az anyai mártírság glóriája s olvasása közben borzongva gondoltunk a legszenvedőbb Dosztojevszkijre, aki veleszenvedő, élettől megkorbácsolt figurák azzal vigasztalta, hogy az életet csak kinlódás árán tanulhatjuk meg szeretni.» Az írónő, aki gépirónő, hivatásos kórházi ápolónő, majd jelentős drámai színésznő volt, Amerikában egy cseppet sem szokatlan érdekes pályája gazdag élményeivel szinte hivatott az íróiságra, amellyel első regényével már arra az utra kanyarodott ahol a küzdelem nemcsak magáért az írásért, hanem másokért, mindannyiunkért folyik. Új regénye az »A boldogságért fizetni kell« (»The Wife«) egy kivándorló család tizenöt éves kisleányának élettörténete, aki az otthoni sivárság, a rossz játékababák, üres vérna-orsókból összetakolt játékszerek után, dolgozó nő lesz és már csak mosolyogva gondol részeges apja hegedűjére, amit agyondolgozott anyja, mint a kis család élete minden bajának, keserűségének bus szimbolumát, megköpődés és hisztériás rohamában, vonóstól együtt összetört. Félelmetesen csupasz bérkaszárnnyák butorozott szobái, egy romantikus szerelem és a lopásból, sikkasztásból élő gyermekférj melletti örökös rettegésből a naiv kis Nina Londonba kerül, de a nyomor valóságaitól ott sem szabadul meg. Később ápolónő lesz, egy marnei-melletti kis város barokkórházában a nagy háboru szomorú áldozatait és a francia hadszínteren átvonult mindenfajta katonaság emlékül hagyott apróságait ápolja, (ebben a regényrészletben anyai a végtelen emberiesség, a mindenkivel testvériség, hogy kétségkívül át-

élt valóság, megértően lehiggadt visszaemlékezés ápolónői pályájára) majd gépirónó (megint autobiográfia!) egy vidéki lapocskánál, ahol élete szűk és a városka korlátolt, kicsinyes látóköre elől egy riporter karjaiba repül, akitől később gyermeke születik. Gyermeke adja az erőt a továbbéléshez, falusi viskók hamis ábrándjába való merüléséhez, amint napestig ül rajztáblája mellett és amikor már megint kénytelen a küzdelmet feladni, nehéz élete tapasztalatain keresztül illusztrátor lesz, megbecsült, imert művésznő, aki derék férje oldala mellett, harcokban elfogyott tüdeje kínzó szurásaival szeretne nyugalma apró örömeivel ujjongani. Ez a valósággal, önmagával és az egész világgal harcoló kis nő felküzdésének gazdak epizódu regénye a sokat szenvedő ember liráján túl egy érdekes, merész írástechnikai kísérlet is. Huszonhat óra keretén belül pereg le a regény, két reggel között, amint a jelen apró eseményein, a jómódba érkezett boldog nő napi programján át, mint valami színes, izgalmas dráma, végigkísért multjának minden szomorúsága, egy öntudatos asszony lelket formáló éveinek vajadásokban, megdöbbentő valóságokban erjedő életrajza. Kár, hogy »én«-jét hangsúlyozva, egyéniségét kidomborítja, apró szubjektivitásoknak örül és hogy páratlanul őszinte, becsületes írása sehol sem mutat az igazi kollektív gondolat átérzése felé. Holott ennyi szenvedés és egy asszonyélet szürkeségének ennyire megrázó emberi dokumentumai után nehéz a féluton megállni és örülni a vastagon süppedő szőnyegekre világító kandalló fényének és a puha, biborpiros pongyolának. Aki így harcolt, az harcra született, nem pedig platonikus értelemben vett szociális humanitásra.

Mint minden orosz szatirának, a tizenhétéves szovjetének is az örök Gogolj ősforrása. A »Revizor« kipellengérezésén átütő közgazgatás tükörképében, »A köpeny« szerencsétlen Akakij Akakievicsének tragikomédiájában, a komikus konfliktus mindig hősei fogyatékságában, gyermekes cselekedeteik célszerűtlenségében rejlik, innen minden irrealitásuk, anarchiájuk, mely végül is egyszer megnevettet, másszor pedig részvételteljes könnyekre fakaszt. S ebben a burleszkségben ott van az életre képtelen gyenge ember fájdalma, panasza kinja, megaláztatása, becsapátása s mind e fölé a szenvedő örökveretű miértje marad. Minden kómikus alak kollektív ember, mert nem csak nevettek hanem nevel is, arra, hogy nem szabad viselkedni, miért nem kell az életet átcsetleni-botlani és miért nem tanácsos a pofonokat a termő optimizmus elengedhetetlen kelleméül tudni. Gogolj után Saltykov-Scsedrin a nagy orosz szatirikus, akinek kómikus, torz alakjaiból, a mult század három nemzedéke hiábavaló reformtörékvései kigunyolásából a kétségbeesés reménytelen hangja tört elő.

A rombadőlt cárizmuson épülő vörös kísérlet kezdő nehézségei, teljesen kicseréldött társadalmi viszonyai, az átmeneti korszak zavarái a szatirának valóságos természetes termő talaja. Nem is lehet

mást, mint grimaszt írni a kispolgárokból átvedlett elvtársokról, pártfunkcionáriusokról, a szovjetgazdaság rendeletein magukat átrágó kufárokról, akik valamilyen csak azért hívei a szovjetnek, hogy magukat és hozzátartozóikat jó lakással, jobb ruhával, izes falatokkal lássák el. S mert, mint a cárizmus alatt, a szovjetirő könyvein most is ketten dolgoznak: az író, aki ír és a cenzor, aki töröl, a karrikatura valóságos kortörténeté, szinte egyetlen hiteles adattá szélesedik s csak belőle ütközik ki az igazi »elvtárs«, akit hiába akarnak a bolsevizmusba integrálni, a maga kis, szűk életével a teljes egyéni szabadság gondolatában ragadt. Michael Soszcenko valamelyi írása, így a »Teterkin aeroplánt rendel«, Valentin Katajev »Sikkasztók«-ja a két moszkvai hivatalnokról, akik a sok rubelt a leningradi hölgykére adják ki vagy Matvej Roesmann »Fischbein«-je, félkegyelmű költő fiával, a házasságközvetítő sámesszal és végeredményben a rokonszenves Áron Fischbeinnel, aki az egész világ kereskedőinek egyesülésén és a dollárokkal való szabad üzérkedésen álmodozik, épen annyira magukon viselik saját egyéni és a szovjet viszonyaiban gyökeredző általános emberi komikumot, mint ahogy hasonló belenyugvással vállalják rájuknehezű tragikumukat is. Ezekhez a szovjethumoristákhoz sorolhatjuk a nagyon erős Ilija Ehrenburg »Lasik Roitschwanz«-a egy kicsit chaplini, egy csipetnyit svejki figuráját is, akinek kalandjai mögött Oroszország és a felbomló Európa halálosan tragikomikus torza feszül.

A legújabb orosz satirikus regény Ilja Ilf és Eugén Petrov »12 szék«-e és mint valamennyi, ez is a világsiker utjait járja. Végig Oroszországon a kis szovjethivatalnok és a minden hájjal megkent, fenomenális csibész, tizenkét székét üldöz, mert a kis hivatalnok anyósa halálos ágyánál tudja meg, hogy az egyik szék selyemhuzatában csodálatos ékszerek vannak. A nagy orosz birodalom minden sarkába szétszórt székek valamennyiét felhajszolják, csalnak, lopnak, éheznek, házasodnak értük, holott az ékszerek már régen megkerültek és értékükből munkásklub épült. A legpompásabb kalandorregény a »12 szék« egy modern donkihotéria és Osztap Bender, aki a bárgyuan szelíd Matvjéjevics szovjetanyakönyvezetéből betörőt, ellenforradalmárt, gyilkost formál, vágyálmaiban már látja a drágaköveket, amelyekkel megdönti a szovjetet és félszeg társával együtt átveszi az uralmat minden orosz felett. Ezeknek a féktelen, egyre szabadabban csapongó vágyaknak szédítő forgatagában mozog a filmszerű regény és benne kavarog az a fiatal, ki nem forrott, minden esztelenségnek bedülő hiszékeny új társadalom, amelynek segítségével jutnak a kincskeresők egyre közelebb vélt céljuk eléréséhez. Amit a regény filozofiájáról mondhatunk, az körülbelül a nihil filozofiájának felel meg. A hősök lépten nyomon a bünt erősítik, a szenvedélyekből nem ismernek mást, csak az öncélúságot, az álarcot. Ehhez a nihilhez darabosodik a regény heves, durva, sokszor a vaskos Rabelaisra emlékeztető stílusa, amelyben vér, mákony és izzadság keveredik. Így válik pokolian, kesernyően kacagtató könyvvé, amelynek megbecsültsége úgy fog növekedni, mint az a

káosz, amelynek emberkéi reménytelen hebegésükkel és kétségbeesésükkel, boldogan áhitozzák az őszinte vihogást.

Egyre ritkább az az induló, fiatal író, akinek az egész nagy élet minden fordulása, tragédiája, komédiája, csak igaz költészet. Hans Georg Brenner, a német keletről jelentkező elbeszélőnek első regénye, a »Fahrt über den See« látszik ilyennek és elég a regény kezdő eseményeinek vonalait meghosszabbítani, hogy az Ember lelki feszültségéből a végtelenbe érjenek s olyan hurokat érintsenek, amelyek az olvasóban ifjúkori élmények egész ráját idézik. Martin Schäfer író menekülni akar kimért, unott normák között lepergő házasságából, gépies és merev polgári jólétből s mert multja idillikus emlékei erősebbek, visszafordul tíz év előtti nagy szerelméhez, az asszonyhoz, akinek alakja lassan-lassan megnő. Vele együtt felmerül a mazuri tavak néma tája, a vidéki emberek kis köre, de nem mint a naturalista regényekben, külön a táj, külön az emberek, hanem szerves egységben. Az emberek a tájhoz tartoznak, a lankák, a dombok, a vadvizek kiegészítővé válnak s mind ez az egygyüvértartozás odáig mélyül, hogy a benne folyó történések szimbolikus értelmet kapnak. Nincs egy pillanatra még gondolati szakadék sem a töredékes emlékélet és a napi események logikusságából feltörő lét között. Evvel a szimbolikus értelemmel és az író elsősorban lírikus emlékekre utaló epikusságával a regény: hangulatregénnyé szinesedik, olyan írássá, amelyben már nem a cselekmény, sőt a lélekelemzés sem, hanem a cselekmények előadásának az a finom muzsikája a mozgató, amely a nyers valóság színével vonódik be. Nyelve muzikája sötét erzetű, Munch rézkarcai fedezik a sokszor romantikus pózban tetszelgő regényhős monologusait. Van a regényben egy öreg világot járt csavargó, ki, mint Schäffer, szintén hazatér és a vándor békességével, a mindig munkakerülő tétlenségével várja a halált. Ebben az alakban az író tehetsége, szenvedélyének heve nemcsak emberábrázolása igaz mélységére mutat, hanem arra is, hogy kemény megpróbáltatásokkal, kamaszosan vad élményekkel szívében ülhetett le íróasztalához, hogy életfolyamata új szakaszán: íróiségében elsősorban azt használja fel, ami közvetlen élményanyag.

Ez az első regény nem az, ami teljességet, kiforrottat jelentene, de jó munka. Szellemében gazdag, fantáziájában üde, lemondásában igaz. Egy azok közül a regények közül, amely nem akarja új kulturánk soffőrszellemét idézni, hanem megmarad annál az életet idéző, őszinte vallomásnál, amely sub specie alternatis, a fiatalság erjesztő kovászául marad.

Kázmér Ernő

Traven B.:

Gyapotszedők(Fordította: Dormándi László.
Pantheon kiadás).

Nem regény. Sem a régi klasszikus meghatározás, sem a modern szabaddabb osztályozás szerint. Kalandos történetnek sem mondanám May Károly, Jack London vagy Joseph Conrad műhelyében készült minta szerint. Valami más. De nem is propaganda írás, hogy Upton Sinclairhez hasonlíthatnám. Más. Ha mégis faggatnának, hogy miféle műfaj ez a könyv, amelyet végig nagy érdeklődéssel olvastam, azt felelném: az életnek egy szektora. Mexikói élet. Mexikói specialitásnak eddig Hergesheimert tartottam. A „Tampico“ tropikus levegője, tulfűtött áhajjai, amelyek minden pillanatban robbanhatnak és robbannak is abban a fűlledt petroleumszagu milióban, nagyon az emlékemben maradtak. De ez mégis más. Nincs ebben a könyvben regényhős. Még a címe sem utal helyesen arra, amiről a könyv beszél. Nem a munkások valamely szakcsoportjának — a gyapotszedőknek — az életét írja le. Az, aki első személynél beszél a könyvben, nem szakmunkás. Munkanélküli. Vállalja a gyapotszedést is, de elmegy péknek, petroleumfurónak, marhahajcsárnak, mindennek, amire alkalmas nyílik. Ha végigkísérjük kanyargós útján ebben a könyvben 255 oldalon, jobban ismerjük Mexikót, mintha valami hatalmas monografiát olvastunk volna el.

Nagyszerű szem. Meglát és lefotografál mindent. Nem használ retust, nem színez. Egyszerű, mint a gép. És ebben van a nagy művészete. Megdöbbentő, hogy milyen egyszerűen mond „ki mindent. Amiről más író tirádákat zengene, amikor más elkápráztató fejtegetéseket írna, vagy szenvedélybe fulva dörögne, elkese-

redve hörögne, Traven megállapít, elmond. Könnyedén, sem nem gunyosan, sem nem fellengősen, mindig csak egyszerűen. És talán — nem: bizonyosan — ezért van nagyobb hatása. Eszembe jut, amikor Ermete Zacconit láttam vagy harminc év előtt Lear király szerepében. Azokban a jelenelekben, amelyekben minden neves elődje telitorokkal üvöltött, ő szinte sutogott és a hatása sokkal nagyobb volt. Valahogy így dolgozik Traven.

A dzsungelen át víz az útja. Ennyit mond: „A tropikus dzsungel gyorsabban temet, mint ahogy emberkéz épít, nem ismeri az emléket, csak a jelent és az életet.“ Az egész világ egy nagy dzsungel. „Fald fel, vagy téged fálnak fel. A legyet a pók, a pókot a mutassam. Az élethez ezeknek az almadár, a madarat a kigyó, a kigyót a sakál, a sakált a tarantella, a tarantellát a madár, a madarat... és így tovább, körbe, vég nélkül. Amíg aztán jön valami katasztrófa, forradalom vagy másféle... és kezdődik a kör előlről, csak talán nem éppen ugyanott.“

A munkaadó kiszípolozza a munkást. Ez így van. A munkás türi. „Aki élni akar, annak enni kell és ha az ember más módon nem tud ételhez jutni, engedelmessé kell annak, aki az ételt adja.“ A munkásnak nincs szakmája. „Aki mindenáron kitart a maga mestersége mellett, mint varga a kaptafájánál, az bizony ebben az országban sokszor még a penészes kenyeret sem tudja előteremteni. Ma autót javítani, holnap közművesmunkát végezni, holnapután cipőt talpálni, rákövetkező héten babföldet kapálni, azután paradicsomot rakni konzervdobozokba, azután szerzőségeket kovácsolni, furógépet kezelni petroleummezőkön, kanukban, amik súlyedésig megrakodtak gyümölcselel, vagy más szállítmánnyal leveznél vízcsésék és homokzátványok között, át-

törve alligátorcsordákon és tuskés bozótton, soknapi uton... ha az ember nem tudja mindezt a mesterséget is, akkor a nehéz verejtékkel megszerzett mesterségbeli tudás, a mérnök, vagy az orvos minden tudománya nem ér annyit, hogy akár csak valami kínai vendéglő ötven centavos ebédjének az árát megkeresse vele."

Leir egy sztrájkot. Csak úgy mellékesen. Pincérek sztrájkolnak kávéházban. Elmésebb és mélyebb szatírárt alig olvastam.

Erkölcösről is van szó, prostituáltakról. A könnyedén megirt képekben annyi okosság, bölcs világnézet van, hogy valami fontoskodó, nagyképű könyv csak kevesebbet és se keltyesebbet adhatna. Belezővi ebbe a részbe egy német leány élettörténetét, amely olyan megrázó, olyan keversesen igaz, hogy a sok epizód közül is kiragyog.

Elszegődik egy farmerhez és sokszáz szarvasmarhából álló csordát szállít uttalan utakon szokszáz kilométer távolságra. Mintha ennek az utnak a leírásánál időzne a legszivesebben. Nagyon szereti a természetet, az állatokat, a növényeket. Elindulásáról így ír: „Ugy éreztem, dalra kell gyujtanom. Énektem, ahogy

eszembe jutott: jámbor korált, olvadó népdalt, szerelmes dalokat, operaáriákat, bordalokat és sikamlós nótákat kegyes nőszemélyekről. Mit bántam, mi a szövege a dalnak! Mit bántam a dallamát! Daloltam, mert a szívem csorqultig volt friss, buggyanó életörömmel."

Az állatokról ezt mondja: „Hálátlanság az ember természetéhez tartozik és annyira természetévé vált, hogy legokosabb, ha belenyugszunk és nem is bánkódunk miatta. Csak a természet hálás minden apróságért, amivel az ember szolgálatára van. Az állat és a növény nem felejtí el az italt, amivel az ember felüdtí, a maréknyi ételt, vagy egy-két villányi trágyát, amit táplálékul kapott."

A pásztorok álomba énekelik az állatokat. Ezzel adják tudtára sötét éjszakán a csordának, hogy a közelben vannak és vigyáznak rája.

Sokat idézhetnék ebből a részből, amely a legszebb a könyvben. De a kiszakított idézetek csak nem adnának hü képet mindarról, ami ebben a könyvben van, amelyet érdemes, igazán érdemes elolvasni.

A könyvet Dormándi László fordította szépen és azt hiszem jól.

Vidor Imre

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY, KENDE FERENC, HERCEG JANOS.

Felölös szerkesztő: Blazsek Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai címe: SUBOTICA, POSTFAH 122. Szerkesztőség: Szubotica, Manojlovićeva ulica 3.

Kiadótulajdonos: Inotay Béla Szubotica, Jagodinska ulica 1.

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

„Uránia“ könyvnyomdai műintézet és kiadóvállalat,
Kömlyös Márton nyomása, Noviszád.

Előfizetési árak:

Jugoszláviában:

Számonként	Din. 15'—
Negyedévenként	Din. 45'—
Félévenként	Din. 90'—
Egész évre	Din. 180'—

Magyarországon:

Számonként	Pengő 2.—
Negyedévenként	Pengő 6'—
Félévenként	Pengő 12'—
Egész évre	Pengő 24'—
